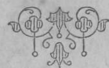
ZABAVNA KNJIŽNICA

MATICE HRVATSKE.

SVEZAK XCIII.—XCV.

TOMIĆ

POŠURICE.

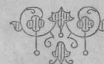
U ZAGREBU.
Tisak Dioničke tiskare.
1887.

POŠURICE.

PRIPOVIEDA

JOSIP EUGEN TOMIĆ.

U ZAGREBU.
Naklada „Matice Hrvatske".
1887.

U više godina napisao sam nekoliko šaljivih stvari iz raznih krajeva naše domovine, od kojih su neke već priobćene u naših što beletrističkih, što političkih listovih, a neke izilaze u ovoj knjizi po prvi put na svjetlo.

Izdavajuć sada sve te pošurice u jednoj knjizi, mislio sam, da neće biti s gorega, ako to učinim, navlastito radi mladje čitalačke publike, kojoj se u tih šaljivih pripoviestih predočuje priličan dielak našega socijalnoga života iz nedavne prošlosti i sadašnjosti. Nekoje od tih pošurica pisane su po istini, i zato bi prikladne bile, da imadu tim veći interes za čitaoca. Poredane su pako kronologičkim redom, onako, kako je koja prvo izašla, što takodjer ima dobar svoj razlog. Pripomenuv sve ovo, želim, da ove pošurice ugode svim ljubiteljem šale i veselosti.

Pisac.

Na vozu.

Bijaše to godine 185*, upravo u glavnom zemaljskom gradu Zagrebu, dok su još u njem gospodovali Bachovi husari, neumoljivi zatornici hrvatske sviesti i starine. Obrijana gospoda, bez brade i brkova, s naočali na nosu, bez gajtana na haljinah, vrludahu po ulicah grada Zagreba, hrvatskoga grada, izsmjehivajući glasno prostotu, glupost i surovost hrvatsku. Domaći ljudi slušaju to, kimaju glavami, al negovore ni rieči. Sada ima drugi vlast govoriti u njihovoj kući, a oni treba da šute kao ribe ... Mili Bože, kako će dugo potrajati to sparno, nesnosno vrieme!

Sinovi hrvatski, koji se posvetiše činovničkomu stališu, bijahu svagdje i u svačem zapostavljani nadutim strancem. I najvrstniji Verböczyanac, koji je malo ne „jus gladii"[1] izvršivao prije u svom kotaru, morao se je uslied nove organizacije zadovoljiti kakovom podredjenom službicom i to obično kod — manipulacije.

„Amice, kako ti je?" upitao bi znanac znanca, Hrvat Hrvata, iza ove nesretne organizacije. „Jesi li namješten?"

„In qualitate ultima, qua cancellista!"[2] glasio bi navadno odgovor jadnoga Verböczyanca, koji je morao da

[1] Pravo mača.
[2] U najnižjem svojstvu, kao pisar!

zamieni svoje veliko sudačko žezlo s tucetom „schnell- i schönschreiberskih“ pera. „Dolendum!“ [1]

U ovu vrst nesretnjakâ, koji su postradali s Bachovih reforma, spadao je i Janko Svojtić, prava hrvatska korjenika, izučen ugarsko-hrvatski pravnik, koji je mnogo znao disputovati „de statutione“ [2] i o parbah „diabolicae probationis“, [3] no koji se je tim manje razumio u nove „Patente“ i „Verordnunge.“ On bijaše od glave do pete „Horvat“, mrzeći na sve, što je za tada novotarenje bilo, što nebijaše „kak negda!“

Od silne mržnje, što ju je gojio proti novim krotiocem starodavne hrvatske šije, koji njega, negdašnjega „primarium vicenotarium inclyti comitatus“ [4], učiniše oficijalom obskurnoga pomoćnoga ureda, bijaše mu najsladja pjesma i satira, izpjevana nepoznatim pjesnikom, na rug novim „kulturtregerom,“ koja je od prilike ovako glasila:

„Bili su već rešetari,
Kočevari i sitari,
A sada su vicišpani,
Vorstandi i aktuari, —
Al će doći, braćo, dan,
Da ćemo ih gonit van!“

Nije li to božanstveno! Ta to je moglo uzdrmati svako hrvatsko srce više, nego li Maure pjesma o neumrloj „Alhambri“.

Gospodin Svojtić pjevao je tu pjesmu samo doma, ili kao što mi danas modernim, finim jezikom, kažemo: „u krugu svoje obitelji i prijateljâ“. Ali i tu je bio oprezan. U sobah, koje su gledale na ulicu, nije se smjela pjevati ta buntovna pjesma, nego u blagovalištu, koje bijaše duboko u dvorištu, pa i tu uz dobro zatvorena

[1] Žalostno!
[2] O umještenju.
[3] Vražjega dokaza.
[4] Prvoga podbilježnika slavne županije.

vrata i prozore. Vrag nespava, a policija svagdje svoj nos imade.

U toga gospodina Svojtića, one godine, kad to pripoviedam, a baš se je pravo ni nesjećam, no bijaše u mjesecu lipnju, sabralo se liepo družtvo. Bijahu, osim njegove gospodje, sve sami mužkarci, sami njegovi „socii doloris“. [1] Bijaše dakle družtvo „pràv horvatsko“, ili kako je gospodin Svojtić viknuo reći: „bez bâb,“ — koje su ga uviek „ženirale“, jer tko će uviek paziti na svaku rieč i vladati se pristojno kao opatica, pa još pri vinu! Šta će tu ženske?

Denique, Hrvati su takovi!

Gospodin Svojtić ima kućicu u gornjoj Ilici. Njegove gospodarstvene zgrade bolje su u redu nego li kuća sama, a dvorište — to tekar trebalo bi da pogledaš! — preširoko za največe gospodarstvo! A u gospodina Svojtića osim trsja u Bukovcu i livade od tri rali — nikakova drugoga gospodarstva. Uza sve to ipak držao se on, da je najvrstniji gospodar, brojio se u članove „gospodarskoga družtva“ i najvolio govoriti o ekonomiji!

Ali sve ovo nespada na stvar, bar ne bitno. Hajdemo u družtvo!

U urednoj sobi eno je obilno nastrt stol! Pečenka, šalata od koruna i glavatice, pa pune zdjele tjestiva, nudjahu se gostom, da založe, ako još šta mogu. Ali oni su do sita naužili se plodova „hrvatskoga blagoga podnebja“. Puše, piju i kao da preživaju. Ogledajmo se malo po tom družtvu. Osim domaćice i domaćina (troje njihove dječice već je tvrdo spavalo, jer je već minulo dvie ure poslije pol noći) ima ih još četvero u družtvu.

Prvi je drug „amicus“ Bartol Ribojed. Čovjek „klasičan“, kao što se je sam zvao. Kada se malo pripije

[1] Drugovi tuge.

u družtvu, onda se obično grohotom smije, pripovieda o svojem službenom „djelokrugu“ i — puši jednu dugu smotku, koja stoji $1\frac{1}{2}$ novčića, pet do šest ura, u koje vrieme ju najmanje bar 200 puta zapali. Izgled mu je impozantan. Njegova plješa zadaje svakomu respekta. Mnogi, jer nije baš star, rugahu mu se sbog ote prirodne neprilike, nu gospodin Bartol slabo je za to mario; svakoj takovoj rugalici znao bi on odgovoriti poznatom latinskom poslovicom: „Stultum caput nec calvescit nec senescit!“[1] Dialozi njegovi začimlju uviek riečju: „Amice!“

Drugi u družtvu je graničar „Bruder Stevo“, koji je nekoč na Velebitu koze pasao, a kad je svršio „Oberschule“ u Gospiću, primiše ga u kumpanijsku kancelariju, te iza toga postade doskora „Compagnie-Schreiberom“.

Ono vrieme, u koje pada naše pripoviedanje, bijaše mu jedva 32 godine, a imao je, ako se nevaram, već 20 godina službe. Od furira postade „ovicijalom“ kod zemaljskoga suda. — Bio je kolega Svojtićev. Nosio je vazda Bachovu uniformu sa dvie rosette, neka vide njegovi zemljaci, koji u Zagreb dodju, da je Stevo „Oberlieutenant im Civile“.

Treći drug je susjed Svojtićev. Pekar je po zanatu, al jedan od manjih i siromašnijih, koji si još nije sazidao kuće od malih žemičaka. U licu je bjeloputan. Došavši na večeru, vidjelo se je, da se je pomno oprao od brašna, jedino na ušesih moglo mu se poznati, koji mu je zanat, jer ova bijahu mu još i sada obrašnjena. On je najponizniji čan družtva, te je blažen, ako mu se naloži, da izpije koju čašu vina. U ustiju emrče smotku, ali se vidi, da mu je to pušenje tudje i neprestano pljucanje odaje, da je navadan pušiti lulu, i to s kratkim, zabagušenim kamišem.

[1] Luda glava niti oćelavi niti posiedi.

Četvrti član družtva pravnik je. Mlad, veseo, prijatelj vinu — oduševljuje on sve družto pjesmom i uzhićenimi zdravicami. Družtvo pripovieda si kojekakove smiešice i svi se sladko smiju, ponajjače pekar.

„Amice Janko!“ uze rieč amicus Bartol „ali sada čuj, što se je prekjučer dogodilo našemu prijatelju Jurici kod „lovačkoga roga.“ A, to ti je liepa historija, — ovo je sve ništa, što ste dosada čuli.“

Svi navale sada na gospodina Bartola, da pripovieda, što on i učini, nakvasiv si prije, po običaju, grlo.

„Vrlo smiešna stvar,“ produlji amicus Bartol. „Tu se vidi, što sve nepočini čovjek, kad je natrušen. Sastalo se, naime, veselo družtvo kod „roga“, sve sami Hrvati, pak, bogme, pričelo se tu živo kuriti. Od mjerica došlo se na poliće, od polića na požunce, a bogme od ovih na orijašice[1]. Pilo se do zore, i svi su bili „tutti“. I naš Jurica, to se zna. Al, kako čovjeku koješta pane na um, kad je pripit, na što triezan nebi nikad ni pomislio, tako i našemu Jurici dopadne se u jedanput orijašica i to tako silno, da je saletio gospodara, neka mu ju pokloni. Gospodar učini mu po volji Razide se družtvo, ode i Jurica, noseć pod kabanicom ogromnu staklenku sve do kuće svoje. „Kurz um — (tako običavaše gospodin Bartol često reći) — naš Jurica legne spavati i zaspi kao zaklan. Bene!“ I tu odbi gospodin Bartol nekoliko dimova iz smotke, koju je opet napalio bio. Pekar pljuckaše nestrpljivo za toga. „U jutro,“ nastavi amicus Bartol „moglo je biti 10 ura, probudi se Jurica, tare si oči, obazire se, čudi se i kao da nevjeruje svojim očima. Ležao je na zemlji, obučen, kako je bio, tik postelje na vučjoj koži. Koga vraga! pomisli on, to sam ja morao iz družtva nekoga sa sobom do-

[1] Riesenbouteille.

vesti, koji nije imao ključa, da kod mene prenoći. Pogleda onako mamuran na postelju i zbilja netko je ležao u njoj. Pridigne se Jurica i nadviruje se nad postelju. Nemogav se nikako dosjetiti, tko to ondje spava, odkrije biljac, al kad tamo, u postelji leži kao zaklana — orijaška staklenka, koju je jučer sa sobom ponio. Imao je toliko uljudnosti, da je njoj ustupio svoju postelju, a sam legao na zemlju!" Gospodin Bartol je svršio i počeo se sam prvi smijati rozgotom.

I ostali udare u smieh. Pekar se je vrtio na stolcu od smieha, čak mu se u razigranosti i jedna pomanja psovka izmakla. Al to se je jedva i čulo.

„Za to je vriedno piti!" poviče pravnik. „Do maloga prsta," prihvati živo „Bruder" Stevo i izpi prvi omašnu čašu; za njim se otisnu i drugi.

Gospodin Janko Svojtić, kad se je smieh slegao i svi izkapili čaše, stade umovati: „Ja sam, do biesa, već toga dosta pio, al tako ipak nebi se mogao opiti, da neznam, što radim, ili da bi nešto luda učinio."

„Eh, oni su pametan gospodin!" — reći će skromni pekar, „pri njih je drugi račun." Ali ostali gosti nedadoše gospodinu Janku pravo, te mu uzeše dokazivati ovim i onim, da vino i najpametnijega i najjačjega lako prevari. I ušutkaše gospodina Janka.

Pravniku bijaše ta prepirka najdosadnija. Nije već dugo pio ni pjevao. Zato ustane, uhvati čašu i nazdravi, valjda po četvrti put, staromu hrvatskomu prijateljstvu i ljubavi bratinskoj. Čaše zveknu i pravnik zapjeva hrapavim glasom najmiliju Svojtićevu pjesmu: „Bili su već rešetari itd." znajuć, da će njom vrlo ugoditi kuće gospodaru.

Svojtić se kao domaćin zahvali na zdravici, iz pune čaše, ali u isti mah osjeti, da mu je glava puna puncata, da ju jedva drži na ramenih. Počeo je njom klimati, oči mu se stale sklapati, a i neka prokleta sćucavica spopala ga tako žestoko, da je mislio, da će mu mozag na oči izskočiti. Uvidi, da nije više za bitku, zato prihvativ se čvrsto za stol i pazeć na svaki korak odšulja se polako iz sobe i izadje u dvorište onako, kako je obučen bio, u papučah i noćnoj haljini, „po domaći".

U dvorištu već je sve oživljelo. Laste šavrahu oko krova, perad se javlja, i u staji je živo. Kočijaš Miško švrlja sad iz staje, sad u staju. Pogdjekoja goropadna kletva, što je časomice dopirala iz staje, odavaše, da živo konversira s konji, svojimi gojenci. Nasred dvorišta eno stoji voz siena, koji je prodan njekomu posjedniku, nedaleko Stenjevca, pa se tamo jutros i odvesti mora. Gospodin Svojtić pošeta malo dvorištem, i poče udisati čisti hladni uzduh. Uh! kako to godi! Al glava mamurna, pospana, — a u kući odpočinka nema: probudit će ga gosti. Imao je navadu, da se uviek sakrije od gostiju, ako je obnemogao s premnogoga pića, — to odluči i danas. Kud će, kamo, hajd uzpni se na voz gore! Oj, kako je na njem liepo i krasno! Miriši friško sieno, kao netom pečeni kukuružnjak; ta to je uživanje! Gospodin Svojtić protegne se malko, savije desnu ruku pod glavu, mozag mu se zaljulja i on zaspi — zaspi — niem kao i ona pauzina, na koju se bješe naslonio ledji.

Spavaj mirno, gospodine Janko! Blažio te sladki san!

Iz kuće čuo se sveudilj žagor i zveket čaša. Čuo se pače i po koji put glas pravnikov, koji je počeo ovo i ono da pjeva, al u skoro bi prestao; izdao ga glas, a drugovi nemogu da pomažu.

„Hej Janko, hej, gospodine Svojtiću!" oglasio bi se ovda onda na pragu sad ovaj, sad onaj gost s kućnoga hodnika. Osjetiše, da gospodara neima u družtvu. Sumljiva stvar! U sobah ga neima, a kamo se je djeo? Ali domaćica znala je sve goste umiriti, da je to doma-

činov običaj, sakriti se kamogod pred gosti, kada mu je „dosta". I pri tom je ostalo. Gosti uz veselu domaćicu pili dalje u zoru, a gospodin Janko spavao na vozu. Već je bilo podpuno jutro, kad su Svojtićevi gosti otišli iz njegove kuće. Domaćica uze tražiti svoga Janka, al nemogavši ga naći, podje da i sama malko prilegne, uvjerena, da je Janko u sigurnom zakloništu, kô obično. Kad se izspava, on će već sam doći.

Sunce je već povisoko odskočilo na nebeskom svodu. Moglo je biti izmedju 7 i 8 ure jutra. Na cesti izmedju sv. Duha i Stenjevca miče se voz siena, — a vuku ga dva Svojtićeva dorata, kojimi ravna kočijaš Miško, pušeć iz svoje kratke lulice; on ide uz spregu konja, da jih nepretereti. Nu koji je ono bies na vozu, šareno nešto, poput salamandre? Ti sunce žarko, da govoriti umiješ, reklo bi, da je to tvoj stari znanac, koga već 40 godina na ovoj zemlji griješ, gospodin Janko Svojtić. Da, on je to, on od pete do glave, baš onako, kako je legao na voz, dok je voz bio još u dvorištu njegovu u Ilici.

A gospodin Svojtić spava, da je milota Bogu gledati ga sgora. Jutarnje sunce blago ga ogrieva, nebeske ptičice cvrkutaju mu nad glavom, klik neki, kao izmamljen iz čara prirode, uspavljuje ga još sve to više; kadikad zagrmi mu mimo voza stenjevački koji „kumek" grubim „stii, hajs!" goneć spregu volova, vukućih kamen za gradju. A iz daleka, rekao bi, lebdeć u zraku, čuje Janko u snu jasni glas sitna zvonca; on pogadja u snu, koje bi to zvonce moglo biti — — — jest — jest — — to je „cinkuš", stari zagrebački cinkuš stolne crkve Stjepanove, koji gospodu kanonike zove na brevijar, i činovnike sjeća na njihove uredovne sate. Gospodin Svojtić, revan činovnik, hoće da se probudi, strah ga je, da nezakasni u ured, gdje bi ga u tom slučaju dočekao strogi ravnatelj, — tudjin dakako — s ukorom: „Bo steckens denn?.. bie kann mann beiter kommen, bann man die Amtsstunden nicht einhaltet?" Siromah Janko pokuša, da zovne — u snu dakako — svoju ženu, da ga probudi! — — „Marice! Marice!" činilo mu se, da viče iz svega grla. Nitko se neodziva, samo šum, neki tajinstveni šum tjeskobi mu zabrinutu dušu. Od silne brige i uzrujanosti — smilovo se Bog siromahu — i Janko se probudi. U prvi mah ostavi ga pamet. Za malo dodje k sebi i tresuć se poče se ogledati. Nad njim nebo visoko, a dolje gore, oranice, livade, seoske kuće, blago, a on se giblje — na visoku! „Koji je to vrag!" zamrmlja gospodin Svojtić i sjedne. Tare si oči, nezna, da li sniva, ili bdije. Prekrsti se od silne stiske. Vidi udaljeni njekakav toranj, (bijaše stenjevački, koji je bar sto puta vidio u životu) al nesjeća se, koje je crkve, u kojem li mjestu. Četveronožke privuče se na kraj voza. Šta vidi! dolje njegovi konji, a tik njih stupa kočijaš Miško.

Sav se zabezeknuo. U isti čas uze nešto razmišljati. Na jednom se dosjeti i promrmlja: „Jest, jest — tako je". Dosjetio se, kako se je sve to moglo zbiti. Bijaše na čistom!

„Miško!" poviknu zatim s voza kočijašu.

Siromah Miško trgnu se kao da ga je grom s vedra neba ošinuo. — Izpala mu lula iz ustiju — i kao okamenjen stao, — stali i konji.

„Pomozi mi dolje!" zapovjedi gospodin Janko, na silu se smijuć, „koga vraga nisi pazio?.. ja sam se doma gore uzpeo, da se sakrijem pred gospodom, pa sam zaspao."

„Aj, aj — gospodine — pa kako ste se baš ovamo gore uzverali!" Čudio se Miško, skidajuć s voza svoga gospodara. „A kako ćete u „šljafroku" kući, sada po

bielom danu?" Dodade kočijaš zabrinut za čast svoga gospodara.

„Idi k biesu! Tjeraj dalje!" osjeknu gospodin Svojtić srdito i uskoči u kukuruz kraj ceste i nestade ga.

Miško kimajuć glavom, pogna konje dalje.

Što da kazujem dalje? Gologlav, onako u papučah i spavaćoj haljini, udari gospodin Janko stranputice preko njiva, vinograda i livada kući. Imao je dosta neprilike od ladanjskih pasa, a jedna mljekarica iz Vrhovca tako ga se je uplašila, da joj je košara pala s glave i sve mlieko pošlo po zlu. „Poteri ga križ božji!" bijaše blagoslov, kojim je Svojtića popratila.

U Vrhovcu posudi od jednoga znanca, koji je u svojem ljetovniku u vinogradu stanovao, odielo i pojuri što je mogao ravno u pisarnu, premda je nekako strano izgledao u odielu svoga mnogo debljega prijatelja.

U 9 sati bio je gospodin Svojtić već u uredu, i Bogu hvala nije dobio nikakova ukora od svoga predstojnika; jer i njega taj dan nebijaše na vrieme u pisarni. I on je dan prije negdje zapao u hrvatsku bačvu.

Amicus Bartol Ribojed obilazio je tjedan dana prijatelje, pripoviedajuć o stenjevačkom izletu svoga prijatelja Janka.

A susjed pekar uvjerio se sada, da i „pameten" čovjek, Svojtićeva kova, može u vinu počiniti veliku ludoriju, kao što je bio onaj izlet — na vozu.

Lov na badnjak.

Sicut lupus in fovea.[1]

Je li se išta tako željno izčekuje, kao badnji večer, večer pun svetih osjećaja iz djetinske dobe, gdje i zreo čovjek svuče sa sebe obična čovjeka, pa pretoči duh svoj u nekadanje sretno doba, gdje je jedan pozlatom obavijen orah mogao više usrećiti nježno srce, no gomila suha zlata zrela čovjeka!

Da, to je krasan večer pun duševnoga užitka, pa i tjelesne okrepe, al nije laka stvar izčekati ga od rana jutra do prvoga mraka.

Lako još ženam i djeci. Žene se mutljaju po kući, praveći kolače za blagdane, pa lete bez prestanka sad u sobu, sad u kuhinju, sad u komoru. Pune su im ruke posla, a u poslu dan brzo prodje.

I djeci je tako. Ona, ili kite božićnje drvo, ili dogotavljaju betlehemsku štalicu; onda kušaju, da li još umiju pjevati božićnje pjesme, pa nose slamu u sobe, idu jedno drugom u pohode, da vide, čija li je ljepša štalica, čije li kićenije božićnje drvo. U to i zamrači.

Al težko i naopako odraslim mužkarcem na taj sveti dan. Na putu su i ženskim i djeci. Ili stanu, il se ganu, nisu na svom mjestu. Smetaju. Tko će tu obastati u kući! Nekada, al to je bilo davno, išli su mužkarci, i sve, što je dospjeti moglo, u crkvu, molilo se i kajalo za griehe. Tako bilo prije, pa i poslije podne. Al to je

[1] Kao vuk u jami.

bilo davno . . . Sviet nije više tako pobožan, kao nekada, al badnjak je preko dana doista dosadan dan za odrasla čovjeka. Kako ćeš ga utući?

Ovako je baš na „tucin-dan“ (dan prije badnjaka), prije mnogo i mnogo godina razbijao si glavu Franjeta Kuburić, penzioniran varmedjaš u jednom malenom gradu naše domovine, kako će ubiti sutrašnji badnji dan do večere.

Već više godina malo da nije poginuo taj dan sa dosade, misleć, da bi ga morao inače nego li obično probaviti, pa zato odluči, da će budući provesti: ama što mi ga radiš!

Dakle dan prije badnjaka, kad se je gospodin Franjeta dobro naobjedovao, uze u ruku svoju trstiku, turi u džep duhankesu s visećimi remenčići, pa zapaliv lulu s dugim kamišem, ode u pohode svomu prijatelju Stipi Paljeviću, koji bijaše, kao i Franjeta, penzioniran varmedjaš i njegov saučenik, dok god nisu svršili nauke.

Gospodja Julka Paljevićka baš je pošla spremati stol od objeda, dočim je gospodin Stipo u svojoj kućnoj kapici sa zlatnom resom šetao gore, dolje po sobi, dimeć iz lule baš onakove, na kakovu mu je cmrkao njegov prijan Franjeta.

„Dobar dan, Stipo!“ pozdravi gospodin Franjeta ukućane, iza kako je bio pokucao na vratih, i iznutra mu se oglasio gospodin Stipo sa starinskim: „ave!“

„Gle, gle!“ popostade gospodin Stipo, videć svoga prijatelja. „Baš si mi dobro došao. Htio sam malo podriemati, a nikako mi se neda. Deder Julko, donesi nam čašu vina, bit će bolje onako u razgovoru.“

Gospodin Franjeta Kuburić pozdravi se s gospodjom Julkom, koja vesela lica odmah odtrča u komoricu (pivnice nisu imali), te u čas donese dobra, stara vina na stol.

„Evo, starci moji,“ reče u šali, „tu vam je stara vina, pijte i razgovarajte se, a ja ću dotle za svojim poslom.“

Savjet bijaše dobar. Gospodin Franjeta i gospodin Stipo udare u razgovor, pri čem su dobrahno pijuckali, da je gospodja Julka morala više puta skočiti k nepresušivomu izvoru u komorici.

Razgovor se razveza najprije o vinu, koje je gospodin Franjeta veoma hvalio; onda počmu o tom, kako su svinje klali, koliko masti dobili, koliko butinâ objesili na sušenje u dimnjak, kakove su kobasice bile itd.

Samo ovakove stvari iz nedavne prošlosti.

Na jedanput će gospodin Franjeta Kuburić:

„Ma znaš li, Stipo, zašto sam ja baš k tebi došao? Dà, ti ćeš se možda smijati, ali ja sam svakako nakanio, pa ako nećeš ti sa mnom, a ono ću ja sâm.“

„Šta bi to bilo, daj, da čujem!“ upane mu gospodin Stipo u riec.

„Eto vidiš! Već sam toliko godina izkusio, da nema dosadnijega dana, što je sutrašnji badnji dan. Lani malo da nesvisnuh od dosade, jer na takove dane, brate, svatko misli, da mora drugačije živjeti nego obično. A kako i neće? Djeca ti, koje ti doduše nemaš, a u mene, Bogu hvala, petero, pište cieli bogoviti dan, pjevajući božićne pjesme oko Betlehema; žene ti se vrzaju s kolači kao lude po kući, sad u sobu sad u kuhinju, sad u komoricu, pa si im svaki čas na putu, te gotovo te gone iz kuće. Eh, pa onda posti cieli dan, a u krčmu sramota bi bila otići; znaš, što bi sviet rekao, — jedno u drugo, ja ti se lani zakleh, da ću taj dan kamo od kuće otići, pa ostati, dok se smrači, dok bude doba večeri.“

„Hm, a kamo bi ti išao?“ upita gospodin Stipo, kojemu se u srcu pobudiše u isti čas srodne želje.

*

„Kamo? . . . U lov, oko Lipovoa! Ta i mi bijasmo nekoč lovci!“

„Idi, bora ti,“ primieti gospodin Stipo, — „kakovi lovci, ta neznamo pravo ni pucati!“

„Ljudi božji,“ prihvati gospodja Julka, čuvši, što starci govore, „ta nemojte se sramotiti pod stare dane. Kad izidjete s puškami na ulicu, smijat će vam se sav sviet!“

„E da, smijat će se,“ okosnu se gospodin Franjeta, „pa nek se smije, dugačak je dan, makar bilo baš i u zimu. No zar neznate Vi, gospodjo, da ja idem bar jedanput u godini u lov?“

„Da puška vidi šumu,“ primieti gospodja Julka. „Al Boga vam! na toliki svetac, pa ići u lov; Bog će vas pokarati! Nekada su ljudi išli u crkvu s molitvenici i patricami (čislom), a Vi ćete da se klatarite po šumah s puškami, kao pustahije.“

„Da vidiš, ženo,“ progovori sad gospodin Stipo, komu bijaše dosadno kod kuće; (a nije ni čudo: sproveo je preko trideset godina u braku bez djece) „nema gospodin Stipo baš krivo. Ma i jest to dosadan dan, pa bi se i meni htjelo onako malo „komocije“. Medju našim gradom i Lipovcem ima liepa krčmica, pa ako nam dosadi loviti a mi ćemo malko onamo skrenuti, zar ne?“

„Da, da. E, pa ćemo i sobom ponieti malo luka crljenca i ovčjeg sira u torbi, pa u pljoski stare šljivovice, da baš nemoramo živjeti o tudjoj milosti. Tko nosi, neprosi. Dakle mi ćemo ići, je li, brate Stipo?“

„Ja sam, kako vidiš, gotov; samo ću dati puškaru svoju dvocievku, da mi ju izprazni, jer već godinu dana nije izpaljena. Onda ću ju iz nova nabiti, pa da vidiš!“

„O, o!“ uze mahati glavom gospodja Julka, „eto poludiše starci, al neka vas!... Bog vam prostio griehe!“

Najbolje razgrijani razidju se prijatelji, urekav, da će sutra, kad svane, u lov.

„Ta netreba nam se žuriti,“ govoraše na razstanku gospodin Stipo, „ako Bog šta dade, ubit ćemo i u pol dana!“

Oko sedam sati jutra krenu lovci put Lipovca.

S prozora još doviknu im kao u prkos gospodja Julka: „Sretan put!“ na što se obično lovci ljute, jer im pokvari sreću.

Gospodin Franjeta pozajmio dva lovska psa od svoga brijača, koji se je više bavio lovom, nego li brijanjem. Jedan se zvao „Lisa“, a drugi „Krtica“. Skorlaćeni koracahu lovski psi jednakim korakom, neprestano njuškajući.

Za njimi idjahu lovci. Oba bijahu toplo obučena. U torbi bijaše svakomu luka crljenca, sira i šljivovice u pljoskah, kako su se dogovorili bili. Osim puške ponese sobom gospodin Stipo i sjekiricu, pa kad ga je upitao drug: „Čemu to?“ odgovori: „Tko zna, čemu to valja; možeš nasjeći drvâ, natesati triešća za vatru, e pa ima tu, kako se čuje, i vukova, pa ako zataji puška, sjekira je ipak sjekira! Tako ti je to!“

I gospodin Franjeta uvjeri se, da je njegov drug praktičan čovjek.

Sva okolica bijaše pokrita, kao što vole reći pjesnici: bielim plaštem debela sniega. Bijaše upravo ciča zima, da je snieg sve škripao pod nogama. Gdjegdje samo na grmu pjevuljila je ševa, dočim su zebe trčkale po drumu, tražeći hrane.

Debelo inje uhvatilo se brkova naših lovaca, premda su čvrsto dimili iz svojih lula. Razgovor njihov bijaše kratak, mehanički; jedan je koracao uz drugoga, a svakoga su od njih nosile srodne misli.

Za dobra dva sata dodju na lovište. Išli su na zeceve, te je sada trebalo, da svaki stane na svoje staja-

lište. Gospodin Franjeta, koji je držao, da je bolji lovac od gospodina Stipe i da bolje pozna okolicu, naznači odmah svakomu, gdje mu je stajati. Okolica bijaše bregovita. Na jednoj šumskoj čistini stajaše debeo hrast, s podsječenim panjem, koji bijaše veoma prikladan za sjedenje. Tik njega bijaše na briegu uzorano polje, koje se svijaše u široku guduru, uz koju su graničili vrtovi sela Lipovca.

Gospodin Franjeta reče gospodinu Stipi, da stane pod onaj hrast na briegu, a sam zauzme mjesto u guduri tik sela, pod jednom divljom kruškom, nedaleko od križepuća. Razkorlate nemirne pse i puste tragom, a svaki ode na svoju stranu. G. Stipo uzašav na brieg, stane pod hrast i uze se oglédati. Psi se bijahu uzpeli za njim i njuškajući zašli u šumu.

Gospodin Stipo čeka i čeka. Svuda mirno, nigdje se ništa nemiče, nevidi ništa, van bielu okolicu i dim, što se je nad selom vio. Što će od dosade! Objesi pušku na granu, uze svoju sjekiricu, natesa triešća, sakupi drvâ i koliko se dalo šušnja, pa naloži vatricu, a onda napuniv lulu, sjede liepo na panj pod hrast, pa čekaj!

Već prije je putem gucnuo po koji put šljivovice iz pljoske, pa i sada se često nje sjeti. Vatrica topi s vana, a s nutra prigrijava šljivovica, lula dimi, i, bora mi, moj gospodin Stipo poče očima sažimati, glavom klimuckati, dok napokon — nezaspi.

Tvrdo je usnuo. Nu nije trajalo ni pol sata, najedanput ga nekakav lomot trgne iz sna. Skoči, protare si oči, a izpred njega proleti stara zečina, koju je pas Krtica štekteć gonio, kao da mu je majku opsovao.

Zec nebijaše ni dva hvata daleko. „Čekaj, lopove!“ viknu gospodin Stipo neznajuć ni sam, šta radi, ni čega se maša pa ščepav sjekiricu, koja mu bijaše pri ruci (na pušku je u onoj smetnji posve zaboravio) baci se njom

za zecem, koji, prestrašen tim, skoknu u dol, pravcem, gdje je bilo stajalište gospodina Franjete. I sad nepade još na um gospodinu Stipi, da se lati puške, već on uzme se derati s briega:

„Brate Franjo! Evo ga na tebe, pucaj, pucaj!“ Od nikud ni glasa. Zec proleti upravo izpod kruške, al nitko neopali.

„Franjo, oj Franjo!“ vikaše gospodin Stipo s briega po višeputa, kad se je u njem porodila sumnja, da gospodina Franjete nije pod kruškom.

I kad sve to bijaše uzalud, sadje u dol. Došavši blizu kruške kakovih deset koračaja, opazi u sniegu pušku svoga druga.

„Za ime božje, šta je to?“ poviknu gospodin Stipo prestrašen, pomisliv, da se je dogodilo najveće zlo.

„Brate Stipo, brate Stipo!“ ču se na to glas iz zemlje, hvat daleko.

Gospodin Stipo primače se onamo, odkud je dopirao podzemni onaj glas, nalik glasu iz groba, i dodje do nekog otvora

„Stipo, jesi li ti to?“ oglasi se gospodin Franjeta iz rupe.

„Za Boga, kamo si dospio?“ začudi se gospodin Stipo, ogledav se. „Ta ovo je vučja jama.“

„Da, vučja je, zasula se, da Bog da i badnji dan! Al vuci me na polje!“ moljaše gospodin Franjeta.

I gospodin Stipo izvuče s težkom mukom gospodina Franjetu na polje.

Tu se sad razjasnilo, da je gospodin Franjeta u blizini spazio lisicu, pa hoteći se njoj bliže prišuljati, pokoračio malo dalje od svoga stajališta i tako pao u vučju jamu, koju je bio izkopao jedan seljak, baveći se radi nagrade za ubite vukove više godina tim poslom. Kako

je pokliznuo u jamu, odfrcila mu puška na stranu, i Bogu hvala, da nebijaše kakove nesreće pri tom.

Gospodin Stipo, kao što već jesu ljudi, da se rado smiju tudjoj nesreći, poče se sada smijati svomu pobri Franjeti.

„Pa zašto mi se nisi javio, kad sam te s briega zvao?“ upita gospodin Stipo svoga druga.

„Kako ću se javiti,“ odgovori gospodin Franjeta. „Vikao si kao lud: evo ga na tebe! A ja sam mislio, da je vuk, pa sam se sgurio, kao da me nije živa.“

Gospodin Stipo udari još jače u smieh, tako, da se je i gospodin Franjeta i sam počeo, makar od nevolje, smijati.

Šta sad? Odluče krenuti kući, i tako i urade, kad su vratili i skorlatili pse.

Na putu medju gradom i Lipovcem svrate se u krčmu, da malo založe i zaištu vina. Dok su tako zalagali i kriepili se vinom u toploj sobici, udje u sobu čvrst momak, noseći zeca u ruci.

„Vidiš, da kupimo zeca!“ reči će gospodin Franjeta, „da nam se nenarugaju kod kuće.“

„Kupimo ga dakle!“ prihvati gospodin Stipo.

I kupe zeca za dvanaest groši, kad su uputili seljaka, da ni u gradu nebi više dobio.

„A gdje si ga ubio?“ upitaju lovci seljaka.

„Baš malo prije. Dotjerali ga bili nečiji psi upravo u moju podvrtnicu, ja poletim u kuću po pušku, opalim, i evo ga — kako ga vidite!“

„To je bio naš zec!“ primieti gospodin Stipo.

„No pa sada je opet naš!“ reče Franjeta.

Odu u grad i sretno pod večer dodju kući, gdje su veselo, svaki u svojoj kući, probavili badnju večer.

Drugi dan božića, jer na prvi sramota je ići u goste iz svoje kuće, pozva gospodin Franjeta gospodina Stipu s gospodjom Julkom na objed na zeca, koga su tobož oni ubili. I kad im je vino razvezalo jezik, pripovjede svoje neprilike lovačke od badnjega dana, gdje se je pokazalo, kakove su varalice.

„Nisam li vam ja kazala,“ primieti gospodja Julka, „da će vas Bog pokarati, što idete u lov na toliki svetac?“

Šta ćemo, Bog i ženi dade kadšto pravo!

Krivi zubi.

Nestor Šintić i Bolto Perhoci, to su dva zagorska vlastela one vrsti, koju šljivarî zovu. Svaki od njih imao je svoju šljivariju, malu doista, al ona ih je ipak dobro hranila, a kako i neće, kad su u prvoj četvrti ovoga vieka proživjeli najbolje godine svoga života. Šljivarije su graničile jedna uz drugu.

Nestor i Bolto bijahu oba neoženjena, premda je svaki od njih dobrahno prevalio polovicu vieka. Nestor dapače neimadjaše nikoga od roda svoga, dočim je Bolto na šljivariji živio sa svojom sestrom Malčikom, koja takodjer prelažaše u hesperidne krajeve svoga života. Sirota Malčika — budući više ružna no liepa, a i neimajući novca — ostade starom partom. Ni živa duša od mužkarca nije se za nju ni ogledala, a tužna Malčika proklinjaše u sebi nesreću svoju i sve mužkarce, i ginjaše očito.

Prije dva, ili tri mjeseca nego je navršila 50. godinu života umrie joj u Varaždinu tetka, koju je Malčika dvorila do smrti i radi toga baštinila svu gotovinu svoje tetke, do tri tisuće forinti. Tri tisuće forinti! Nije to šala, u ono doba, pa u Zagorju, na šljivariji. Veselo vrati se stara djevojka na bratovu šljivariju i trubljaše, gdje je samo mogla, svoju nenadanu sreću, svoje bogatstvo. U njoj oživi nada, da će se sada bar naći koji vrtlar,

koji će uveli cviet njena života presaditi u svoj vrt. Ali ni živa duša nepokuca na njezinih vratih u toj nakani. Činilo joj se samo, da gospodin Nestor Šintić, skoro svakdanji gost bratova doma, nešto smjera. Kad joj brata nebijaše doma, sjeo bi on pripoviedajuć kraj Malčike, dimio iz svoje omašne lule, i čestoputa bi tom prigodom uzdahnuo, kako mu je već samovati dodijalo, kako bi se odmah oženio, da zna djevojku, koja bi ga htjela itd. Malčika bi na takove rieči samo duboko uzdahnula, skočila na noge, donesla gospodinu susjedu mrzle pečenke, ako je poslije podne došao u posjete, sira i putra, pak najboljega vina iz podruma. To se dopalo gospodinu Nestoru, pa je skoro počeo pomišljati: „Ako će me Malčika tako dvoriti kao muža, kuda će mi bolja žena!“ Kad mu pako jednom donese Malčika vina iz lagva, za koga brat Bolto uviek govoraše, da mačak na njem leži, i gospodin Nestor jednu čašu od toga vina iztrusio, pomamî se tako, da je skočiv na noge spopao Malčiku za rame i omjeriv se o nju „djedjerno“ joj, kô što vele Zagorci, rekao: „Što! pak zar mi dva stara nebi bili liep par?“ Malčika kao djevojčica od petnajst godina pokri si tobož od stida lica objema rukama i kao od smetnje izmače gospodinu Nestoru i pobježe u drugu sobu misleći, da će ju gospodin Nestor progoniti u svom oduševljenju; nu on zadovoljan nesgrapnom svojom šalom sjede za stol i ostade kraj svoje boce vina.

One rieči Nestorove neidjahu Malčiki nikako iz glave; bijaše ona već sada više nego sigurna, da će uskoro postati gospodjom Šintićkom.

Osam dana za tim blaženim po Malčiku prizorom sjedila je ona u dvorištu bratova dvorca. Plete i kadkad uzdahne. Do nje sjedeći ližu tri njene ljubimice mačke svoje cape, nema sumnje, da će gost doći. Oko nje pi-

juče pilad, kavču pure, guske šklebe, kokoši kokću, — ista harmonija, kao i u srcu Malčikinu, u kom se odzivaše stotina želja s raznimi glasovi. Na jedanput ču se glas maloga zvonca. Sva živad digne glave. Iz vrta dolazi domaći gavran, „Garo“ zvani, koga su često na dan u vrt napuštali, da poplaši iz graška lakome vrabce. Dostojanstveno približavaše se Garo k drugoj živadi, koja ga kao staroga znanca primi mirno u svoje družtvo, jedino, što su guske pričele bile nanj sikati. Garo bijaše već pet godina u dvoru Boltinu, i osim mačaka, bijaše on najveći ljubimac Malčikin, koja ga je posve mlada na poklon dobila. Toliko iz biografije Garine, koji igra veliku ulogu u ovoj pripoviedci.

Bijaše liep ljetni dan, i već je sunce zapadati počelo. Malčika podje sad u dvorac, da priredi večeru za brata Boltu. U to se otvore vrata i brat njezin s gospodinom Nestorom unidje u dvorište. Za njimi kasahu dva lovačka psa. Pridošlice pozdrave se s domaćom gospodičnom, kojoj se sad lice razvedri, i unidju u dvor, pa u sobu. I gospodin Nestor i Bolto bijahu danas vrlo osbiljni, osbiljniji no ikad prije Kako unidoše i odložiše, reče Bolto sestri, da ide prigledati staje. Malčika nerekavši ništa na to, sjede do gospodina Nestora. Ovaj mučaše dva tri časa, na jednom sabere se i uhvativ Malčiku za ruku poče govoriti važnim glasom: „Gospodično, ja mislim, da ste već opaziti mogli, da Vas oženiti kanim. Ja ću govoriti na kratko: — brat Vaš upravo danas privolio je na to; radi se još samo o tom, da i Vi privolite. Hoćete li me dakle, gospodično?“ upita ukočenim pogledom gospodin Nestor.

„Ah, to je težko odmah reći,“ štrbentaše Malčika, „to je korak za cieli život,“ dodade kao zabrinuto, premda je već prevalila pol vieka.

„Ja hoću danas znati, koja je Vaša volja!“ uzjoguni se gospodin Nestor, „jer inače morao bih drugdje pokucati na vrata.“

Ova prietnja gospodina Nestora djelovaše na Malčiku. Odvrnuv se i zakriv lice lievom rukom, pruži sramežljivo desnicu gospodinu Nestoru i reče tiho: „Dakle neka bude po Vašoj volji. gospodine susjede.“

Gospodin Nestor jedva da prihvati pruženu si ruku, već nastavi: „Dobro dakle, tu smo na čisto. Al sada priedjimo na drugu važnu stvar. Znate Malčiko, ja hoću, da mi računi uviek budu u redu. Ja imam moje djedinsko imanje, — Vi ga nemate, al zato imate gotovih novaca. Učinimo pogodbu. Vi ćete Vaše tri tisuće, što ih dobiste od tetke, ponieti sobom i uložiti u naše gospodarstvo. Treba nam štogodj iznova graditi, treba pivnicu popraviti, sjenokoše ograditi, krov na dvoru nov načiniti i mnogo toga. Što ostane novaca to imate meni zapisati, ako Vas ja preživim; ako ne, onda ću Vam ja sve svoje zapisati i tako ćete dobiti i ono natrag, što ste uložili u naše gospodarstvo. Nije li tako pravo?“ pitaše odlučno gospodin Nestor, komu je više bilo stalo do toga, da se izkopa iz duga, i uredi zapušteno gospodarstvo, nego do stare Malčike i ženitbe.

Malčika se zamisli. Njezini liepi, srebreni novci, koji joj i u snu zveketahu u uhu, da prodju onako, kao da utonu u vodu!

„Ako ne tako, nebude nikako!“ zaprieti i opet gospodin Nestor.

Sirota Malčika! . . . bijaše to za nju velika borba; na jednoj strani pune vrećice srebrena novca, na drugoj opet gospodin Nestor sa svimi prospekti blažena braka, opet onamo bojazan, da brata neuvriedi, ako sav novac sobom odnese: tu bijaše odluka vrlo mučna. Gospodin Nestor gledaše ju pronicavo.

„Dakle nebude ništa?!“ ustane g. Nestor i sgrabiv svoj škrljak čekaše, tobož gotov poći, na odgovor.

„Bog sačuvaj, gospodine Nestore!“ sustavi ga uplašena Malčika za ruku, „ja sam samo mislila, da neće biti pravo mojemu bratu, ako sav svoj novac sobom ponesem a on me je ipak toliko godina hranio i starao se za me. Inače nemam ja ništa proti onoj pogodbi.“

„Brat! Tako!“ otegnu g. Nestor. „Zar je brat preči od muža?“ doda na to, prisvajajuć si unapried već sve povlasti, koje daje sv. pismo mužu pred otcem i majkom supruge.

„Ja sam samo mislila tako, gospodine Nestore,“ razjašnjivaše Malčika, „al ja sam za Vaš predlog sasvim.“

„Tako je pravo — ja sam odmah znao, da ćete u toliko biti pametni,“ razvedri se u jedanput sada lice u gospodina Nestora, i veselo potapša omašnom svojom rukom Malčiku po ramenu. „Evo ja sam već priredio dva primjerka takove pogodbe,“ nastavi na to gospodin Nestor i izvadi iz džepa dvie listine papira, te pročita svečanim glasom njihov sadržaj. Malčika ga slušaše pozorno. Kad je dočitao gospodin Nestor pogodbu, pozove Malčiku, da ju podpiše. Ona to s težkim naporom i učini, jer bijaše malo vješta pisanju; zatim podpiše se i gospodin Nestor. Svaka stranka dobi po jedan primjerak. Svjedoci će već kasnije podpisati.

„I tako, moja draga Malčika, bilo bi sve u redu, a kasno je već — i ja bi mogao ići,“ reče gospodin Nestor, spremajuć se na polazak.

„Tako nećete otići, gospodine susjede!“ skoči na noge Malčika, „imamo mrzle guske od objeda, pak ćete s nami skupa večerati i onda ćemo Vas dati odvesti doma. Sad idem po brata, a zatim po jednu bocu staroga, znate, iz onoga lagva, na kom mačak leži,“ dodade smiešeći se i skakutajuć odleti van na vrata.

„Mili Bože!“ smijaše se gospodin Nestor, gledajuć za njom, „kako ženitba i stare kosti razklima!“

Gospodin Bolto Perhoci vrati se za čas u sobu k svomu prijatelju gospodinu Nestoru.

„No, jesi li obavio, Nestore?“ upita gospodin Bolto, smiešeći se, svoga prijatelja.

„Sve je u redu,“ odgovori gospodin Nestor lakonički, a u sebi pomisli: „Nećeš se smijati, kad čuješ, kamo će Malčikini novci putovati.“

Uskoro donesena bude i večera. Mladi (!) zaručnici bijahu osobito dobre volje. Gospodin Bolto Perhoci nazdravljaše zdravice zaručnikom, a gospodin Nestor kuca se u to ime, pije krasno vince i smije se. — U razgovoru primakla se i pónoć. Gospodin Nestor sjeti se, da mu valja poći i oprostiv se s prijateljem i izabranom svojom, sjede na pripravna jur kola i odjuri na svoju šljivariju.

„Dakle ste sretno obavili posao?“ upita Bolto Perhoci svoju sestru, kad je gospodin Nestor otišao bio.

„Jesmo, hvala Bogu, i već smo pogodbu sklopili,“ odvrati Malčika.

„Kakovu pogodbu?“ osupnu se g. Bolto.

„Evo tu je,“ reče Malčika i pokaza listinu bratu.

Uzme gospodin Bolto kobnu pogodbu, čita ju i mienja se u licu; dočitav metne ju na stol i mrmljajuć otide u drugu sobu te sjedne na stari kožnati stolac. Stari lovački pas, što je dosada mirno pod stolom kod nogu svoga gospodara spavao, digne se za njim u drugu sobu, i hoteć mu laskati, popne se nanj prednjima nogama. Nu ovaj put bijaše mu loša sreća, jer ga gospodin Bolto ljutito nogom odepnu, da je cvileć umaknuo u drugu sobu, nemogav valjada dokučiti svojim pasjim umom, zašto da je pao u nemilost svoga gospodara.

Kad to vidjela stara gospodična Malčika, sinuše joj

njezine žacave oči i skoči kao srda na noge, pa u drugu sobu bratu i u jedan kreštaj zače: „Tebi valjada nije pravo, da sam svomu budućemu mužu zapisala sve svoje novce; zar ću ja tebi za volju ostati stara parta; kad on meni sve svoje zapisuje, moram i ja njemu sve svoje zapisati; pak to su samo moji novci, nisam jih ukrala, ni od tebe dobila, već mi ih je moja tetka za moj pošteni trud ostavila. Ako sam tu na imanju s tobom živjela, to je imanje tvoje kao i moje; jer sam ja tako dobro kći naših roditelja, kao i ti njihov sin; ako si ti po vani za gospodarstvom hodio, nisam ja doma spavala, ni brunde kovala, već sam kuhala za te, šivala, prala, pospremala, perad i blago hranila, po vrtu djelala, tebe dvorila itd. itd.“ izlila biesna Malčika na svoga brata čitav sijaset. Ubogi gospodin Bolto bijaše dobričina, a osobito nije rado sa ženami kavge vodio, najmanje sa svojom sestrom, koja je u ljutosti znala pružiti jezik duži od lakta. Ustade zato i pokupi se u treću sobu, al Malčika s bukom za njim; on u kuhinju, ona za njim, onda na hodnik, dok siromah neuteče pred vragom u dvorište u mrak.

Vele ljudi, da ženske prema svojoj dobi ćud tako mienjaju, da symbolice prodju sva nebeska znamenja. Stara gospodična Malčika Perhoci nalazila se u svojoj sadanjoj dobi bez sumnje u nebeskom znaku štipavca. I zato je valjada gospodin Bolto Perhoci pobjegao u mrak u dvorište, da ga ta pogibeljna životinja u slici njegove sestre kliešti svoga jezika neusmrti.

Gospodin Bolto bijaše u dvorištu, ali Malčika bučaše sveudilj, lupajući vratima, kud je god prolazila. Napokon se stiša bura njezina srca i lomot njena jezika, te ona, zaključav se u svoju sobu, leže spavat.

Kasnije zatim vrati se i brat njezin u svoju sobu,

kad se je prisluškujuć na vratih mogao uvjeriti, da je kućni zmaj otišao na počinak.

Od ovoga dana malo kad bijaše razgovora medju bratom i sestrom. Gospodin zaručnik Nestor dolažavao bi doduše često k svojoj miloj zaručnici, ali ne tako često, kao prije; jer je odmah pri prvom svom dolazku u kuću Perhočevu saznao svu strahotu, što se je sbila medju bratom i sestrom sbog nesretne one ženitbene pogodbe.

Netreba ni spomenuti, da je od istoga časa gospodin Bolto bio posve hladan prama gospodinu Nestoru, te je s njim govorio samo toliko, koliko je trebalo, da se nepovriedi najstrožije pravilo stare hrvatske gostoljubivosti. Oba zaručnika uvidješe mahom, da im nepreostaje ino, van brže bolje uzeti se i ostaviti stan smutnje. Nije prošlo tjedan dana iza one bure u kući i već naviesti župnik prve nedjelje, da gospodin Nestor Šintić stupa u brak sa gospodičnom Malčikom Perhočevom.

Sve, što je čulo za taj ozov, čudilo se i krstilo, al tko da nevjeruje, kad je tako ozvao pop s propoviednice!

Malčika nije trebala da se opremi za udaju, imadjaše bo svega toga dosta još od pokojne svoje majke. Jedino, što si je naručila, bijaše nova odjeća od šarene svile za vjenčanje i druge sitnice za tu sgodu.

Vjenčanje imalo se je obaviti u župnoj crkvi, a goštenje u kući Perhočevoj, koji je to tako odlučio, da nebude sa strane prigovora ni ogovora. Na svatbu pozvano bijaše do stotinu gosti iz okolice, što mužkih, što ženskih, ovih više, nego onih. Bijahu većim dielom vlasteoske obitelji.

Minuše ozovi i dan vjenčanja svanu. Kita po izbor svatova sabra se na urečeno vrieme. I mladenac dodje u svečanoj odjeći, te primaše čestitke sa svih strana. Gospodin Nestor bijaše neobično veseo, jer je znao, da će se ovaj dan sastati s vrećicami, punimi srebra.

Samo zaručnica se nepokaza. Odmah poslije objeda i prije nego što su gosti prispjeli, ode ona sa svojom starom prijateljicom iz Varaždina, takodjer starom gospodičnom, koja je radi svatbe već treći dan u kući Perhočevoj boravila, u svoju sobu, da se što bolje nakiti za svečani čin vjenčanja. Gosti bijahu stranom u palači, stranom na hodniku, a stranom po dvorištu, osobito mladji, da se mogu što nestašnije zabaviti. Gospodin Nestor zabavljaše se u palači sa starimi gospodjami. Medjutim se je u sobi Malčikinoj radilo na vrat na nos. Stara gospodična iz Varaždina i stara Žuža, kuharica gospodina Bolte Perhoca, izpustiše skoro dušu, kiteći staru gospodičnu domaću. Bijaše tu u sobi, osim odjeće, raznih naprava i kutija s ličili svake vrsti i miris-vodom. Vidjela se tu i vjenčana svilena odjeća i vienac. Na otvorenu prozoru, koji gledaše u vrt, bijaše namještena zdjela srednje veličine, napunjena vodom. U zdjeli se nješto kvasilo, što čovjek s daljega nebi mogao razabrati.

Stara gospodična Varaždinka i stara Žuža oličiše, opremiše i nagizdaše u toliko staru gospodičnu udavaču, da je trebalo na nju vrći još samo vjenčanu odjeću, pa vienac s koprenom.

Upravo snimiše s vjesila vjenčanu odjeću, al doleti na otvoren prozor sa zvečećim zvoncem o vratu domaći gavran Garo i naviesti družtvu svoj dolazak poznatim „kvar". Nu malo tko se je brinuo danas za Garu — jedva se oglednuše nanj, — bijahu bo svim trojim ruke pune posla. Vidiv Garo, da za nj danas baš nitko nemari, potraži si sâm zabave i prije svega naluknu se u zdjelu s vodom, što bijaše na prozoru. Spazi on, da se u vodi nešto biela i nešto žuta kao zlato svjetluca. S prirodjenom pohlepom za svietlećimi se predmeti turi kljun u zdjelu i zahvati unutri kvaseći se predmet. Spusti ga zatim i opet ga motri. Na to ga čvrsto zahvati kljunom i odleti.

Gospodičnu Malčiku, koja je po zvoncu čula, da je Garo odletio, obuze u čas neka slutnja, kad se je sjetila, što je u zdjeli bilo. Skoči zato brzo k prozoru i pogleda u zdjelu. Protrne sva. „Za Boga, Žužo, teci brže za Garom, odnesao je moje zube!" I skoro nesviestna sruši se na stolac. Stara gospodična Varaždinka zabezekne se, a Žuža kao izvan sebe skoči u kuhinju, sgrabi metlu, pa poleti hodnikom u dvorište.

„Nesnaga crna, potari ga sveti križ i mati božja bistrička!" klela je Žuža trčeći hodnikom s metlom u ruci izmedju gosti na dvorište.

„A šta je Žužo, što se je dogodilo?" pitahu gosti u čudu.

„Ah prokleti naš gavran odnesao je zube naše frajlice," odvrati Žuža dalje hiteći.

„Kakve zube?" pitahu znalično gosti.

„One na mašini!" otrese se srdito Žuža i kao vještica poleti s metlom u dvorište.

Gosti se dosjetiše jadu, te udare u smieh, akoprem su se trsili, da smieh radi pristojnosti nadvladaju. Al tko da se nenasmije, videći staru Žužu, kako se sprema metlom udariti na tata Garu!

Smieh na hodniku izvabi stare gospodje i mladenca gospodina Nestora, pak brata nevjestina iz palače. Nemogaše im se zatajiti, što se je dogodilo Gospodje jedva nadvladaše svoj smieh, ali tim manje bijaše do smieha gospodi Nestoru i Bolti.

„Prokleta ptica!" zamrmlja g. Nestor.

„Da sam mu radje odmah vratom zakrenuo, kad sam ga dobio," zamrmlja opet g. Bolto, koji se je te neprilike sramio. Medjutim obojica ostanu na hodniku, da vide, šta će Žuža opraviti s Garom. Ovaj bijaše i sbilja doletio s vrta na dvorište. Tamo se je spustio i uzeo premitati i ogledavati čudnu stvar, koju bješe zaplienio.

*

Garo je već više takovih svietlih stvari odnio, kao naprstke, svietle gumbe i druge slične stvari od manje vriednosti, jer su se vrednije stvari pred njim krile. Sakrivao ih je obično pod strehu od staje, te zato je Žuža mislila, da će za sigurno spasiti skupocjeni plien. Videć dakle ona, da se Garo zabavlja svojim plienom na zemlji, htjede u prvi mah da ga odplaši i uze vikati nanj, al Garo sgrabiv kljunom krive zube svoje zaštitnice prhne nekoliko koračaja dalje i opet spusti plien svoj na zemlju, da ga ogleda. Žuža, nebudi na zlo liena, baci se metlom na Garu, a ovaj pokupi plien, pa leteć dalje, htjede da se spusti medju drugu živad u dvorištu i to baš med guske; al ove uzviše vratove, pa siči nanj, tako, da je Garo upravio svoj let uprav prema strehi od staje, gdje je obično skrivao sve odnesene stvari. Ne bijaše ni pol hvata od strehe, al mu se na jednom izmaknuše iz kljuna ukradeni zubi i pljuskac u duboku gnojnicu, što bijaše tik staje izkopana — i potonuše. Žuža zalomi rukama i proklinjući kradljivu pticu odleti, da javi svojoj gospodični sbivšu se strašnu nesreću; nebijaše bo ni misliti na to, da bi tko isti dan mogao izvaditi zube iz duboke gnojnice, a i onako svatbe nebi valjda taj dan bilo

Gosti sa hodnika i dvorišta gledahu sav taj prizor i malo da se nerazkidaše od smieha. Ista gospoda Nestor i Bolto moradoše se kad i kad osmiehnuti, videć Žužine manevre. U ostalom bijahu svi u velikoj smetnji, i domaćin, i zaručnik i gosti. A što zaručnica? To bi suvišno bilo i spomenuti; dosta na tom, da je stara gospodična Varaždinka izašla van i u ime domaće gospodične izpričala se gostom i zaručniku, da se svatba odgadja na neizviestno vrieme, jer je gospodični na jednom postalo zlo.

Kao da si ih odpuhnuo, odoše u živi čas svi gosti, koji su jedva čekali, da nebudu duže svjedoci nevidjene još smetnje. Mnogi se od njih smijahu do kuće neprilici sirote Malčike. I zabunjeni zaručnik odveze se malo za tim doma, nerekav ni s Bogom zaručnici, budući da nije nikoga preda se već pustila.

Ova sgoda morade postati predmetom obćega smieha, naročito u Zagorju, i zato se gospodična Malčika odvaži preseliti se u Štajersku, da tamo nepoznata živi od svojih novaca. Odmah sutra dan napisa list gospodinu Nestoru, u kom mu javlja, što je nakanila. Gospodin Nestor uzdahnu zadovoljno; i sam nije imao baš volje uzeti ženu, koja akoprem ni kriva, ni dužna, postade predmetom obćega smieha. S istih razloga nije se ni gospodin Bolto mnogo opirao tomu, da mu se sestra preseli u Štajersku.

I tako se sbilo, da je stara gospodična Malčika za tjedan dana već iza one nesretne sgode odputovala noćju u Štajersku, da tamo zaboravi neugodne uspomene svoje osujećene svatbe.

S njezinim odlazkom nestade i kamena smutnje medju gospodom Boltom Perhocem i Nestorom Šintićem. Oni postadoše opet prijatelji kao i prije.

Još sada da se spomenemo Gare. Stara Žuža izvadila je doduše odmah sutradan željeznom kvakom i s težkim trudom iz gnojnice krive zube svoje gospodične, al zato se ipak gospodična Malčika krvavo osveti najvećemu zlotvoru njezina života. Jednoga jutra privabi ga stara Žuža na kruh i uhvativ ga prereže mu vrat po nalogu svoje gospodične. Ovako ubijena privezaše ga na visoku motku i metnuše medju grašak, jedno, da plaši vrabce, a drugo, da bude izgledom svim lakomim pticam, kako je pogibeljno posizati za tudjim dobrom.

I tako k r i v i z u b i bijahu k r i v i, da je gospodična Malčika gospodina Nestora, a crni Garo glavu izgubio.

Opančareva kći.

I.

Je li vas već tko bio u Požegi, šijačkoj metropoli?

Grad taj leži u prekrasnoj dolini, koju već Rimljani zvahu zlatnom dolinom: „vallis aurea“ Poslije ljutih turskih ratova, i poslije kuge, što je pod konac minuloga vieka bjesnila u Požegi, spade taj grad na kojih 700 kuća, premda je u svom cvietu bivši brojio 50.000 kuća, kako neki kažu. I na tom dakle gradu izpuni se ono što pjeva Gundulić: „Mru kraljevstva, mru gradovi i njih plemstvo trava krije.“ Stari grad požežki, u kom su sjedili toliki otmjenici hrvatski, gdje su za turskoga jarma stolovali ljute paše i serasćeri turski, posve je sada razvaljen tako, da se još samo jednoj ozidici trag vidi. Još u početku ovoga vieka stršile su njegove kule nebu pod oblake, nu jer nemogaše, bud' netjede županija da plaća dva pandura, što bi pazila na grad, dozvoli poglavarstvo gradsko u početku ovoga vieka, da se taj spomenik slave i jada ovoga kraja ruši. I zbilja u skoro bude razorena ta stara gradina. Gradjani razvezoše krasnu opeku i kamen sve na jagmu, kad je god tko hotio šta graditi. Sada, kad već zidova neima, kopa se kamen iz brda, na kom je bio grad sagradjen.

S južne strane gradu dižu se nebu u vis vinorodne gore Sokolovac, Vranovac i Garevica, a o te je grad upro slaba svoja ledja, dočim je bezbrižno pružio noge u hladnu Orljavu, koja mu čini medju sa sjevera.

Vrhunci gora okićeni su lozom vinovom, a što je niže dolje, to je obraslo liepom šumicom, koja u proljeću sve odjekuje od biljisa slavulja.

Divna okolica, a i prošlost ovoga grada nije ostala bez upliva ni na sviet, koji u njem živi. Požežani su manje više melanholici, a uz to blage ćudi. Mladjemu naraštaju neima milijega, nego u prvi suton skupiti se, pa ili sjedeći pred kojom kućom, ili prolazeći ulicom pjevati ljubovne pjesme, uz tamburu il onako samo.

A crnooke požežke djevojke, kako rado tada poskoče i s postelje, kad čuju glas pjesme ili tamburice, kako li željno poviruju na kapke, da vide, je li im i dragi šeta u toj snatrećoj družbi.

Pa kad prodju dalje pjevači, koliko se tu otme za njimi uzdaha, koliko se nezaroji misli u glavi uzrujanih ljepotica?

Pjesma i tamburica najviše se vazda gojila u ulici Vučijaku. Ulica ta pružila se kao rukav na najjužnijoj strani grada u jednu krasnu prodol. Kroz ovu teče potok Vučijak, od kojega je i ulica ime dobila. Potok taj nabuja kad i kad tako silno, da mnoge kuće i mostove odnese, kao što bijaše zadnji put godine 1868. Stanovnici ulice većim dielom jesu opančari. Oni u Vučijaku kožu kvase i stružu, a onda ju razapnu kao cehovski barjak na prutove, pa ju suše u dvorištu, na suncu. Kao u obće većina požežkih gradjana, tako i vučijački opančari nebi mogli živjeti samo od svoga zanata. Ono malo novca, što dobiju na sajmovih u Kutjevu na malu Gospu, u Požegi na Tominje, u Pleternici na Nikolje, nije dosta, da se obskrbi sva obitelj. Zato svaki „striko“

tako mladji naraštaj zove majstore u Požegi, dočim se majstorice zovu „tete“) imade po jedan, dva ili više još vinograda, a uz to šljivik, oranica, livada itd., pa to pomaže, da prehrani sebe i obitelj, kako se pristoji vriednu majstoru.

I Bono Lukinović bijaše opančar u Vučijaku. Kad mislim o njem pripoviedati, živio je u prvom početku ovoga vieka. Bijaše to ugledan majstor opančarski i glava toga ceha. Zanat mu je išao bolje, nego ikojemu opančaru; držao je kad i kad po 6—7 kalfa. Osim toga imao je dva krasna vinograda, jedan u Sokolovcu, u blizini fratarskoga vinograda, a drugi tamo u Kamenu. Nosili mu vinogradi kakvih 100 vedara vina, a Boga mi kapljica bijaše tako dobra, da je uviek prošla za liep novac, od kojega je teta Reza, žena Bonina, dobila svaki put šamiju u ime kamata. A i ostalih zemljišta posjedovao je naš vučijački opančar.

Stari Bono kao i mnogi drugi majstori požežki, bijaše čovjek pismen. Svršio je on 6 latinskih škola, pa istom onda, izučen „rhetor,“ otišao je na zanat. Zato se je on često znao hvalisnuti, da je gledao na prozor prvomu katu gimnazije, gdje naime bijaše smješten peti i šesti razred, i onda dvorana gimnazije, u kojoj je pred čitavim „consessom“ dobio jednom šest korbača, jer se je proti zabrani kupao u Orljavi. To bijaše jedini crni list Bonin u poviesti njegova djačkoga života, al o tom nije nikad nikomu rieči pripoviedao. Od svega onoga medjutim, što je učio Bono kroz šest godina u gimnaziji, malo mu je šta ostalo u glavi. Jedva nešto latinštine, a to si može svatko misliti, kakova bijaše ta latinština u Boninih ustiju. Kad bi koji put zakasnio pod večer kod prijatelja uz čašicu vina, obično bi se preporučio ovako: Bonam noctem, amice, debeo pergere domum; mea baka sola sedet penes fornacem![1] Takav mu bijaše i drugi latinski govor.

Obitelj opančara Bone broji samo tri glave. On, žena mu Reza i kći Marica, to je sva svojad. Marici bijaše kakovih 18 godina. Djevojka bijaše krasna, vriedna i poslena. U nje bijaše golubinje srce i iskrena, poštena duša. Mnogi požežki mladić gizdelin ili djak prošetao bi izpred prozora, gdje je Marica uz švelo sjedila, i sretan je bio, kad bi ova makar slučajno digla svoju crnokosu glavicu i pogledala ga onim liepim crnim okom. Zavidjele su njoj doduše s toga mnoge njezine drugarice, nu liepa Marica slabo je marila za to; ona, osim svoje majke, neimaše nijedne pouzdanice.

Osim ovoga trojga, bijaše u kući Boninoj stalan ukućanin kalfa Tomo Dragović. Kad bi, sbog pomanjkanja posla, striko Bono odpustio sve kalfe, Tomo je ipak ostao u kući, kao stalan majstorov kalfa. Kad mu je bilo 10 godina, bijaše već sirotče bez otca i matere; a jer je Bono bio drug i prijatelj otca Tomina, uze diete sebi u kuću, da uči opančarski zanat. Već kao šegrt bijaše tako vriedan, da nije nikada kažnjen bio ni riečju, ni tjelesno; pa zato ga je majstor Bono poslije 8 godina šegrtovanja oslobodio, t. j. učinio ga kalfom Tako sretan nebijaše nikada siromah Tomo, kao u dan svoga oslobodjenja. Stari Bono kupio mu novu novcatu opravu od modroga sukna, naime špencer, prsluk s gumbi od olova, i uzke hlače s gajtani, pa onda velike čizme od korduvana, da je sve škripalo, kad bi ulicom išao. Pa tko bi se onda usudio bio izsmjehivati kalfu Tomu, jer je onako gizdavo, s lulom u ustiju, koracao ulicom, misleć, da nema većega gospodina na svietu od njega. No tko u vrieme cehovske cvatnje nebijaše kalfom, taj i nemože

[1] Laku noć, prijatelju; valja mi kući poći; moja baka sjedi sama u zapećku.

prosuditi, što je to kalfinski ponos. Što bijahu nekoč u Zagrebu jurati, u nekih gradovih vojnički častnici, to bijahu u Požegi, pretežno obrtničkom gradu, kalfe. Djevojke požežke. naročito majstorske kćeri, otimahu se za milost kalfa. Znale su one, da će od kalfe postati vremenom vriedan čovjek, majstor, a takav može vazda usrećiti svaku poštenu djevojku.

Kad je dakle tko u kojoj kući majstorskoj postao kalfom, bijaše tad uviek čin taj proslavljen domaćom svetkovinom, naime gostbom, ili kô što Požežani kažu: čašću.

Tako je i teta Reza priredila malu čast, kad se je Tomo oslobodio.

Zaklala ona par pilića, izpekla mastnicu (gužvaru), pitu i nešto pijanaca, pa onda na večer sjelo njih četvero uz stol, da blaguju. Starac Bono izvuko teglicom oku sokolovca, pa natočio najprvo sebi, a onda Tomi čašu rujna vina. „Sinko dragi,“ uzeo je starac govoriti, „evo sada si postao kalfom. Od sirote ja napravih čovjeka, koji će danas sutra i sam moći šta privriediti i drugoj siroti pomoći; budi pošten i raden, pa moja vrata bit će ti uviek otvorena!“ Tomo bijaše na to ganut do suza; i Marici sinule oči suzami; a teti Rezi briznuo iz očiju čitav potok na šalatu, koju je s piletinom jela. Ovakova šta malo će koji kalfa za svoga vieka zaboraviti. I Tomi bijaše ova mala čast vazda najmilije spominjanje.

Kako je Tomo kao diete već došao u kuću opančara Bone, može si svatko misliti, da je s Maricom zajedno uzrasao i da medju njima dvojma bijaše neprestano drugovanje. Jedno drugomu bijaše iskreno odano, i čim stariji, tim su to jedno drugomu sve to više pokazivali. Osobito odkad je Tomo postao kalfom, gledao bi, da, kad uzmogne, ugodi Marici. Ako je bio na sajmu,

donesao bi joj medenjaka ili grovnjaču, ako je nedjeljom u crkvi bio, kupio bi joj voća, koje je najvoljela jesti. Prve ljubice i prve jagode dobivala bi Marica od Tome. A kako su mu sjale oči, kad je svoj dar predavao liepoj djevojci, a kamo li je još sretniji bio, ako je ona dar za uspomenu koji dan čuvala. Nu i Marica vraćala je Tomi milo za drago; svaki čas znala ga je skrovce čim iznenaditi, sad komadom pečenke, sad tjestenine, a koji put i čašicom dobra vina, ako bi se odviše namučio poslom. Ovo bijahu, u ono nepokvareno doba, očiti znakovi uzajamne ljubavi medju momkom i djevojkom. Nije onda momak djevojci naustice ljubavi očitovao, već joj ju je evo onakvimi darovi, ili porukom po kom trećem, najviše ženskom, a napokon i pismom očitovao, nu to bijaše već nešto najsmjelijega. Kolika bijaše u ono doba nepokvarenost, može se suditi po tom, što danas još neke stare bake požežke pripoviedaju, da se je držalo za grieh u nebo vapeći, ako se je dragi s dragom cjelivao na rupu od kućnih vrata, koju je ljuti domaći pas progrizao. Pa ipak bijaše draga u dvorištu, a dragi na ulici, a medju obojima kućna vrata, ili kao što Požežani ljube reći kapija.

Svaki kalfa morao je da ima ljubovcu, svaki si je izabrao jednu, koja bi mu se najbolje dopala. Kalfa Tomo izabra si Maricu Lukinovićevu. Nebijaše to Bog zna kakova pretjerana ljubav, nu baš zato, jer bijaše tiha, mogla je biti jača i trajnija od one prve. Medjutim bijaše ipak Tomi uviek potiesno oko srca, ako nije Marice bar jedan dan vidio, a to bi se dogodilo onda, kad je bio ili na sajmu s majstorom Bonom, ili kad je s ovim radio u vinogradu. Onda je Tomo malo življe osjećao, kako mu je Marica srcu prirasla. Najviše pako poznalo se je, da ju voli, kad bi se prenula ljubomornost u njegovu srcu. Ništa ga jače nije moglo razjariti,

nego kad bi djaci pjevajući prolazili mimo kuće Maričine. A kako i neće: tada bijaše djak u Požegi najpogibeljniji nuzljub svakomu, a i kalfi, pa zato se djaci i kalfe gledahu kao pas i mačka. Čuti, da su se ovdje il ondje potukli kalfe s djaci, nebijaše ništa nova. Bijaše tad i krvavih glava tako, da su direktor gimnazije i cehmeštri imali vražjega posla, dok su svoje ljude za kratko vrieme u red natjerali. I najneviniju stvar znala je jedna ili druga strana izvrnuti na uvredu

Bijaše u večer na Grgurovo god. 18**. U požežkih vinogradih plamte silni kriesovi, puca se iz pušaka, klikuje se, da sva vinogora ječi. Požežani slave dan, kad su im djedovi pod fratrom Lukom Imbrišinovićem, koga je narod sbog hrabrosti prozvao sokolom, potukli zadnji put Turke na gori, koja se danas od njega zove Sokolovcem. Na toj gori imadu još i sada požežki fratri liep vinograd, koji rodi tako plemenitim vinom, da se isti provincijal države kapistranske u Budimu njim pred gosti diči, kad mu ga pošalje gvardijan požežki. U večer na Grgurovo krene skoro sve, što može hoditi, na goru u vinograde, i tu se slavi pobjeda djedova, koji su se sa tih brdina borili proti Turkom.

U kući opančara Bone ostala je taj večer Marica i Tomo. Stari Bono s tetom Rezom uzeo je odmah poslije objeda na rame čuturu i pušku, a teta Reza strunjaču torbu, koja bijaše puna kojekakova jela. Pozdravljenje bijaše već odzvonilo u vučijačkoj crkvi sv. Filipa i Jakova, nu majstor se Bono nebješe još povratio doma.

Marica sjedila je pri otvorenu prozoru i zamišljeno gledala kroz kriesove, što su plamsali po gori. Pred kućom na klupčici sjedi Tomo, pa tiho pjeva uz tamburicu najmiliju svoju pjesmu: „Jedno samo želim u mojoj mladosti: što srce miluje, da je u mojoj vlasti.“ Marica ga sluša, pa kad i kad i uzdahne.

U to na jedan put čuje se, gdje se primiče više pjevajućih glasova.

„To su djaci!“ promrmlja Tomo, i čelo mu se smrče.

I zbilja bijahu djaci. Rhetor Gjuro Marčin, najobjestniji od svih djaka, vodi njih jedno osam na broju. Idu i pjevaju: „Sinoć kasno strada djevojčica mlada, susrela se s djakom, mladjanim junakom itd.“ Kad su bili spram Maričina prozora, uzmu ojače pjevati i okrenu svi glave na prozor kao vijoglavke.

Marica medjutim ni nemače glavom. Tomo je škripnuo zubi od jeda.

Nebijahu ni dva koraka od kuće, prestanu pjevati.

„Ej moj Gjuro, pa da te je baš samo i pogledala!“ reče jedan od djaka.

„A zašto bi,“ prihvati drugi, „daj zapjevaj koju, gdje se njezino ime spominje, pa da vidiš, neće l' nas svih osam pogledati.“

„Bene dicit,“[1] opet će onaj prvi, „hajdemo joj zapjevati: „Liepa Mara večerala!“ „Ergo incipe!“[2] turne na to prvoga pjevača, da zapjeva. I zapjevaše djaci, nu kad vidješe, da se Marica za njih nebrine odoše pjevajući gore ulicom

„Skotovi, da mi nije za malo, ja bi im pokazao, kud se izlazi iz sokaka!“ promrmlja Tomo, kad odoše djaci.

„A što Vam je Tomo?“ proviri Marica na prozor.

„Ta čuli ste valjda,“ otresne se ponešto Tomo.

„Pjevanje, a tko je pjevao, nisam baš ni gledala,“ reče Marica, akoprem je već po glasovih razabrati mogla, da su djaci.

„Ta opet onaj prokleti djak Gjuro Marčin, uviek obija ovuda, kao lisica oko tora, dok jedan put nenagrajsa.“

---

[1] Pravo veli.
[2] Počmi, dakle.

„A šta Vam to smeta; svakomu je slobodno pjevati,“ dodade mirno Marica.

„Može pjevati,“ odvrati ljutito Tomo, „ja nekažem; al zašto baš pjeva uviek samo oko ove kuće, pa se sbija šala, hoćete li ga pogledati ili ne. Sunca mi, ja to netrpim.“ Marica mučaše na to; znala je, koliko je sati.

„Dobar večer, djeco!“ ču se na to glas majstora Bone, koji se bješe s tetom Rezom vratio iz vinograda.

„Dobar večer,“ odvrati Tomo i Marica. Sjede na to Bono s Rezom na klupu i metnuv pušku medju noge upita zievajuć: „Šta si vas dvoje pripoviedate?“

„Ama baš kažem Marici, kako me srdi, što djak Marčin s drugimi djaci uviek ovud prolazi pjevajući, pa sbija šalu, hoće li ga Marica pogledati ili ne. Što oni misle, da je majstorska kći?“ dodade Tomo, a tim je dirnuo u živac starcu Boni, koji je mnogo držao do svoga majstorskoga ponosa „Dobro, dobro, nek se samo vrate, ja ću ih učiti mores, i ja sam bio rhetor, nek nemisle.“ Neprodje dugo, i bogme vratiše se djaci. Pjevaju i opet: Liepa Mara večerala! „Čujete li, majstore“, potaknu Tomo, „uviek samo njezino ime spominju!“ U to dodjoše djaci do kuće Bonine. „Quaemaribus i simplicia,“ viknu starac „a ne bitangjiti po ulici. Pozdravljenje je već davno odzvonilo, po vaših legesih (zakonih) morali bi biti kod kuće. I ja sam bio rhetor. Ako vas još jednom vidim, imat ćete posla s consessom!“ Djaci umukoše. Onda se je starost više štovala i slušala nego li sada, a uz to su pucketali i korbači Tomo se je smijao u srcu od zadovoljstva, a i majstor Bono bijaše posve umiren uspjehom svoje opomene.

„Bože, Bože!“ uzdahnu teta Reza, „i današnja mladež slabo za ikoga mari.“

„Sa mnom bogme nek se nešale!“ primieti Bono ustajuć, „ja nerazumijem šale. — Hajdemo sad pomoćju božjom na počinak.“ I odoše sve troje u dvorište.

II.

Susjed Lukinovićev bijaše neki Franjo Plavšić. Otac mu bijaše pošten i imućan trgovac sa sitnom robom. Po svojoj smrti ostavi sinu liepo uredjen dućančić i nešto gotovine. Nu sinak, bivši u Osieku u nauku trgovačkom, naučio i ono, što mu nije trebalo, a što mu je otac najmanje znao. Naučilo se momče trošiti u vjetar, a što je najgore, poludilo za kartanjem. Gdje je danas ona na ključ zidana kuća, pod starim gradom, sa kipom sv. Ivana Nepomuka, tu je u ono doba imao krčmu neki doseljeni Poljak Javorski. Ovdje je Franjo Plavšić do kasno u noć na vino i karte trošio ono malo novca, što je danju zaslužio. Koje čudo onda, ako je zapao u dugove, kako se je pročulo. I zbilja se bio Franjo Plavšić zadužio, a trgovina propadala mu dan na dan sve to više. Da nadomjesti ono, što je lakoumno protepao, gulio bi i varao neuki sviet što na cieni, što na vagi. A to je kupce tjeralo od njega. Višeputa je uzeo bio misliti, kako da se okrpa, i tada bi vazda smislio, da bi najbolje bilo, kad bi se oženio s liepom svojom susjedom, Maricom. „Bono neima više djece osim Marice, i kad umre, ostati će vas liepi imutak Marici, a s njom i meni, ako ju izprosim.“ Tako je Plavšić računao sam sobom, pa si je već unaprvo trô glavu, kako će bolje porazprodati Bonine zemlje i kućicu, da poizplati dugove. Da se dovine svomu cilju, dolazio bi on često na razgovor pod prozor Marici, ali slabo je vazda uspjeo. Maričini odgovori bijahu vazda kratki, a kad bi iz daleka počeo govoriti o ženitbi, činila se Marica, kao da ga nerazumije, pa bi uviek na šta drugo svrnula govor. Staromu Boni nije ni riečce još bio kazao o svojoj nakani. Mišljaše, kad budem s djevojkom na čistu, lako je sa starim Bonom. Ali da, Marica nije se još razkrstila s pameću. Znao je dobro Plavšić, da se

Tomo i Marica dobro gledaju, pa zato mu bijaše prva briga, da budi po što mu drago krene Tomu iz kuće. On je nakanio skuhati poparu, pa je odlučio zato upotriebiti svaku sgodu, da samo postigne gadnu svoju svrhu.

Dok se je ono Tomo pregovarao s Maricom sbog djaka, dimio je Plavšić lulu na prozoru i čuo svaku rieč, koju su njih dvoje govorili. I zato kad su djaci proći htjeli mimo njegove kuće, sustavi ih on, govoreć: „Hej studiosi, viri generosi,“[1] šta se je ono stari Bono razvikao na vas?“

„Šta mi znamo!“ odvrati jedan izmedju njih. „Reče, da bitangjimo, a mi idjasmo mirno pjevajući.“

„Kad vi neznate,“ poče Plavšić, „a ja ću vam reći. Tomu vam je svemu kriv kalfa majstora Bone. Čini mi se, da je zaljubljen u Maricu, pa plane, kad vidi koga, gdje šara oko njezine kuće. Čuo sam, kako je navalio na majstora Bonu, da vas pošteno izpsuje.“

„Tako!“ uzavri Marčin, „pa zar je ovo njegov sokak, da nebi smjeli ovud prolaziti? Kažite vi gospodaru tomu kalfićku, neka se pazi, jer drugačije mi ćemo mu pokazati, kako se koža struže. Neka samo dira u djake.“

„Kažite mu, nek se sjeti, kako je bilo kalfam lani na mladi uzkrs, na ciglanah.“ Dodade jedan iz hrpe.

„Ta nebi mu ništa škodilo, da mu malo izprašite ledja,“ podtaknu Plavšić.

„Ako to traži, dobit će!“ zaprieti Marčin i ode sa svojom družbom.

Idući djaci dalje zakleše se, da će se Tomi ljuto osvetiti. A djaci su obično držali svoju rieč. Osramoćeni su bili javno na ulici, a to je mnogo.

Gjuro Marčin stanovaše i sâm u Vučijaku, i za to, kad je došao do svoga stana, oprosti se sa svojom družbom i ode na počinak. Svu noć mislio je, kako da se osveti ubogomu kalfi. Siromah Tomo nije ni znao, da je duhnuo vjetar, koji će mu satjerati nad glavu guste oblačine.

[1] Hej djaci, vitežki junaci.

Od te sgode prošao podrugi mjesec. Bio baš zadnji dan mjeseca travnja, Marčin se vratio poslije škole kući. Gospodar njegov Janko Petrić, takodjer opančar, nebijaše doma, već sama jedinica mu Marga; žena mu bijaše davno umrla. Marga bijaše vršnjakinja Maričina, nu ova se je slabo s njom družila, a i kako će? Nebijaše baš Marga ružna ili nepoštena, al bijaše do zla boga granuta, ili kao što u Požegi kažu luckasta, a uz to blebetuša poput one saragožke Marčin unide naglim korakom u kuću, kad je baš Marga nosila lonac, da pristavi k vatri večeru. Mora se znati, da se u Požegi rano večera; čim prva koka prhne na šljivu, da odpočine kroz noć, već se loži vatra i lonci oko nje redaju. Tako se rano ide i na počinak, a nebudi za grieh rečeno, rano se i ustaje. Čim prvi oroz (pietao) zakukuriče, već se tete izvlače iz svojih postelja i tapaju po kući.

„Kud tako žurno srljate?“ reći će Marga ulazećemu Gjuri Marčinu, „kao da gori!“

„Mahnite me se!“ odvrati na brzo Gjuro. „Imam posla; danas me nečekajte s večerom, jer ću se kasno vratiti. Ostavite samo vrata otvorena.“

„A kamo ste nakanili!“ upita znalično Marga

„Imao bi baš i komu kazati,“ odgovori Marčo, „da pružite jezik po svem sokaku! Dajte mi majstorovu sjekiricu!“

„Zar ćete komu „majbaum“ usjeći?“ upita još znaličnije Marga i nasmieši se, tobož da podmiti Marčina.

„Neću to, već bi rado da odsiečem komadić od vaše jezičine,“ odvrati uštipno Marčin.

„Eh nešalite se,“ uze moljakati Marga, „kažite mi zbilja, komu ćete napraviti „majbaum“?“

„Kad hoćete da znate: staroj Birgji kolačarki!“[1]

„Idite k vragu (Bog mi prosti griehe) i s Vašom Birgjom. Bez sve šale, kažite mi, Gjuro, ja neću nikomu reći, ako je Vaša volja.“

„Hoćete li večeras na Fratrovicu po vodu?“ upita Marčin.

„Hoću, pa onda?“

„Tamo ćete se valjda sastati s Maricom Lukinovićevom?“

„Čekat ću ju, makar do pol noći.“

„Eh dobro, onda joj recite, da je od mene „majbaum“, što će biti na stupu od kapije.“

„Šta mi Vi to kažete, pa hoćete li ga izkititi?“

„I te kako, kupio sam pet rifi vrpaca.“

„Isuse!“ začudi se Marga, „taj će biti zaista najljepši.“

„Pa to Marica i zaslužuje,“ primieti Marčin. „Al to je sve još ništa. Vidite ovo, što još ima doći na „majbaum“. I podje u sobu, a Marga hrupi za njim, kao da će joj nà sv. Petar otvoriti vrata rajskih čudesa. Otvori sada Marčin svoju škrinju i izvadi iz nje papir sa zlatnim rubom u obliku srca, na kom je napisano zlatnimi slovi: „Lipoj Marici!“

„Vidite li to!“ reče ponosno Marčin.

„Joj, čekajte samo, dok si otarem ruke,“ uzvrpolji se Marga, i otrvši si muzgave ruke u još muzgaviji fertun (pregaču), uze na dlanu ogledati to čudovište. „Kakva su to slova, kao da su štampana? Tako Vam Boga, Gjuro, jeste li Vi to sami pravili?“ čudila se Marga.

[1] Kolačarke su u Požegi vrst piljarica, samo što uz povrće prodavaju kruh i rakiju.

„Valjda Stevo licitar!“ odvrati Marčin ponešto uvriedjen.

„O pa to će gore visjeti!“ govoraše Marga vraćajući Marčinu papir. Onda se uhvati objema rukama za glavu i zavapi skoro na plač: „Ej kukavna Margo, a za tebe nigdje nikakova djerza (momak za ženitbu), da ti okiti kuću grančicom!“

„Ta eno tamo u dvorištu dosta granja, što je ostalo od lanjske procesije na sv. Filipa i Jakova! Ako baš želite, ja ću Vam jednu granu zataći na kapiju,“ podrugivaše se Marčin Margi.

„Srdite Vi mene samo; ako se pravo naljutim, neću ići na Fratrovicu,“ zagrozi se Marga.

„Nekate za Boga!“ moljaše Marčin smijući se. „Idite Vi samo po vodu onamo, i kažite još Marici, da ću ju uzeti, ako će me čekati, dok postanem gospodinom;[1] ako ne, onda idem u crne djake.“

„Zar ju baš tako volite?“ upita Marga.

„Kao sunce, kad izlazi.“

„Težko da ćete se Vi grijati na tom suncu.“

„Kako to?“ osupnu se Marčin.

„Sve mi se čini, da će kalfa Tomo sušiti na tom suncu volovske kože.“

„Šta onaj kalfa?“

„Baš on!“

„Pa ona da voli kalfi nego djaku?“

„Neznam za pravo, al ja ću već govoriti s njom. Možda će ju vaš „majbaum“ predobiti,“ dodade Marga.

Djevojke požežke mnogo drže do „majbauma“. Ova njemačka rieč isto je, što su i maje u seljačkom puku. Prvoga svibnja očekuje svaka požežka djevojka od svoga milostnika, da joj okiti kuću majom, listnatim stabalcem,

[1] Častnik županije ili grada.

*

izkićenim vrpcami. Koja djevojka dobije ljepšu maju, to joj veća dika. Obično po noći, kad sve spava, kite se kuće djevojačke majami. Znao Bog, da li i djevojke tada spavaju?

Kad je Marčin čuo one rieči Margine, da bi njegova maja mogla predobiti Maricu, reče joj poufano: „Ako je samo do toga, onda sam siguran, da mi neće onaj kalfa preoteti Marice!“

„Tko zna,“ nadoveže Marga, „kalfa je kalfa; od kalfe postane majstor; a djak ostane vragoljak, pa šene, kuda mu volja. Težko curi, koja mari za djaka!“

„Ako ćete na to,“ uze Marčin umovati, „onda je još gore curi, ako se je zagledala u kalfu; ode li u vandrovku (naučni put), već je sve zaboravio, — splete se s kimgoder, oženi se i ostane, gdje je, tu je.“

„Ah!“ uzdahne Marga, „nemojte mi o tom spominjati; tako je i mene nasadio naš kalfa Florko (Cvjetko). Otišao u vandrovku do Djakova, pa se tamo i oženio. Da bi s kime, nebih ni žalila, al uzeo nekakovu staru oklapinu lončarsku sa petero djece! Mislite si!“ nastavi plačljivo, „a kako mi je govorio na polazku: Margo! neće proći ni godina i ja ću se vratiti. Ako Bog dotle primi Vašega tatu, evo mene umah, da preuzmem posao. Dotle mogu postati majstorom, pa onda samo u crkvu na vjenčanje. Liepo li je održao rieč; Bog dao, polupali mu se svi lonci, kad podje u sela. A nije drugo ni zaslužio bitanga, kad je ostavio svoj zanat.“

„Eto vidite, Margo, to su Vam kalfe!“ primieti Marčin. „Kad znate, kakovi su, a Vi govorite Marici za mene!“

„To i hoću!“ odsieče Marga. „Nek se večera kuha, a ja idem odmah sada na Fratrovicu. Dotle će i otac doći; samo da Vam još dam sjekiricu!“ Ode i donese iz komorice sjekiricu, te ju dade djaku, a on ju spremi

pod kaput i žurno izadje na kućna vrata. „Sutra imamo recreaciju (odmor); neškodi, ako danas malo kasnije dodjem!“ reče Marčo na vratih. „Sutra imamo mi stariji djaci majales!“ nadoveže i nestane ga.

„Majales i majbaumi! A sirota Marga nema od svega toga ništa!“ Uzdahne i uzevši u ruke testiju[1] ode žurnim korakom na Fratrovicu.

Fratrovica zove se krasno vrelo tik groblja sv. Elizabete. Nezna se, zašto je prozvano baš Fratrovicom. Možebiti, da su fratri imali nekoč svoj posjed ondje, gdje izvire, ili su možda fratri uredili to vrelo, a možda je to ime i odtud dobilo, što su ga fratri često polazili. Bilo kako mu drago, voda je ta krasna i zdrava, i svedilj jednako obilno na točak teče. U jutro, a osobito pod večer dolazi ovamo ženskad po vodu i da se malo prodivani. Kako je već kazano, tik Fratrovice leži na jednom obronku groblje sv. Elizabete, iznad kojega se opet odmah dižu vinogradi s plemenitom lozom. Na tom groblju obično pokapaju mužke mrtvace na gornjoj strani, što medjaši s vinogradi, valjda za to, da i u grobu mogu čuti šuštanje vinove lozice, koju su živi toliko ljubili. Nasuprot ženske i stare bake zakapaju na doljnjoj stran tik Fratrovice, da se mogu naslušati divana i razgovora po vodu dolazećih teta i seka. Svakomu svoje!

Došavši Marga na Fratrovicu nenadje još nikoga ondje. Sjede za to na čimen i uze čekati. Od groblja lahorio je topli vjetrić, dočim je u okolo sve ječalo od pjesme slavulja. Za malo zazvoni pozdrav Gospi. Marga se prekrsti i počme poluglasno, — nije bo znala, što tih govor — moliti: „Angjeo gospodnji!“ Onda izmoli još dva tri otčenaša za pokojnu svoju mater, koja bijaše na groblju zakopana. Završivši molitvu, nije se Marga

[1] Zemljana posuda za vodu.

pravo ni prekrstila, kad al začuje, da netko ide. Okrene se i vidi Maricu.

„Baš mi je dobro došla, sad smo same!“ govoraše Marga sama sobom i podje u susret Marici. „Dobar večer, Marice, odkada već čekam na te!“

„Na me, a zašto?“

„Ej da ti znaš, što ti sve imam kazati!“

„A kada ti nemaš šta pripoviedati?“ našali se Marica.

„Dobro, dobro; sve ćeš si prste lizati!“

„Idi s Bogom; valjda ćeš mi dati trešanja?“ šalila se i opet Marica.

„Da na vrbi rastu, dala bih ti od srca rado!“ odvrati u istom smjeru Marga. „Al prodjimo se šale. Znaš li, Marice, što je sutra?“

„Ta srieda, Bog te vidio!“

„Ta da, srieda, al još nešto: prvi maj, seko! Znaš li sada?“

„Pa onda?“ upita Marica.

„Pa onda? Čudim ti se; neznaš li, da će sutra biti „majbauma“?“

„Šta to na me spada; nek si ih meće svatko, kako komu hoće, ja ga netrebam,“ — reče Marica.

„Eh da si neprekosneš jezika; pazi malo, što govoriš,“ uze zanovetati Marga. „Da ti samo kažem, od koga ćeš dobiti sutra kićenu granu!“

„Netreba mi znati,“ odgovori Marica na kratko.

„To ti samo tako kažeš,“ prihvati Marga, „al evo da znaš, sutra ćeš dobiti „majbaum“ od našega djaka Marčina; ma znaš takav, kakvoga još nije bilo u Požegi.“

„Zar si ga vidjela?“ upita bezbrižno Marica.

„Nisam, drûgo, al on mi je rekao, da je kupio pet rifi vrpaca; pa to još nije dosta: napisao je na papiru

zlatnimi slovi: „Lipoj Marici“. Znaš, takovih slova nisam nikada vidjela, što živim.“

„Pa čemu sve to, šta ja trebam „majbauma“ od djaka?“ poosbilji se Marica.

„Nemoj tako, sestro. Ta evo kunem ti se na zdrave oči: danas mi reče, da će te uzeti, ako ćeš ga čekati, dok izuči škole i postane gospodin. Ako nećeš, onda će ići od žalosti u crne djake.“

„Netreba se žalostiti!“ hoće na to Marica. „Al ako misli samo mene uzeti, nek ide odmah u crne djake.“

„Pa zar je kalfa Tomo što bolji od našega Marčina?“ upita Marga i upre u Maricu svoje žacave oči.

„Šta buncaš o Tomi?“ porumeni Marica nešto od ljutine, nešto od srama. „Tomo je kod nas u kući kalfa, pa što za to?“

I Boga mi pokunji se Marga: „Ta neljuti se, Marice, šta ja znam, al nekoji govore tako!“

„Tko tako govori, s njim ja negovorim!“ odvrati Marica, pograbi svoju testiju i metnuvši ju pod točak napuni ju vodom i ode kući.

„S Bogom!“ reče Marica polazeći.

„S Bogom!“ odvrati Marga.

U taj čas hrupiše tri, četiri tete s testijami, i udariše s Margom u divan. Dok su ove najbolje žugale, bijaše Marica već doma. Ušavši u sobu, metne testiju pod postelju svoga otca. Starac Bono imao je naime običaj, da je po noći, kad god bi se prenuo, nagrcao se vodice iz testije, osobito ako je od vina malko zagorio, ili kao što je sâm običavao reći, ako mu se je birsa uhvatila želudca.

Maricu napao nekakav nemir, a nije si sama mogla raztumačiti, odkuda dolazi. Otiesnilo joj oko srca i jedva je čekala, dok joj otac reče: „Hajdemo u ime božje u krevet!“

Noć je. Noćobdija, udariv kopljem o tlo pred varoškom kućom, zapjeva baš običnu svoju pjesmu: „Hvaljen Isus! Gospodari i gospodarice“ itd., kad al se došulja do Bonine kuće njih jedno četvorica. Jedan od njih, a to bijaše Marčin, nosi izkićeno listnato stabalce na ramenu. Došav do kućnih vrata Boninih reče drugovom potiho: „Sad samo polako, da nas nitko nečuje, dignite me, da utaknem stablo u stup od kapije.“ I digoše ga dvojica na ramena, a Marčin u tren utače dolje zašiljenu maju u stup od kapije. Bijaše ju i po noći liepo vidjeti. Spuste ga dolje i sad sva četvorica ogledn u si malko „majbaum“ i zadovoljni razidju se. Sve to bijaše tako tiho obavljeno, da je jedva malo samo zamrčao stari kućni pas Vezir, koji je spavao na kućnom pragu. Nu jedva što odmače Marčin sa drugovi, otvore se kućna vrata, na koja izidje kalfa Tomo. Pogleda gore ulicom, nu već nikoga neopazi.

„Tako li je!“ škripnu Tomo zubi. „Dobiva od drugoga „majbaum“; neka bude, a ja ću s mojim za plot! Ej Marice, Marice!“ uzdahne na to duboko. „Neću se ja sbog tebe ovdje dugo izjedati.“ I rekav to unidje u kuću i pritvori za sobom vrata. Uljezav u svoju sobu, a to je bila radionica, sgrabi kao pomaman svoju maju, koju bješe pripravio za Maricu, potrga s nje vrpce, prekine ju na polovicu i baci za plot u vrt. Krv mu bješe tako uzavrela, da nije ciele noći pravo usnuo. A kad bi ga san prividno i svladao, to je u snu odmah hrvao se s Marčinom. Na ovoga bo jedinoga je sumnjao, da je majom počastio Maricu.

Osvane prvi svibanj. Već u prvi cik zore, da si prolazio ulicom, mogao bi vidjeti, kako se pomaljaju kuštrave glave djevojačke, željne znati, je li ih se tko sjetio majom. Oko četiri sata u jutro prodje do trideset djaka mimo kuće Bonine. Medju njimi bijaše i Marčin.

To su oni djaci, koji će danas slaviti prvi svibanj na Vrhovcih, selu kod Požege. Pjevaju oni pjesmicu:

„Za onom gorom zelenom
Naraslo cvieće crveno,
Crveno cvieće i modro;
Brala ga seka Marica,
Metala majki u krilo itd.“

Onaj redak: „Brala ga seka Marica“ udariše baš pjevati pred Maričinim prozorom.

Skoči nebogi Tomo s postelje, da vidi tu družbu. Stojeći na pragu, vidio je preko kućnih vrata i vidio na svoju srčbu i opet djaka Marčina medju ostalimi.

„Dat ću ja tebi Maricu!“ zaprieti se Tomo sgrčenom piešću. „Ti ćeš mi platiti kiriju (najamninu)!“ I ljutit kao zmaj vrati se u sobu, umije se i obuče, pa uzev zemljeni tanjur, podje u mesnicu, da donese funt govedine za objed.

Mesnice su požežke na liepom glavnom trgu sv. Trojstva, tik fratarske crkve. Ni do danas još nije se duša našla, koja bi zahtievala, da se ova nakaza glavnoga trga smjesti u zabitnu ulicu. Al tko bi se zamjerio mesarom, pa još u Požegi?

Kad je Tomo došao pred mesnicu, nadje silu božju svieta pred njom. Tu viče jedan: dajte meni, majstore, onaj opet viče na drugoj strani to isto, da bi oglušio. Majstor mesar sieče, da sve kosti frcaju i namiruje kupce. Došao red i na Tomu. Sastao se baš s Margom Petrićevom. Dok im je mesar sjekao meso, gurne Marga Tomu i potiho mu reče: „Imam Vam nešto kazati!“ „Šta, meni?“ upita Tomo. „Baš Vam,“ odvrati Marga. Kad su bili gotovi i pošli kući, stade Marga govoriti:

„Boga Vam, Tomo, jeste li vidjeli onaj „majbaum“, što ga je dobila Marica?“

„Kako nebi vidio, ta nisam ćorav,“ odvrati smrknuto Tomo.

„Ma znate li, od koga je?“

„Šta se ja brinem,“ škrine Tomo zubi.

„Ja ću Vam sve kazati!“ uze Marga pouzdano govoriti s Tomom. „To je od našega djaka Marčina; kupio je pet rifi vrpaca i sam napisao ona zlatna slova na papir.“

„Kakva vražja slova?“ otresnu se srdito Tomo.

„Ta zar niste vidjeli onaj papir na „majbaumu“ sa zlatnim rubom, na kom je napisano zlatnimi slovi: „Lipoj Marici!“

„Još i to!“ reče muklo Tomo, a oči mu sinu od gnjeva.

„Pa zar Vi toga niste vidjeli? A moj Tomo, ta on Vam je zaljubljen u Maricu; kaže, ako će ga čekati, dok postane gospodin, da će ju uzeti; ako ne, onda, veli, da ide u crne djake!“

„E pa neka ju uzme!“ promrmlja Tomo. „Šta to na me spada?“

„Meni se ipak čini, da Vam nije pravo, što Marčin rado gleda za Maricom,“ primetne lukavo Marga.

„Neka gleda, dok mu nepresjedne.“

„Pa zar bi mu Vi mogli šta na žao učiniti?“

„Kako on meni, tako ja njemu,“ reče Tomo na kratko.

U to dodju njih dvoje do gradske kuće, pa se oproste. Marga udari lievo, a Tomo, samo da sakrije svoju smetnju, podje na desno, kako se preko mosta prelazi na drugu stranu Vučijaka.

Kad se je Tomo vratio kući, već su bili svi doručkovali. Starac Bono otišao u vinograd Teta Reza otišla malo u podkućnicu, a samo Marica ostala u kući, da dočeka Tomu doručkom.

„Evo, Tomo, založite malo!“ ponudi mu zdjelu Marica.

„Hvala Vam za danas!“ odvrati Tomo, ni nepogledav Marice, „danas sam se već dosta najeo jeda!“

„Šta Vam je opet?“ upita ga Marica.

„Ta ništa; ostavite ako hoćete do Petrova onaj „majbaum“ na kapiji. Imate se čim i dičiti, ta Marčin ga je metnuo,“ dodade uvredljivo Tomo.

„Tomo, to nije od Vas liepo!“ primieti Marica drhćućim glasom. „Zar ja mogu komu kratiti, da nemetne „majbaum“ na kapiju?“

„Al zašto je baš Marčin to učinio? Imena mi, ja se neću duže da izjedam, bolje je, da odem u vandrovku, pa da na sve zaboravim.“ Rekav to ode u radionicu. Siromah, moralo mu je i zbilja biti težko na duši, kad je već pomislio na vandrovku. Malo tko osjeća toliku bol za zavičajem, kao Požežani. Kad se je koji kalfa spremio u vandrovku, išao je obično u družtvu. Pa kad su putnici došli do gradske šume Padeža, već su ogladnjeli i sjeli vaditi iz torba majčine kolače i natakati vino iz čuturica. Pa se je tu jelo i pilo, dok je šta bilo; a onda bi svladala bol nebogu „dičicu“, i ona se vratila na večer kući sa vandrovke majci na krilo. Odotud postalo i ono prirječje: Pojeo Mile majčine kolače, i vratio se sa vandrovke.“ Sad možete znati, kako je bilo Tomi, kad je pomislio na vandrovku.

Čuvši Marica zadnje rieči Tomine, plane od ponosa djevojačkoga, i namjestivši uz kapiju klupčicu, iztrgne sama maju iz stupa i baci ju u kut. Materi je sve kazala, a ova joj dade pravo.

Kad je Tomo to opazio, bijaše spokojniji; nu peklo ga je opet, što je Marici na žao učinio, pa zato je još više odlučio osvetiti se drzovitomu djaku.

III.

Približio se konac školske godine djakom u Požegi. Izpiti bijahu gotovi, i svaki djak pravio si je osnove, kako će se užiti praznika, da se osveti za patnje, što su ga trle punih deset mjeseci. Čekalo se je samo na „Te Deum“, a taj je imao biti dva dana kašnje izpita u župnoj crkvi sv. Terezije. Ova dva dana probavljahu djaci u zabavicah, najviše u loptanju.

Bila je nedjelja. Poslije poldana ode Marčin s većimi djaci u dolinu Jagodnjak, da se igra kapuša, najobljubljenije loptarske igre u Požegi. Većim djakom pridruži se nekoliko manjih, koji su služili na podvorbu. Ako je na primjer lopta skočila kamo u grm na stranu, to su manji djaci poletjeli u jagmu, natječući se, tko da loptu preda napijaču.[1]

Kad su djaci išli Vučijakom, sjedio je kalfa Tomo pred kućom Marčin idući mimo pogleda ga, a Tomo dočeka pogled Marčinov. Djak, na zlo brz, nasmije se porugljivo kalfi i idjaše dalje s drugimi. Razpali se Tomo i promrvljav nešto, valjada kletvu, unidje u kuću.

Idući brzim korakom dodjoše djaci skoro u dolinu Jagodnjak. Na mladi uzkrs dolazi ovamo malo ne sva Požega i tu se prave džiliti (šibice, najviše crvene kore), kojimi momci daruju djevojke. U dolini toj rastu vrlo krasne i obilne jagode, pa od toga dobi dolina ime, koje nosi. Ona nije ni odviš široka, ni odviš duga, nu moglo se je ipak u njoj loptati.

Niti neodpočinuvši spreme se djaci odmah na loptanje. Našla se odmah palica pa njih po dvojica počevši od doljnjega kraja hvataj rukom sad jedan, sad drugi i tko bijaše gornji, spadao je medju one, koji su loptu

[1] Napijač je onaj, tko loptu u vis baci onomu, koji ju ima palicom zahvatiti.

palicom tepli, dočim su dolnjaci loptu hvatali dotle, dok nisu srušili gornjake po zakonih igre.

Igra odpočme. Stariji djaci loptaju se, a mladji skaču u potrazi za loptom, kad treba. U tom neprodje ni ura, kad al se ukaže čitav čopor kalfa na brežanjku, s kojega se silazi u dolinu.

Jedan od djaka spazi ih i kaže drugim. Okrenu djaci glave prama strani, odkud se primicahu kalfe i zatečeno gledahu nenadane te goste. „Kalfe, Boga mi!“ reče Marčin. I sgledaše se djaci od smetnje.

„Braćo!“ sabra se Marčin prvi, „tu neće biti dobra. Ovi idu na nas; valjalo bi, da se pripravimo i kako valja njih dočekamo.“ I sastanu se djaci u bojno vieće, te bude u brzo zaključeno, da stariji djaci, ako ih izazovu kalfe, udare na njih batinami i kamenjem, a manji da im bacaju u oči prašinu, kako najbolje mogu, a i našao se ponegdje i valjan kolčić. Manji djaci napuniše brzo svoje rubce prašinom i pieskom. Kad su se tako pripravili, prestanu se igrati i posjedaju u naokup.

U to se primaknu kalfe i podju pravcem k djakom Ovi ni rieči.

„Šta ste prestali igrati se?“ upita djake surovim glasom jedan kalfa.

„Tako nas je volja!“ odvrati jedan djak.

„Pa kad se neigrate, a dajte onda nama loptu, da mi počmemo,“ reče kalfa.

„Ako ste se nakanili igrati, da ste ponieli loptu sobom,“ odvrati odvažno djak i držeć loptu u ruci, baci ju na to u vis, da ju opet uhvati; nu na nesreću lopta mu se izmače i odkotrlji do kalfa. Skoči jedan kalfa, a skoči i djak i prignuv se k zemlji, uzmu se oba otimati o loptu. Nu kalfa bijaše prije do lopte i zato ju je bio već sgrabio i nepustio iz ruku. Naljućen djak, ni

pet ni šest, udari šakom u lice nebogoga kalfu, da mu je odmah krv na nos poletjela

Kad to vidješe kalfe, skoče do živica, pa oboružav se svaki od njih batinom podju vičući i prieteći na djake, na čelu im kalfa Tomo. Ali i djaci bijahu se jur poredali u vrste. U sredini veći djaci, a manji sa strane, kao čarkaši. Stala i jedna i druga strana, kad su bili na primaku; neima srca jedan na drugoga da udari. Nu nedade bies djeci dugo mirovati. Manji djaci segnu rukom u svoje natrpane rubce, pa šik prašinom kalfam u lice. Zaprašilo se, da nevidi jedna četa druge. Kalfe psuju i priete. Srljaju napried, nu bez cilja; nesmiju gledati, boje se prašine, što ju djačići neprestano bacaju. U to bogme poče padati i kamenje, a doskoro nastade i lomot batina, nastade jauk i pomaganje, a i cika djece. I Bog znao, kako bi dugo trajala ta borba, da se slučajno nije vraćao kono (komšija) Bokonjić sa Selaca[1] na svojih kolih. Vidjevši stari majstor taj sjaset, što biva u Jagodnjaku, sidje s kola i poleti na razbojište. „Djeco, Bog vas vidio," uze vikati kono Bokonjić s podaleka, „što to radite? Da ste taki prestali, il ću vas sve kolcem pomlatiti!" Prestane bitka. I djaci i kalfe obazru se na govornika. Kad ga spaziše kalfe, prisjede im borba. Ta kono Bokonjić bijaše majstor, a majstoru da samo išta pisne kalfa. Sad se istom primače Bokonjić bliže, al ima šta i gledati: neki razbijene glave, neki leži na tlu ozliedjen na nozi; onaj opet razderane oprave ili izgrebena lica. Mali djaci, koje je šta zahvatilo, plaču i priete se kalfam, da će ih tužiti svomu direktoru. Riečju užasno bojište. „Nesreće nijedne!" poče jadikovati kono Bokonjić. „To je zar vaš posao? Mjesto knjige i alata mrcvarite se kamenjem i batinami kao pustahije. No vi

[1] Selo kod Požege

ćete znati!" I okrenuv se kalfam izdere se: „Odmah da se nosite odovud, bitange nijedne, imat ćete posla već sa cehom. A vi derani," povika zatim djakom, „da odmah za njimi krenete, inače nefale vam korbači na sam „Te Deum"."

Na ovu prietnju razidju se borci muče, najprije kalfe, onda djaci Koji nisu mogli sami ići, te su drugi podupirali. Mili Bože, da je komu pogledati bilo taj ulaz u Požegu! Digla se skoro polovica grada, da vidi tu strahotu. Strike psuju, a tete jadikuju, da se do Boga čuje. Kalfe se uvlače u svoje stanove poput pseta, koja je gospodar opleo bičem. Tu se tad na njih srušio majstor i majstorica, pa ih grde, da nemožeš slušati. Najgore bijaše kalfi Tomi, a kako da i nebude? Došao kući razbijene glave i sav krvav u licu, a glavu mu razbio Marčin. Pa na sve to još ona strahota, što ju je imao doma slušati! Ubogi Tomo!

Medju djaci bijaše najgore nagrdjen Marčin. Sve mu je lice izgrebao kalfa Tomo, a to ga je više peklo, nego sva bol. Šta sve nije imao slušati od blebetave Marge! Nu sad više nikud iz te kože; šuti, pa trpi.

Sutradan se je u svem gradu govorilo samo o ovoj tučnji. Sastali se cehovi, sastao se učiteljski conses, da viećaju o ovom slučaju. Gradski kapetan pako, komu je sinak takodjer ranjen bio kamenom u koljeno, uze odmah stvar strogo iztraživati. Zvao je preda se jednoga kalfu za drugim, a ovi zaplašeni sa svih strana priznaše, da ih je kalfa Tomo Dragović zaveo, da se osveti djaku Marčinu. Dočuv to nebogi Tomo prije nego bijaše zvan, sveže sve svoje stvari u rubac i nerekav nikomu ni s Bogom uskoči u goru, koja se je već u dvorištu Lukinovićevu počela dizati. Došavši gradski pandur po njega, da ide u gradsku kuću, nenadje ga kod kuće. Traže ga

po svoj kući i po susjedstvu, nu Tome nema pa nema. Svi Lukinovićevi u brizi, nu neima fajde, nestalo ga.

Drugo sada nije preostalo van suditi onim, koji su ostali. I tako podieli gradski kapetan kalfam koju stotinu korbača, a djaci, medju njimi i Marčin, budu isto tako počašćeni pred cielim profesorskim consesom korbači u oči „Te Deuma.“ Tužni Marčin nikad se nije nemilije vraćao kući u Djakovo, nego sada kao kandidat filozofije s izgrebenim licem i dobivenom poputbinom. Tako se ciela stvar svrši, nu Tome nigdje ni živa, premda su ga gradski panduri posvuda tražili.

Dva mjeseca zatim idjaše po gradskih ulicah glasba, a za njom nekoliko liepo obučenih Lichtensteinovih husara. To su vojnici snuboci. Pet, šest zdvojenih mužkaraca, na pola pijanih, basrlja s njimi. Ovi bijahu jur nasnubljeni, pa pjevaju ulicom:

„Hajde, brate, u soldate,
Bit će tebi kô i meni,
Na godinu sto talira,
Na nedjelju sto batina.“

To se je obično pjevalo od gorke ironije, kad se je snubilo.

Stali snuboci na trg sv. Sebastijana, pa čekaju, hoće li im koji momak na ljepak. Glasba udara, pjeva se, a vino teče potokom. Nisu zadugo čekali, al eno iz ulice Grgina dola primiče se žurnim korakom upravo k njim — Tomo Dragović. Došav do njih, dade odmah ruku stražmeštru, — a tim je već bio nasnubljen. Udari glasba, nasta klikovanje nasnubljenika, a ubogi Tomo izpi suznim očima čašu, koju mu dodade jedan vojnik. Primivši običajnu nagradu, podje Tomo s drugimi dalje po gradu. Gleda to sviet sa prozorâ, pa se krsti i čudi; — ženske plaču.

Kalfa Tomo medjutim mišljaše, da nije drugo učiniti mogao. Ova dva mjeseca bio je sakriven kod jednoga prijatelja svoga otca, pa jer se je bojao sramote, da nedobije korbača kao i drugi kalfe, a možda još i šta gorega — nasnubi se u vojake. Tim se je oprostio kazne, jer onda nije već gradski kapetan imao nikakova posla s njim.

Svatko u Požegi, koji je čuo taj čin Tomin, žalio ga je od srca. Teta Reza i liepa Marica plakale su kao ljuta godina, a i striko Bono zaboravio je na sve, pa se krio po kući, da nitko nevidi njegova nemira. Al čemu sva žalost? Tomo ostade vojakom i bude s drugimi odmah odpremljen u Osiek, a odonud dalje. Tko da opiše onu žalost, od koje je Tomi srce pucalo, kad je krenuo iz Požege! Slutiti ju je mogla sama Marica, koja je vas taj dan skrovce gorke suze ronila.

Trgovac Plavšić, čim je čuo, što je učinio Tomo, tro si je ruke od veselja. Mislio je, sad je eto sgodan čas, da se dočepam Marice. Kad je god samo mogao, pozivao je k sebi striku Bonu na čašu vina, a kad i kad je i k njemu u kuću došao. Bono Lukinović nije znao, kamo to nišani, pa zato nije se ni sustezao polaziti kuću Plavšićevu. Ali zato je neboga Marica odmah osjetila nakanu njegovu. Znala je to i mati njezina, ali nije kćeri ništa govorila, bojeći se, da je nerazžalosti, jer je vidjela, da očito pogiba, odkada se je ono sbilo s Tomom.

Jedne večeri idjaše Bono kući iz vinograda i to mimo kuće Plavšićeve. Ovaj ga po običaju zovne na čašicu vina. Striko Bono, ponešto umoren od puta, privoli u tu ponudu i unidje. Donese se vino, i njih dvojica stanu pijuckati. Jedna čaša toči se za drugom i zasladjuje razgovor. Govorilo se o svačem, što su njih dvojica pravo znala i neznala. Najednom okrene Plavšić

govor na ženitbu. „Ej," reče, „da mi je naći vriednu djevojku, evo ovaj čas bi ju oženio."

„Pa moglo bi se to naći!" primieti Bono. Nastane stanka.

„Majstore Bono!" prihvati Plavšić. „Govorit ćemo kao ljudi. Zar nebi Vaša Marica bila pristala žena meni? Šta kažete na to?" I upre svoj pogled u majstora Bonu.

Bono šuti jedan čas, a onda će na to: „Eh, samo ako će Vas htjeti. To bi se istom moralo vidjeti."

„Bono, dragi susjede!" zače molećim glasom Plavšić. „Dajte, gledajte Vi za Boga, da ju privolite. Ja tu nemogu ništa, — znate, kako su stidne naše djevojke; nemože čovjek da rieči o tom s njimi govori. Kažite joj sve, što je i kako je, ja već dugo imam oko na nju."

„E vidjet ćemo!" odvrati Bono iza podulje stanke. „Koji dan reći ću Vam, što je." I to rekav oprosti se s Plavšićem i ode kući.

Ovako uzrujan nije bio Bono nikada u svom životu. Do Plavšića nije nikada mnogo držao, al bio je u njegovoj kući, pa kako da ga uvriedi, ako bi ga naprečac odbio! Savjestan, kako je bio, odluči zbilja posavjetovati se sa svojom ženom, pa onda da ova pita svoju kćer.

Drugoga dana bijaše nedjelja. Marica otišla k fratrom na večernju. Bijaše dakle najbolja sgoda da se Bono porazgovori s tetom Rezom. I zbilja pripovjedi joj sve. Čuvši to teta Reza uzdahnu težko, pa će onda: „Ah, moj Bono, bolje bi bilo, da nismo ni toga djeteta imali. Odkada ode Tomo od nas, umire nam diete na žive oči. Kako ju poznam, ona se ni udati neće, ako nedočeka Tome." I uze si fertunom trti suze, koje su joj navrle na oči.

Kimne Bono glavom po dva i tri puta, pa prihvati za male stanke: „Da ju bar pitaš; meni je draže, da

znam, hoće li ga, ili neće. Obećao sam, da ću mu reći, pa zato ju pitaj."

„Pitat ću ju," odvrati teta Reza, „al znam unaprvo, što će mi reći. Pa da ti pravo kažem, da je Plavšić vicišpan, nebi mu dala kćeri svoje; neznaš li, da je pijanica, kartaš —," i tu zape teti Rezi rieč u grlu od plača.

„Znam ja to," reče Bono tiho, „ni meni nije baš pravo al pitaj ju, da mu bar znam reći, kad sam mu već obećao."

„Kad te je volja," odvrati Reza, „pa ću ju pitati."

U to se je sviet vraćao sa večernje. Naskoro vratila se i Marica. Striko Bono otišao susjedu na klupu sjediti, samo da budu na samu mati i kći, da im nesmeta; jer što se tiče stvari kćerina srca, to otac uviek po materi od kćeri onda doznavaše.

Kad je Marica svukla svetčanu opravu i sjela s majkom na prag kuće, uze joj ova kazivati sve, što je čula od otca. Za svega toga drhtaše Marica kao šiba na vodi. Vidjevši to teta Reza, smili joj se jedinče njezino i reče joj žalostivo: „Neplaši se, diete, ja te nesilim, a ni otac; već te samo pitamo, hoćeš li za njega poći, ili ne, da mu otac može kazati."

„Majko!" progovori kroz plač Marica. „Volim prije poginuti nego poći za takova čovjeka, kao što je naš susjed Plavšić. Ako nedočekam Tome, dočekat ću se smrti i groba hladna."

Umukoše obje na to. Samo je Marica gutala potiho gorak plač.

Na večer istoga dana kaza teta Reza svomu suprugu sve, što je čula od kćeri. Smrštio se striko Bono i onaj čas ode Plavšiću, pa mu odrješito izpovjedi odluku svoje jedinice. „Nezamjerite, kono!" zaključi majstor Bono, „ja nemogu da otrujem život svomu jedinomu djetetu."

*

„Kako Vaša volja!“ primjeti Plavšić s kiselim licem.

„To je volja moga djeteta!“ odvrati striko Bono i oprosti se sa svojim susjedom. Od toga vremena nije već Plavšić ni mislio na ženitbu s Maricom.

Prošle su dvie godine, iza kako je Tomo ostavio Požegu. Biedna Marica sve je više ginula, tako, da su joj se roditelji uzbojali za život. Od Tome ni glasa ni traga. Majstorica Reza plakaše s kćerju po više dana, a stari Bono, i onako od starosti obnemogao, uzhukao bi se vazda, gledeć tu gorku žalost u svojoj kući. „Samo da mi ga Bog donese živa! Za tri nedjelje su vjenčani!“ Tako bi često put stari Bono uzdahnuo za Tomom.

Bilo je nekoliko mjeseci iza krvave bitke kod Lipskoga, gdje je godine 1813. car Napoleon I. pobiedjen bio. Mrak se je uhvatio sve okolice požežke. U sobi je stari Bono zamišljeno pušio svoju lulu, a teta Reza molila se Bogu iz Kanižlićeva molitvenika: „Ključ raja.“ Marica je vezla na svom rubcu. Na jednom pokuca netko na prozoru. Striko Bono skoči i otvori prozor, da vidi, tko je. „Majstore, ja sam, Vaš kalfa Tomo!“ čuo se drhćući glas s vana.

„Isuse!“ viknu u jedan glas Bono, Reza i Marica.

„Hodi, sinko, unutra!“ sabra se prvi striko Bono, prepoznav i zbilja Tomu „ja ću ti odmah otvoriti.“

I dok je drhćućom nogom išao Bono, da otvori svomu kalfi, drhtahu mati i kći u sobi, kao šibe na vodi.

Uljeze doista Tomo u sobu. Vani na dvorištu poljubio ruku majstoru i upitao ga: „Majstore, primate li me opet na zanat; nisam više vojak!“

„Sinko!“ odvratio mu Bono. „Sam mi te je Bog donio, u tri nedjelje bit ćeš mi zetom.“ I unišao Tomo u sobu, pa kad vidio plačuću mater i kćer, oslonio se laktom o stienu i briznuo plakati kao malo diete. Čuo

je on već prije od svojih prijatelja, kako je s njim u kući Boninoj, pa zàto onaj njegov plač bijaše niemi izljev toli živa njegova osjećanja.

Da se zna. Kod Lipskoga bude Tomo ranjen u desno koljeno, i akoprem nije šepucao, nebijaše ipak prikladan ni za poduži hod, a za jašenje još manje, jer je izgubio snage u koljenu, kojim se je imao o konja držati. On bude zato kao hrabar vojnik s kolajnom odpušten iz vojske.

Daljnje pripoviedanje suvišno bi bilo. Jedan drugomu izpripoviedao se do sita, i mnoga se suza prolila za toga pripoviedanja. Tomo, uviek vrstan kalfa, načini u skoro tako zvani „Meisterstück“ i bude priznan u dva tjedna majstorom. Nekoliko dana kasnije slavila se i svatba njegova s liepom Maricom I mladenci i roditelji bijahu sretni preko mjere. Tomo preuzeo posao majstora Bone i življaše sretno i blaženo sa liepom svojom ženicom; a uz njih bijahu sretni i roditelji njihovi.

Što se sbilo s Marčom i blebetušom Margom?

Marčo izučio prava i postao baš u ono vrieme, kad se je Tomo oženio, kancelistom županije požežke. I on je dakle postao sretan.

A Marga? — Tko bi mislio? Nju oženio Franjo Plavšić, kad ga već nikoja razborita djevojka uzeti nehtjede! Dakle i Marga bijaše sretna; — a da li je i Plavšić sretan postao, neka sude čitatelji po Marginu jeziku.

Izigrani.

I.

Na plesu.

Adolfo je jedinac bogatih roditelja. Otac mu bijaše liečnikom u gradu, ali preminu za rana. Adolfu nebijaše tada ni punih sedam godina.

Udovica majka preveć zabrinuta za svoje diete, odluči nedati ga u školu, nego najmi učitelja za kuću. Ta zašto bi se nebožče prekinulo naukom, a netreba mu toga!

I Adolfo učaše koješta toga kroz više godina Naučio se pisati, čitati, risati, nješto računati, a ponekle srknuo je takodjer iz zemljopisa i povjesti. Glavni predmet bijaše mu ples i francezki jezik. Taj je učio punih 15 godina, i sada ga znade na toliko, da ga, što no kažu, nebi mogao tim jezikom čovjek prodati.

Osim toga umije Adolfo dobro jahati, rado u lov ide i putuje; same tako zvane „plemenite strasti". Proputovao je malo ne svu carevinu, da proživi koji čas u većih gradovih. Vidio je on Beč, Prag, Lavov, Krakov, Peštu, Budim itd., te je znao silu božju pripoviedati o tom, što je vidio i doživio. Ali valja reći, nije mu se nikad ni za polu od svega vjerovalo.

Njegovi albumi bijahu prepuni fotografija, predstavljajućih znamenitosti tih gradova, kao glavnije ulice i trgove, glasovite sgrade, spomenike, šetališta, quai-e itd.

Adolfo, ako bi mu se vjerovalo, poznavaše se u glavu s mnogom odličnom osobom tih gradova, to boljarom, to novčarom, to diplomatom ili vojnikom; glasovite umjetnike i umjetnice: slikare, skladatelje, pjevače i pjevačice, glumce — sve je to Adolfo poznavao, kao koga od svojih bližih prijatelja.

Njegov „umjetnički" (kako ga je zvao) album prepun je njegovih tobožnjih znanaca, umjetnika, pa kad u njem prijateljem pokazuje sliku za slikom, pripovieda na dugačko i široko cielu kroniku svake pojedine osobe. Osobito kod glumica i pjevačica navodi potanko, koliko koja bere dohodka na godinu, koliko ima dugova, koliko štovatelja, u kojoj ulozi se najviše odlikuje i napokon s nebrižnim patosom uviek mimogred kao natukne, šta je sve s ovom ili s onom doživio. Bagatelle!

Najslabija strana Adolfova jest pripoviedati o svojih ljubavnih sgodah. Slušaš li ga, morao bi pomisliti, da su mu se ženska srca na tanjiru nudjala. Pa te ženske nisu štogod samo, nego uviek aristokratkinje, bankirske kćeri, glasovite umjetnice, dapače, kako uvjeravaše imao je jednom zanimivu ljubavnu sgodu čak i s jednom krasnom opaticom. U svih tih sgodah, ipak, nije bilo nikada inače, nego da je djevojka izazivala nagnuće Adolfovo; on je samo milosti dielio, pa je obično, „zabaviv" se malo, ko što običavaše reći, djevojku napustio i gledao, da nadoveže novu ljubovnu sgodicu.

Svakoj ovakovoj djevojci našao je on bud kakovu duševnu i tjelesnu mahnu, sbog koje da ju je morao ostaviti, a prečesto dirao je mnogoj i u samo poštenje. Na sreću nije nikojoj imena odavao, pa zato bi mu se zao govor mogao ponešto i oprostiti.

Nesretnici, koji su odsudjeni, da ga o ovom predmetu slušaju, sglédaju se čudnimi pogledi, kao da hoće reći: blaženi vjerujući! Al to nesmeta Adolfa. Kad bi

primietio, da mu prijatelji dvoje o istini njegovih rieči, donesao bi oveliku i ukusnu škrinjicu na stol, govoreć: „Evo, tu su dokazi, sama pisamca i slike, pa da mi nije stalo do glasa djevojke, odmah bi vam sve pokazao!“ A prijatelji bi zamuknuli — i opet nevjerovali.

U rodnom gradiću nije Adolfo nikomu prijatna osoba. Prazan klas strši. Tako i Adolfo praznu svoju glavu visoko nosi, utvarajuć si, da je on jedini čovjek u gradu salonskih načina. Zato ga mnogi preziru, a mnogi se smiju ludoj njegovoj taštini.

Ali sbog jedne gadne mahne mrzi ga u gradu sve bez razlike. Evo zašto. Nijedna gospodja, nijedna djevojka domaća nebijaše poštedjena njegovim jezikom. Ova mu bijaše preprosta, ona nakazna, treća razuzdana, četvrta šenuta — i svakoj je umio nješta prišiti. A kad o kojoj šta zla kaže, izusti to navadno pred onakvimi osobami, o kojih zna, da će dotičnici neugodnu viest donieti.

Adolfo drži izpod svoje časti približiti se kojoj gospodji i djevojci domaćoj, on to niti za vriedno nedrži, on, koji si utvara, da mu nijedno žensko biće odoljeti nemože. A njegova majčica sluša nazore svoga sinka, dosluša i veseli se, da se je duh njegov uzvisio nad domaću prostotu.

Ipak . . . ipak ima u gradu jedna ženska, mlada, krasna, a udata, koja je Adolfovo srce občinila. Ali šta kažem občinila, ta Adolfo težko da je imao srca za finiju ćut; njega je valjda samo napala taština, da tu osobu svlada i da se ponosi tom pobjedom. Ta osoba, ta krasnica jest gospodja Marija Bonetićeva.

Prije godinu dana, dok je Adolfo kojekud putovao, nastanila se ona u gradu sa svojim mužem, koji je na veliko tjerao trgovinu s drvi.

Bonetić i njegova žena bijahu iz našega hrvatskoga primorja, odonud su i došli, a Adolfa je odmah na prvi mah počela zanimati liepa došljakinja, kad ju je prvi put, vrativ se s puta, uočio.

A liepa bijaše ta Marija Bonetićeva!

Bijaše joj 20 godina, od tih je provela jednu u braku. Ovisoka je uzrasta, oblici tiela pravilni, punahni, lice bielo, a iz njega sjaju crne oči kao noć, il' kao kosa njezina, što joj gojna s glave u pramove pada. U očiju živi oganj, al oganj, koji proniknuti nemožeš, koji nerazsvjetljuje staze do srca Marijina. Njezine crne oči sjećaju te na božije tajne pute, rekao bi s jednim pjesnikom. Marija je živahna, razgovorna, pače vragoljasta; zabavlja se rado sa svakim naravno nehinjeno, kao što je prirodjeno primorskoj naravi. Al uz to nezaboravlja, da je žena, udata za muža, za koga je od ljubavi pošla.

Kako ju ovdje evo opisah, za takovu držaše sav sviet Mariju Bonetićevu. Nikomu od inače drzovitih udvorica grada nepade na um jurišati srce Marijino; jedino Adolfo misli, da nije nikoja tvrdja nepredobitna, da se i Marijino srce svladati, osvojiti dade. On odluči na svaki način uvući se u srce krasne ove ženice, te načini u glavi podpunu ratnu osnovu, kako će se dovinuti cilju.

Uboga Marijo!

Ima biti sjajan ples, upravo na sv. Anu. Priredila ga u čast liepomu spolu mladež gradska. Na ovaj ples pozvan je i Adolfo. Jedva se je odvažio prihvatiti poziv, al Marija odluči. Sigurno je držao, da će ju na plesu vidjeti i za to ponizi se i spremi za ples.

I tako nadje se Adolfo u odredjeno doba u sjajno razsvietljenoj, te zelenilom i cvjetnimi vienci izkićenoj dvorani.

U dvorani su na okupu sve ljepote i dražesti grada;

gospodje i cvatuće gospodične prolaze u bogatih, ukusnih toaletah plesnom dvoranom.

Usred dvorane stoji Adolfo; gizdavim pogledom mjeri mlade i liepe plesačice, koje mimo njega prolaze, kao da im hoće kazati: vidite li me, nebiste li blažene bile, da s vami zaplešem? No toga nebude, vi ste za me sve malo, ništa!

U to na jednom stupi u dvoranu Marija Bonetićeva, praćena svojim mužem i jednim prijateljem svoga muža. Vazda bijaše krasna, al ovaj put bijaše upravo prekrasna. Imaše na sebi ukusnu opravu od crvena gazira, pribranu srebrnimi klasovi, u kosu zadjela je takodjer nakit od srebrna klasa. Crvenilo oprave igraše preliepo na bielom njezinom licu.

I najzavidnije gospodje moradoše priznati joj na prvi pogled, da je kraljica plesa.

Gizdavi Adolfo, opaziv ju, ostade kao okamenjen. Cielo vrieme nije svrnuo oka s nje.

Glasba zasvira tramblanku.

Žamor i metež nasta u dvorani. Plesači na sve strane lete po plesačice.

Adolfo podje takodjer po plesačicu. Pred koju je stao? Pred gospodju Mariju.

Predstavi se i zamoli za prvu tour-u.

„Oprostite!“ — odvrati, pridignuvši se Marija, — „četiri su već razdane.“

„Dakle liepo molim za petu!“

„Slobodno!“ nakloni se Marija. Kad se je udaljio Adolfo, udari gospodja Bonetićeva u živahan razgovor sa svojom susjedom, a u razgovoru bijaše više smieha, nego rieči.

U tom smiehu nazirao je ipak Adolfo prvi povoljni uspjeh svoje osnove. Ples odpočme. Gospodja Marija letijaše iz jedne ruke u drugu, neznajući, možebiti, da

ju netko s prikrajka dvorane nepomično motri. Motrio ju Adolfo, imajući čvrstu odluku s nikojom drugom neplesati, nego samo s Marijom. Strpljen spasen! Tako se je tješio Adolfo, dok nije došao na njega red, da zapleše s gospodjom Marijom.

Očekivani čas nastade. Adolfo burnim korakom preplesa dvoranu s Marijom, a onda zanjiha se sa svojom plesačicom lagodno i snatreno, tako snatreno i hinjeno, da se Marija malo nije u vas glas nasmijala. Onda opet prošumi dvoranom, kano silni vihor, tako i unatražke, pa opet lagodno i snatreno.

Marija grizka smieh na svojih koraljnih ustnicah; svi gledaoci podsmjehuju se. A Adolfo? On mnije, da bije slavodobitnu bitku, koja će mu otvoriti vrata raja.

Sretni Adolfo!

Glasba utihne. Neki plesači vode na mjesta umorene plesačice, a neki pošetaše sa svojimi paricami dvoranom. I Adolfo izmoli si milost od svoje plesačice, da smije uz nju pošetati.

„Zaista je malo neugodna stvar ples po ljetu!“ reče Adolfo proletjev po čelu rubcem, od kojega je pahnuo silni miris kolonjske vode.

„Zato treba laganije plesati,“ primieti Marija.

„To je lako reći,“ odvrati Adolfo, „nu tko će proti srcu? S ovako krasnom plesačicom, kao Vi, gospodjo, odplesao bih u isti pakao!“

„Tako?“ udari Marija u smieh na to patetično uvjeravanje, — „o, ja Vas onamo nebi sliedila.“

„Dakle u raj!“ izpravi se Adolfo.

„Tamo nas nebi primili,“ opazi Marija.

„O za ovakove angjele, kao što ste Vi, milostivna, uviek su otvorena vrata raja,“ reče Adolfo s važnim kretanjem ruke.

„Hvala Vam na tom naklonu,“ odvrati Marija s po-

smjehom i stresajući glavom, „ja nisam oduševljena za tako daleke i vratomne plesne pute. Izaberite si koju od djevojaka ovdje, kojih ništa neveže; a vidite, koliko ih ima liepih, — sigurno bi s kojom od njih ugodnije u raj ili pakao putovali nego sa mnom."

„Dopustite, milostivna," reče Adolfo dostojanstveno, „da Vam protuslovim, — za moj ukus neima ovdje nijedne liepe djevojke, a najmanje takove koja bi se s Vami uzporediti mogla."

„Šta?" zategne Marija, popostavši malko, „Vi velite, da ovdje u dvorani neima nijedne liepe djevojke. To je previše kazano. Evo baš gospodične Slavice, što nam u susret ide, nije li to prekasna djevojka?"

Jedna krasna, plavokosa djevojka, zažarenih lica od plesa, minu u to mimo gospodje Bonetićeve i njezina pratioca.

„Ova djevojka? — Nečini mi se baš," reče Adolfo hladno. „Ja nisam prijatelj crvenih lica, takovih nepodnosi finiji ukus."

„Tako? ... dakle zdrava lica nisu za finiji ukus?" primieti ironički Marija.

„Toga nisam kazao," izvinjavaše se Adolfo, „ta čovjek može biti zdrav, a netreba da bude uz to crven u licu. Evo i Vi, milostivna, zdrava ste gospodja a lice vam nije crveno, al je zato ipak tako krasno i dražestno, da na mnogih mojih putovanjih nisam nikad ništa ljepšega vidio. Ni najljepši kip, iz kararskoga mramora izklesan, nemože da bude krasniji. Budite uvjereni, milostivna, da sam od prvoga Vašega pogleda sasma poražen ostao."

Marija slušaše s porugljivim posmjehom ove rieči Adolfove.

„Žao mi Vas je," reče ona na onu posljednju izjavu Adolfovu, „ali ja Vam pomoći nemogu; zašto ste tako fina ukusa?"

„O dalo bi se naći pomoći," govoraše Adolfo tišim, pouzdanijim glasom, „ali jamačno je Vaše srdce ledeno, kao mramor, komu Vaše krasno lice naliči."

„Da Vas moj muž čuje, on bi vam bez dvojbe živo protuslovio. Al samo moj muž!" reče Marija s ozbiljnim posmjehom, položivši razširenu hladilicu na alabastrove svoje grudi, koje se valovito izpod nje nadimahu.

Adolfo neznajući, šta da odgovori na posljednju opazku Marijinu, spusti svoj požudni pogled na biele oble ramenice i razkošna pleća krasne gospodje.

Marija opazivši smeću Adolfovu, i hoteći što prije izbjeći dosadnu joj razgovoru, pozove Adolfa, da ju odvede na mjesto, jer da je umorna. Ovaj to učini, nakloni se i udalji.

„Samo moj muž!" promrmlja kroz zube, „možda će s vremenom i tko drugi!"

Za malo udari glasba svirati šotski ples.

Neki mladi vlastelin zaplesa s Marijom.

Adolfo stoji u prikrajku i nepleše.

„Ti neplešeš, Adolfo?" upita ga jedan znanac, koji bijaše uprav doveo svoju plesačicu na mjesto.

„Neljubi mi se," odsieče Adolfo.

„Onda nisi mario na ples ići!" primieti odrešito drugi.

„Kako uzmeš: i ljubi mi se i neljubi," htjede Adolfo da se izvine iz škripca. „Evo vidiš s onom gospodjom," i tu pokaza Mariju Bonetićevu, „bi mi se ljubilo plesati, ali sada s drugim pleše

„A ti čekaj, dok svrši, a ja, vidiš, odoh po onu liepu djevojku Slavicu."

Kad se razstadoše, sigurno je jedan znanac drugoga sažaljivao u onaj par, svaki sa svoga gledišta.

Ne za dugo, i Adolfo plesao je s gospodjom Mari-

jom šotski ples. Iza toga plesao s njom i valčik, ali samo s njom.

Ni jedne druge ni gospodje, ni gospodične neudostoja on milošću, da s njom pleše.

Nekoliko mladjih gospodja i gospodična, kako je nastao odmor iza valčika, zaokruži gospodju Bonetićevu i pričeše joj čestitati.

„Odviše sreće," reče jedna, „to odlikovaje! Naš dandy Adolfo s nikojom drugom nepleše, van s Vami."

„A nas sirote prezire!" dodade druga.

„Ah, poludit ćemo od žalosti!" prihvati s hinjenim uzdahom treća.

„A ja," zažmuri blaženo očima gospodja Bonetićeva, „snebivam se od sreće i milja!" I udari na to u smieh, a smiju se grohotom i druge.

„Ali znajte," — prihvati iza stanke Marija, „ja ću se okladiti za što hoćete, da će taj naš gizdelin još ove večeri plesati s baronicom Ninon."

„S baronicom Ninon, a kako? Kazujte!" navale gospodje i gospodične u jedan glas.

„To je moja skrb!" odvrati s njekom sigurnošću gospodja Bonetićeva.

Tko je ta baronica Ninon?

Ona je njemačkoga poriekla. Prije njekoliko godina dodje sa svojom materom u grad, — zašto, to se baš nezna, nu zlobni sviet govorkaše, da valjda zato, nebi li materi poslužila sreća, da uda kćerku, što joj jamačno nije pošlo za rukom ondje, gdje je prije bila.

A to svom dušom želi i gospodična Ninon. Kako da ne? Ta ona brodi već u zapadne krajeve života; skoro se je dovinula četrdesete godine, a neima nikoga, koji bi mukotrpnu djevicu usrećio razkošjem bračne sveze.

Gospodična Ninon pogiba zato za mužkarci, i težko

onomu, kojega njoj sgoda približi. Taj zaista, što je živ, neće zaboraviti toga sukoba.

Zato ju i bježe mladići, gdje i kako samo mogu, a gospodična Ninon to još većom željom lovi mladiće. I tako, ako je kakova javna zabava, naime ples, siguran budi, da ćeš tuj i gospodičnu Ninon naći.

I današnji ples ukrasi ona, praćena majkom, prisutnošću svojom; no po navadi nitko s njom nepleše.

Da nebi ništa drugoga bilo, već je sama toaleta gospodične Ninon odbijala svakoga mladića od toga, da s njom pleše.

Gradska jeunesse d'orée nije ju drugačije ni zvala nego la marquise Ninon, avec le grand chignon, a to zato, jer je obično poput kule visoki navlasak nosila.

A danas, na plesu, nadkrilila je njezina toaleta svako očekivanje.

Doljnju opravu imala je od crvena, a nadkrivak od modra tula. Oplećak joj bijaše takodjer od crvena, a naborci oko košturastih grudi i pleća opet od modra tula. Po opravi visijahu joj silne navezaljke crvene, modre i crne boje, a od tih boja ima i nakit u glavi, na kojoj po navadi strši ogromni chignon.

S njom plesati, značilo bi izvrći se obćenitu smiehu. Nije baš plemenito, al je tako, pa se to promieniti nedade.

Mladići i djevojke sastaju se pouzdano u hrpe, i pripoviedaju si pridušenim smiehom i cihotanjem, koliko je gospodična baronica Ninon peršina prodala, kako to Hrvati navadno kažu.

Gospodična Ninon možda i vidi ove urotnike, al ona za to haje i nehaje. Nju kan' da vodi poslovica: strpljen spasen, pa se neboga tješi, da će doći sunce i pred njezina vrata.

Dok se je u plesnoj dvorani proti Adolfu kovala

urota, da mu valja plesati s gospodičnom Ninon, nalazio se on u reštrauraciji.

Oko njega sjedi po izbor četa gradskih mladića. Nisu oni možda za to danas u družtvu s Adolfom, jer su mu prijatelji, nego radi toga, jer ih je pozvao na šampanjac.

Adolfo, kao i svi zlobni i tašti ljudi, bijaše veoma skup, nu danas odluči pregorjeti nekoliko staklenaka šampanjca, a to samo za to, da se vidi, kako se oko njega jati sve, što je boljega u gradu

Šest do osam nametnika sjede s Adolfom oko stola i žamore.

Jedan od njih, natočiv si čašu, ustane i reče:

„Bog živio našega miloga Adolfa! Pijem u zdravlje njegovo, a mislim, da ćete me svi sliediti, osobito kad kažem, da ga Bog živi sa liepom gospodjom Marijom Bonetićevom, koja ga je, kako se vidi, malo občarala."

„Živio! živio!" Čaše zveknu i družtvo se na zadnju primjetbu govornika nasmije.

„Želimo mu sreću!" poče jedan od družtva, kad se je smieh slegao

„Dvojim, da će uspjeti!" primieti drugi.

„Gospodja Bonetićeva je nepredobitna tvrdja," dodade treći.

Na ovo morade da odgovori ponos Adolfov. „I o Sebastopolju," reče on s patosom, „govorilo se, da je nepredobitan, pa je ipak pao. Ja neznam, šta je to nepredobitna ženska; sve su ženske jednake. Ako je samo volje i vještine, podat će se svaka, a možda ćete do skora vidjeti, i — gospodja Bonetićeva."

Ove dvie zadnje rieči bijahu kao izpod brka odpuhnjene.

Družtvo neprimieti na ove nadute rieči ništa, da

neuvriedi benefaktora. Svaki je gvirio u svoju kupicu i mučao.

Tik stola stajaše čovjek, koga vidjesmo sa Bonetićem i njegovom suprugom unići u plesnu dvoranu. Čuo je sve, što je Adolfo govorio. Pogledav prezirnim posmjehom hvastavca, podje u dvoranu.

„Žalim Vas;" reče, stavši pred gospodju Bonetićevu, „kruna ovdješnje mladeži, gizdavi Adolfo, sprema se, da osvoji srce Vaše." I izpripovjedi sve, što je vidio i čuo.

„Bezobraznik!" reče gospodja Bonetićeva, čuvši, što joj je pripovjedio prijatelj njena muža. — „Hvala Vam na Vašoj špionaži, nu nebrinite se ništa. Primorska je vjera tvrda kao i primorske gole hridi, a tomu gizdelinu skuhat ću već pristojnu poparu. Čujte samo, što mu mislim za danas prirediti, Vi ćete se srdačno smijati, ja Vas poznam, — Vi ljubite vragolije."

I podjoše uzporedo šetati dvoranom. Marija pripoviedaše pratiocu svomu naumljenu spletku s Adolfom i gospodičnom Ninon. Pratilac liepe Marije smijaše se grohotom toj zamisli, i bijaše vidjeti, da je s tom šalom zadovoljan.

Na plesnom redu bijaše mazurka. Adolfo prije još nego se počelo plesati unidje u dvoranu i po navadi ple-saše jednu touru s gospodjom Bonetićevom.

„Malo prije," reče joj poslije plesa, „bijah tako[illegible] tan, da su me s Vami, milostiva, nazdravili."

„A — a!" bijaše na to primjetba Marijina[illegible]

„Bila mi je slast piti u Vaše zdravlje,"[illegible] Adolfo.

„Vjerujem, zašto ne, — samo kad je vi[illegible]" odvrati nebrižno Marija, ogledajući se nekud dvo[illegible]

„Vi se dostojite šaliti, gospodjo!" opazi Adolfo. [illegible] ja Vam moram reći, da vina neljubim, nenalazim u njem slasti."

„Molim Vas, ja se o tih zdravicah i družtvih nerazgovaram rada; meni se ta navada vidi malo smiešna; nemojte se zato čuditi, da me niste uzhitili, kazav mi, da ste pili u moje zdravlje. Govorite o čem drugom!“

I Adolfo sbilja posluša. Govori i govori, a gospodja Bonetićeva sluša ga i nesluša. Kadkada samo nasmije se kojoj glupoj i nespretnoj laži njegovoj, ili ga sbog hvastave rieči omjeri prezirnim pogledom.

Na jednom stane malko Adolfo.

„Sada bi Vas, milostivna,“ poče on, „nešto liepo umolio.“

„Dajte da čujem!“

„Ja bih molio za slobodu, da Vas sutra posjetiti mogu.“

„Posjetiti? Oprostite gospodine, Vi ste mi premalo još poznat.“

„Premalo poznat,“ — opetova Adolfo uvriedjen — „moja je obitelj jedna od najstarijih i najpoznatijih u gradu.“

„Nu ja sam nova ovdje. U ostalom morate znati, da moj muž ovakovih izprošenih posjeta netrpi, već samo onakove, koji se sami nàdaju.“

„Vi dakle, milostivna, naprosto odbijate moju proš-
?“ upita Adolfo, očekujuć kategorički odgovor.

Marija kao da jedva dočeka to pitanje. Ona stade
Adolfa.

...odbijam, ali samo uz jedan uvjet,“ reče od-
...arija.

...o je u mojoj vlasti, ja sam gotov izpuniti ga,“
... s naklonom Adolfo.

O, podpuno u Vašoj vlasti. Vidite li onu gospo-
... tamo, sjedeću sa svojom materom?“

...aronicu Ninon?“

...u da!“ potvrdi Marija. „Kažite mi, je li uljud-

nost od naših mladića, da ovu sirotu puste sjediti, dočim sa svakom drugom plešu? Ako nije našega roda, netreba je s toga zametavati, to nije bon ton. Ja Vas zato molim, gospodine, da plešete s njom kotiljon, koji je baš sada na redu. Izpunite li ovu želju, imate slobodan pristup u moju kuću.“ I pruži Adolfu ruku.

„Pogodba je gotova. Ja ću dakle plesati“ reče Adolfo prihvativ meku ručicu liepe gospodje.

„Dobro; — sada pako oprostite, vidim eno, da moj muž uprav k meni dolazi. Dakle parole d' honneur!“

„Parole d' honneur!“ odgovori Adolfo, nakloniv se patetičkim kretom ruke.

Bonetić pristupi u to svojoj supruzi. Bijaše on osbiljna, da mrka lica, nu znao je biti veoma prijazan i umiljat. Bilo mu je kakovih 26 godina, uzrast je u njega silan, a rieč gromka. Crte lica bijahu mu klasično liepe, — u svem Bonetić je muž, koji je kadar bio zanieti onako vragoljastu djevojku, kao što bijaše Marija.

„Ovaj gizdelin dosadjuje ti i odviše, kako vidjeh,“ reče Bonetić pruživ ruku svojoj ženi.

„Ah moj dragi, to je sve još malo, al sutra će nas taj isti i posjetiti.“

„Posjetiti? — A kako dolazi on do toga?“ upita Bonetić osbiljno.

Marija mu izpripovjedi cielu stvar.

„Tebi su uviek samo vragolije na pameti,“ reče Bonetić s laganim posmjehom, čuvši spletku s baronicom Ninon. „Medjutim ja bih želio, da se ti posjeti nebi u stalne pretvorili,“ dodade na to osbiljnije.

„Nestaraj se za to,“ utješi Marija svoga muža, „ovakovu blunu nije težko izigrati.“

Svirka zasvira kotiljon.

„Sada gledajmo,“ reče Marija svomu mužu „ja i onako plesati neću.“

*

Adolfo se uputi ravno k baronici Ninon. Sve je presenećeno, — a Ninon? Ona pliva sva u sreći i slasti. Adolfo, najgizdaviji od svih mladića, pleše s njom, ta to je pravo slavje! Njezina majka slavodobitno prati okom plešući par. Najkrasnija kombinacija radja joj se u glavi. Adolfo fin i bogat mladić, jedinac u majke, a njezina Ninon jedinica takodjer, i baronica s nešto imutka. To bi bio liep par.

U dvorani vlada tihi smieh; — sve se bez razlike podsmjehava plešućemu s Ninonom Adolfu. Ali Adolfo pleše dostojanstveno, to njega nesmeta.

Neke gospodje i gospodične dolaze k gospodji Bonetićevoj, prošapću s njom dvie, tri, pa udari onda u smieh.

Glasba prestade svirati, jer je samo još nekoliko parova, a medju njimi i Adolfo s gospodičnom Ninonom, plesalo u dvorani. Adolfo osta zadnji na igralištu i premda glasba nije svirala, on će plešući da odvede svoju plesačicu na njezino mjesto. Kod posljednjega takta okrenu ju tako žestoko, da je izgubio ravnovesje, te pokleko pred svoju plesačicu, povukav ju za sobom. Sirota Ninon poklečе na zemlju, a da nepane, uhvati se nehotice objema rukama oko Adolfova vrata. Razkošna li zagrljaja!

Sva dvorana udari u smieh i pljesak.

Adolfo skoči hitro na noge i omjeriv biesnim pogledom „prostotu“ izadje iz dvorane, u koju se nije više vratio.

Sutradan nije se u gradiću o ničem drugom razgovaralo, nego o tom čarobnom prizoru na plesu.

II.

Pisamce.

Drugi dan poslije plesa posjeti Adolfo gospodju Bonetićevu. Ova ga dočekala u ljubičastoj spavaćoj haljini.

Adolfo bijaše prve časove ponešto sbunjen, a gospodja Bonetićeva znala je od prilike, što je tomu krivo.

„Moram Vam se zahvaliti, gospodine!“ poče gospodja Bonetićeva, lukavo se smiešeći, — „da ste uslišali moju molbu i plesali s gopodičnom Ninonom. Možda se nećete toga radi kajati. Sve mi se čini, da Vas je ona občarala.“

„Čudim Vam se, gospodjo! Vi zaboraviste, da sam samo na Vašu želju s njom plesao.“

„Pak?“

„Pak — dokazao sam Vam, da samo Vam to za volju činim,“ izjavi Adolfo, no, osjetiv, da je manje kazao, nego li je mislio, nadoveza odmah:

„Toga nebi za sigurno nikomu drugomu učinio bio, nego jedino Vam, milostiva, i to od velika štovanja, — pače još nešto više, nego li je štovanje.“

„A to bi bilo, — — no molim Vas, recite!“

„Ljubav,“ — reče Adolfo vatreno, ali potihano i spusti se na koljena pred gospodju Bonetićevu.

Ova skoči, nu Adolfo držaše već njezinu malu ručicu u svojih ruku.

„Uslišite me!“ moljaše on, pocjelovav ruku gospodje Bonetićeve.

„Nesmijem,“ viknu ova u smiehu, „jer bi me čuo moj muž. Evo ga, baš sada ide.“

Adolfo skoči sa zemlje, a u to upravo unidje Bonetić u sobu.

Gospodja predstavi Adolfa svomu suprugu.

„Vidio sam gospodina jučer na plesu,“ odvrati hladno Bonetić, nakloni se i ode u svoju sobu.

Ponašanje gospodina Bonetića djelovalo je tako na Adolfa, da se je odmah za tim liepo preporučio i otišao.

Izmolio si je prije slobodu, da smije opet u pohode

doći. To mu bijaše doduše dozvoljeno, nu pod uvjet, da smije samo preriedko dolaziti.

„Je li otišao taj gizdelin?“ upita Bonetić svoju suprugu.

„Otišao, da, liepi moj!“ odgovori Marija, savivši se oko vrata svomu mužu; „al srce mu je ostalo ovdje.“

„No, da čujem!“

„Klečao je preda mnom, baš kad si ti dolazio! Nije dugo trajalo.“

„Marijo, ja toga neću dugo podnositi,“ reče Bonetić, ponešto zlovoljno.

„O — idi ti, golube moj, što si takav? Dopusti mi, da se naužijem malo te šale. Vidiš, kako liepo počima!“

„Dobro, dobro, al gledji, da ju što brže svršiš; ja onakove vjetrogonje, kakov je taj Adolfo. nerado dugo gledjem.“

„Svršila bi možda već danas, da nisi nabahnuo!“ utješi Marija svoga muža, i ovaj bijaše miran.

Iza ovoga posjeta mine čitavi jedan tjedan.

Jednoga jutra, kad je Marija sjedila sama u svojoj sobi, unidje njezina služavka Cilika, obzirno se po svih kutih ogledajuć.

„Što je, Ciliko?“ upita znalično Marija.

„Ah dobra i milostiva gospodjo, oprostite mi, ubijte me, ako hoćete, al ja sam nješto učinila.“ I klekne pred svoju gospodju.

„Kazuj dakle, — jesi li šta polupala?“

„Nisam, ne, nješta gorega.“

„Govori, brže, ja nemam vremena kad slušati.“

„Doniela sam evo ovaj list!“ reče tresući se Cilika i predade Mariji ukusno pisamce.

„Tko ti ga je dao?“ upita brzo Marija.

„Mladi gospodin Adolfo, on moli odgovor,“ odgovori Cilika.

„A zašto se bojiš, jer si primila taj listić?“

„Ah, da nebi naš gospodin saznao!“ odvrati Cilika.

„Dobro, a ti onda nenosi mi više ovakovih listića, od nikoga, znaš? Sad čekaj malo!“ Marija otvori pismo i čita ga: „Moj angjele, — nesretni Adolfo!“ Pročita Marija poluglasno početak i svrhu pisamca, a onda pročita za se cielo pismo.

Marija se glasno smijala.

„Ništa nova,“ reče smotav pismo i baci ga pod stol!

„O hvala Bogu!“ uzdahne Cilika, „ja sam na gore mislila.“

„Malo je zaljubljen u me, to je sve!“ produži Marija, baciv se nebrižno u naslonjač.

„Dakle ipak!“ šaptnu Cilika.

„No pak onda, zar ja nisam još tako liepa, da se nebi u mene mlad gospodičić mogao zaljubiti?“ zapita Marija zabezeknutu služavku.

„O Vi ste uviek tako liepi!“ izjavi Cilika.

„Vidiš· dakle!“ reče vragoljasto Marija. „Nu sad slušaj. Kazala si, da mu moraš odgovor donieti. Reci mu dakle, da će doskora dobiti jasan odgovor. Jesi li razumjela.“

„Jesam, jasan odgovor!“ opetova Cilika, sabirući sve žilice svoje pameti.

„Da tako, al nesmiješ zaboraviti. Sad idi.“ Cilika podje. Marija se nešto dosjeti.

„Čekaj,“ viknu za služavkom. „Gdje je kazao, da će čekati na odgovor?“

„Pod velikim kestenom na šetalištu.“

„A u koje doba?“

„U devet sati na večer.“

„Idi!“ I ode Cilika.

Njoj bijaše kakovih trideset godina, stasa je okrupna, a lice nisi joj mogao zvati ružnim. Prije dvie godine

udala se za vrtljara Valentina, te je skupa s ovim uzeta u službu u kuću Bonetićevu. Valentin je obdjelavao vrt Bonetićev, a Cilika bila u kući za služavku.

Oboje živjelo je u božjem redu i miru.

To je Ciličina biografija od zadnjega vremena. Za prije što je bilo, nije možda ni sam Valentin znao.

Kad je Cilika ostavila gospodju svoju, poče ova razmišljati, kojim načinom da se otrese dosadnoga joj udvorice.

Ljubovnu pisamcu nije se nadala od Adolfa; činila joj se stvar preranom, i zato joj se predstavljao gizdavi Adolfo mnogo drzovitijim, nego li je mislila.

Tako silovita udvoricu treba za vremena ukrotiti, ali krupnim i smiešnim načinom.

Gospodja Marija misli i misli. Najednoč digne se i izidje na triem.

„Valentine, Valentine!“ viknu vrtljaru, koji je baš prigledao u vrtu, kako dinje stoje. „Dodjite malo gore k meni!“

Vrati se na to u sobu i sjede u naslonjač.

„Samo, ako će stvar izpasti, kako treba!“ reče tarući si dlanove. „No to će onda biti smieha u gradu.“

Valentin je skoro došao i ponizno stao tik vrata. On je čovjek od kojih četrdeset godina.

„Zapoviedajte, Vaša milosti?“ upita vrtljar tihim glasom, nakašljav se malko.

„Valentine,“ poče gospodja Marija, — „koliko ste godina Vi oženjeni?“

„Pitate li Vi to mene, Vaša milosti?“ primieti Valentin.

„A koga drugoga, ta vidite, da smo sami u sobi!“

„E, ja sam dvie godine već oženjen. A zašto želi to znati Vaša milost?“

„To ćete već čuti. Sad mi kažite, jeste li Vi od ljubavi oženili se s vašom Cilikom?“

„Bez zamjere, ja sam ju rado vidio,“ odgovori Valentin stidljivo.

„A vjerujete li Vi, da Vam je ona vjerna?“ upita važnim licem gospodja.

„Ja bar mislim, ta kad bi šta znao, ja bi — —“

„Polako!“ zapovjedi gospodja Marija. „Vi ste pošten čovjek, Valentine, pa zato nemogu trpiti, da Vas Vaša žena vara —“

„Vara? Oh ja —“

„Da vara,“ prekide ga Bonetićka, jedva se uzdržav od smieha. „Vidite, ja sam nekako došla tomu u trag, da će se večeras ona sastati s jednim mladićem na šetalištu, gdje se obično pokvareni ljudi sastaju.“

„Na šetalištu, a s kim za Boga?“ Drhtaše Valentin.

„Da na šetalištu, u devet sati, pod starim kestenom. Tamo će doći mladi gospodičić Adolfo, — poznate li ga?“

„O jako dobro, više puta kupi od mene koju kiticu cvieća. O ti nesretna ženo!“ jadikovaše Valentin. „Ja ću joj vratom zakrenuti!“

„Znate šta, Valentine,“ pričme gospodja Bonetićeva mirnim glasom. „Ja sam sigurna, da Vaša žena nije tomu toliko kriva. Onaj gizdelin morao ju je zavesti liepimi riečmi. Idite Vi zato na šetalište u sat, kad sam Vam kazala, pa slušajte. Ako bi šta sumnjiva opazili, a Vi mu odčitajte poštenu lekciju.“

„Ja ću mu — no taj će se zaista sjećati,“ upade groznim glasom Valentin. „A onda ću sa ženom račun držati.“

„To ne, to nesmijete,“ zaprieti Bonetićka. „To je moja skrb. Stvar je istom u zametku, pa se nadam, da

ću ju odmah obratiti na pravi put. Ta nije Cilika loša žena, ali samo ju treba malo prestrašiti.“

„No neka bude, kako hoće Vaša milost. Da, ja ću na večer poći na šetališe. O ti prokleta ženo!“ I izidje Valentin iz sobe, češuć se za uhom.

„Ja ću Vas čekati, dok se vratite, samo pametno!“ Doviknu Valentinu gospodja Bonetićeva, kad je izilazio iz sobe.

„Ide, kako treba,“ — smijaše se Marija, kad je Valentin već vani bio. „Nenadana ta lekcija na tudji račun možda će me riešiti toga dosadnoga čovjeka.“

Marija se smijala svojoj spletki, ali siromah Valentin, taj je izgubio glavu.

U njem je sve kipjelo, a nije smio da rieči o svem spomene. Kod objeda nije s Cilikom ni rieči progovorio, a kod večere isto tako. Cilika se čudi, jer je to proti njegovu običaju, nu nesmije da izpitava dalje, odkako se je Valentin već jednom na nju otresnuo.

Oko devet sati, poslije večere, spremi se Cilika, da ide. Valentinu, koji je takodjer proti navadi obučen bio, reče, da ju gospodja po njekakvo mazalo u ljekarnu šalje.

„Dobro, dobro!“ promrmlja Valentin. „I ja ću ti, ako Bog da, dati danas mazala na pleća, koje će ti izvući svu želju, da se povlačiš s mladići.“

Jedva je Cilika izpala na vrata, zovne k sebi Valentin dresiranoga domaćega psa Murka, pa onda uzev debelu trstiku, kojom je prašio bundu svoga gospodara, izidje s Murkom iz kuće. Udariv priekim putem, stiže na kazano si mjesto prije, nego li je onamo Cilika prispjela.

Tik kestena na šetalištu bijahu mali grmušci i Valentin se skrije s Murkom za jedan grm.

Nije dugo čekao i Cilika sjede na klupu pod kesten. Murko zamrča malko, no dobiv po nosu od Valentina poleže opet mirno.

Zamalo dodje i Adolfo. Cilika ustade, a Valentin se pridigne i sluša.

Nastane tihi govor, kojega nije mogao Valentin posve čuti.

„No jeste li dali pisamce?“ zače Adolfo.

„Jesam, odmah u jutro,“ odvrati Cilika.

„Pa što je kazala, je li ga čitala?“

„Kazala je, da će Vam doskora dati jasan odgovor,“ odvrati Cilika razgovietno. „Upravo tako!“

„Oho!“ poveseli se Adolfo. „A nije rekla, da će mi pisati?“

„Ne, pače mi je rekla, neka od nikoga neprimam listova.“

„No, to si mogu misliti, — da se neproČuje. Ali zato ćete Vi ipak još nješto gospodji odnesti!“

„Odnesti — ali —“

„Št! nije list, — fotografija je.“

„A fortografija! Ja ipak neznam, bi li se usudila?“ Govor postajaše sada glasniji.

„Nebudite diete!“ bodrijaše Adolfo Ciliku.

„Ja se ipak bojim, da bi moj muž to čuo!“

U grmu nešto šušnulo. Valentin napeo uha i sluša svom pozornošću.

„Sad o meni govore!“ reče za sebe. „Čekaj, čekaj!“

„Šta muž,“ odgovara Adolfo, „brige nas za njega, on netreba za to znati. Čujte, Ciliko, budite pametni, evo vam tvrda škuda, samo mi učinite, što Vas molim.“

Cilika se uzteže.

„No, dajte, ta niste Vi prva, koja to radi,“ reče pogladiv ju po licu.

Valentinu se smrče pred očima. Čuje, da on netreba za nešto znati, vidi, gdje se škuda daje, vidi, kako se lice gladi, pa onda ono skanjivanje u Cilike! A to je već došlo do gusta, pomisli u sebi. Nu samo da vidi,

što će još Cilika reći, hoće li uzeti plaću za griešno djelo?

„Neka Vam dakle bude!“ reče Cilika primiv škudu iz ruke Adolfove.

„Ali ipak nebude!“ ozva se srdit glas u blizini. Adolfo i Cilika trgnu se. U čas skočio pred njih Valentin s Murkom.

„To je dakle Vaš posao, zavadjati tudje žene?“ zagrmi Valentin okamenjenomu Adolfu, prieteć trstikom. „Čapa la čap!“ zapovjedi na to Murku, husteć ga na Adolfa.

Murko je poslušan pas; u hip je šćapio Adolfa za nogu.

„Bezsramniče, — marsch, du verfluchte Bestie!“ viče Adolfo i na Valentina i na Murka. „Jeste li poludili? Natrag, ili ću vas!“ — Mahnu na to bičem na Valentina, al promaši.

„Šta, Vi da me bijete!“ riknu Valentin i ljutito ošinu Adolfa trstikom po plećih. Ovaj hoće da se brani jahačkim bičem, al uzalud, trstika se sve voljkije svija po Adolfovih plećih, a Murko reži nanj, kao cerber na dušu bez obola.

Ta vika dovabi na blizo nekoliko šetajućih se mladića. Adolfo, vidjevši to, uze put pod noge i bjež!

Za poputbinu dobi još dva tri udarca od biesna Valentina. I Murko ga je podaleko lajuć progonio.

„Ta to je Adolfo!“ kliknu mladići, došavši u blizinu bojišta.

„Da on,“ primieti zaduhav se Valentin. „I tako će proći svaki, koji zavadja tudje žene.“

Mladići saznaše povod vidjena prizora i podju dalje.

„A ti, nesretnice!“ okrenu se sada Valentin zapanjenoj Ciliki, „koja prodaješ svoju bračnu vjernost, odmah šibaj kući! Tamo ćemo račun činiti. Za onaj srebrnjak, što si ga primila, kupi si konopac, i objesi se kao i tvoj svetac Juda, koji je svoga meštra izdao. O ti paklenski stvore!“

Cilika udri u plač, hoće da govori, nu to nepomaže.

„Nosi se!“ zagrmi Valentin i dignu trstiku. Isti Murko, dignuv glavu u vis, pa gledeć biesna Valentina, čudi se ovomu neobičnomu prizoru.

Cilika podje, za njom koraca Valentin s Murkom. Dodju kući. Cilika plačuć, a Valentin mrmljajuć. Odmah na ulazu dočekala ih gospodja Bonetićeva. — „No kako je bilo?“ upita ona Valentina.

„Dobro sam mu namazao pleća!“ odvrati Valentin. „A ova nesreća,“ — pokaže na plačuću ženu, „što ovdje urla —“

„No, no — samo mirno, hodite oboje sa mnom u vašu sobu.“

I podju sve troje u jednu sobu na hodniku.

Za četvrt sata izidju svi opet na polje. Gospodja Bonetićka ode uz stube u gornji kat.

„Ipak je čitavi vrag ova naša gospodja; šta joj sve nepane na um!“ reče Valentin, gledajuć za odilazećom gospodjom.

„Kraj te ludorije dobavih se ja skoro batina!“ primieti Cilika.

„E šta ćeš, ona vražja škuda smela me je!“ odvrati nježno Valentin, pa ogrliv ju oko vrata udje s njom u sobu na počinak.

Dobro spavali!

Sutra dan bijaše vas grad pun govora o prizoru na šetalištu.

Taj dan Adolfo nije nikamo izlazio. Imao je dosta vremena, da promišlja o recepisu, što ga je primio za svoje pisamce.

Sutra dan, kad se je Bonetić vratio kući na objed, viknu odmah svoju ženu.

„Što je, Frane?“ Ozva se ova iz treće sobe.

„Molim te, šta se je to jučer na večer sbilo sa Adolfom? Cio grad govori, da ga je naš Valentin na šetalištu izbio.“

„A rad čega?“ činila se Marija nevještom.

„Ti dakle ništa neznaš o svem? Izbio ga Valentin, jer ga je zatekao s Cilikom na šetalištu. Tko bi to mislio o Ciliki?“ pripoviedaše Bonetić.

„Vidiš, vidiš!“ primieti Marija.

„A ja sam mislio, da ti to sve znadeš, jer ljudi tvrde, da je to tvoje maslo. — Valentin da se je njegdje izlanuo, da si ga ti naručila?“

Marija udari sad u smieh. Nije se mogla duže držati.

„Hodi, pa slušaj!“ povuče u smiehu muža na naslanjač.

I izpripovjedi mu sve.

Bonetić čuvši cielu stvar ustane s laganim posmjehom sa naslonjača.

„No moglo je baš i bez batina proći!“ primieti.

„Nisam ni u snu mislila, da će se usuditi naš inače skromni Valentin to učiniti. Ja sam mu rekla samo, da ga pošteno izkara.“

„Bilo pa prošlo, neškodi mu doduše!“ zaključi Bonetić i podju k stolu, gdje ih je već juha čekala.

A što je s Adolfom?

Neprestano si je razbijao glavu, kako je moglo doći do onoga nemiloga sukoba.

„Jasan odgovor! Hm! Nije li ona mislila tim batine, što sam ih primio.“ Govoraše sam sobom Adolfo. „Jasan odgovor,“ opetovaše on, „jest, jest! Ona je dosta vragoljasta, da je za to gadno djelo naručila svoga vrtljara! Oh čekaj, gujo, i ja ću tebi zasoliti! Još se nisam razstao s pameću.“

Prije svega odluči Adolfo osobno poći do gospodje Bonetićeve, da joj drzovito očituje svoju sumnju glede sbivšega se prizora, pa da onda za vazda izostane.

Jednoga dana podje i sbilja onamo.

Kad je unišao u dvorište, ležao je Murko u hladu pod grabrom, a spaziv poznata si pridošlicu digne glavu i zalaje dva tri puta u znak valjda, da u njem neprijateljska ćut proti Adolfu još nije utrnula od zadnjega suboba. A onda opet leže mirno da počiva, zatvoriv jedno oko, dočim je drugim vrebao na dosadne muhe, što su ga napastovale.

Adolfo sune brzo u hodnik, pa uz stube podje u gornji kat.

Pokuca na vratih.

Cilika mu ih otvori. Sva se strese vidjevši Adolfa. — „Je-z-us!“ uzdahnu u strahu, udivljenju i presenećenju.

„Mogu li s gospodjom govoriti?“ upita Adolfo drzkim glasom.

„Ja ću odmah upitati,“ odgovori tiho Cilika. „Izvolite medjutim tamo u sobu.“ I ode na druga vrata, dočim je Adolfo bacio se u jedan naslanjač u salonu.

Cilika se u skoro vrati.

„Gospodja će odmah doći!“ reče Adolfu i ode iz sobe.

Nu Adolfo je prilično dugo čekao, i od duga časa uze pregledaviti albume fotografija, što su ležali na stolu.

Dok je tako pregledavao, pane mu na koljena jedna slika iz albuma.

Digne ju. Bijaše to slika Marije Bonetićeve. „A to je ona!“ reče Adolfo. Okrene ju. „Oho!“ Poveseli se Adolfo. Straga stajaše napisano vlastoručnim pismom Marijinim: „Svomu milomu prijatelju u spomen sretnih dana. Marija Bonetić.“

Adolfo se ogleda po sobi i nepromišljajuć dugo

spravi sliku u džep, a onda, metnuv album na mjesto, gdje je prije ležao, ustane i nestrpljivo pošeta k prozoru.

U to čuje korake iz druge sobe. Podje k vratam; — i tu na njegovo veliko čudo stajaše pred njim mjesto Marije Bonetićeve njezin muž.

Bonetićevo lice imalo je mrk izraz. Adolfo se nakloni. Bonetić makne glavom, nerekav ni rieči.

„Izvolite gospodine?“ upita ledenim glasom Adolfa, neponudiv mu ni stolice.

„Bio sam tako slobodan,“ zapenta Adolfo, „učiniti svoj naklon gospodji domaćici.“

„Tako?“ osjekne Bonetić. „No, ja Vam sada u ime njezino kažem, da za vazda izostanete svojimi posjeti. Vaše pisamce, što ste ga nedavno bezobrazno pisali mojoj supruzi, došlo je naravno i u moje ruke. Kad Vam to kažem, tad znate, da Vam ovdje nije duže obstanka.“

Bonetić se okrene i ode.

Adolfo, kao gromom ošinut, ostade sam u sobi.

„O ja ću ti se osvetiti, gujo!“ rekne, škrinuv zubima i srne napolje.

Na dvorištu sastane Valentina i s grozom se odvrne.

III.

U mlinu.

Kolo (mlinsko) u okoli
Vrteći se neprestaje;
Tko bi gore, eto 'e doli,
A tko doli, gore ustaje.
Po Gunduliću.

Koja dva tjedna iza onoga prizora na šetalištu dodje Adolfo u kavanu.

Sjedne k nekojim svojim prijateljem, koji su oko jednoga stola sjedili i zovne kavu.

„Dugo te već nevidjesmo!“ reče jedan od njih s lukavim posmjehom.

„Nije mi se dalo po ovoj vrućini izlaziti!“ odvrati Adolfo miešajuć kavu.

„Zato radje ide on na šetalište,“ primieti drugi.

„Po batine!“ dodade treći i svi udare u smieh.

Adolfo se osupne.

„E tako je, kad čovjek dopisuje s mladimi gospodjami!“ zaključio četvrti.

„Mislite gospodju Bonetićevu?“ zapita ponosnim licem Adolfo.

„Nju da; kažu, da te je porad nje izbio njezin vrtljar.“ reče jedan.

„To je laž, onaj večer donesla mi je baš njezina služkinja fotografiju svoje gospodje,“ odvrati drzovito Adolfo. „Nu onaj zalupani vrtljar mislio je —“

„Šta fotografiju ti dobio — od gospodje Bonetićeve! Nevjerujem!“ reče odrešito jedan iz družtva. „Zar ti ju nije mogla i sama dati? Zašto da šalje?“

„Jest, da se nije bojala ljubomornosti svoga muža, i molila me, da ju riedko pohadjam!“

„Ja nevjerujem, to nije moguće!“ tvrdio onaj isti iz družtva.

„Nevjeruješ?“ reče pronicavim pogledom Adolfo i segnu rukom u džep.

„Ima li ju možda, — no daj pokaži nam!“ navali nanj cielo družtvo.

„Kad hoćete, a vi gledajte!“ i pokaza Adolfo fotografiju.

Družtvo se sgleda.

„Boga mi, ona!“ reče jedan.

„Pogledajte malo, što je pisano od zada!“

Okrenu i čitaju:

„Svomu milomu prijatelju u spomen sretnih dana Marija Bonetićeva.“

„Duše mi, njezina ruka, ja ju poznam,“ potvrdi jedan iz družtva.

„Čudno!“ reče družtvo, kad je spravljao Adolfo sliku u džep.

„Ali da ostane entre nous!“ opomene Adolfo, digne se i ode.

Mjesto njega dodje odmah k istomu stolu gospodin Petrunić, prijatelj Bonetićev, koga smo vidjeli na plesu.

„Što vam je pripoviedao Adolfo?“ upita on svoje znance. „Moralo je biti vrlo zanimivo; ja sam vas samo motrio sa strane.“

„O i kako zanimiva stvar!“ poče jedan iz družtva i kaže svu stvar Petrunići.

„Bezobraznik!“ kliknu Petrunić, čuvši tu pripoviedku. „Kolika laž i kleveta! Ovu sliku namienila je gospodja Bonetićka meni, kao svomu djeveru kod vjenčanja svoga.“

„Tako?“ začudi se družtvo.

„A onaj naduvenac ukrade jednostavno tu sliku. Gospodja Bonetićeva opazila je doduše, da joj je nestalo slike, uprav kad je htjela, da ju meni izruči, nu nije znala, kud i kako je nestala. Sad je sigurno, da ju je Adolfo ukrao i to onda, kad je zadnji krat bio u kući Bonetićevoj i ovaj ga odpravio odonud.

„To je drzovitost bez primjera!“ reče jedan iz družtva.

„Da se i sbilja uvjerite, da je slika ta meni namienjena bila, evo vidite istu tu sliku s istimi riečmi odtraga u mene.“ I pokaza Petrunić istu onakovu sliku, kakovu je i Adolfo malo prije pokazivao. Na njoj stajahu napisane iste one rieči: „Svomu milomu prijatelju u spomen sretnih dana. Marija Bonetićeva.“

„Istina, — iste rieči, isti potezi,“ primieti družtvo.

„Vidite dakle, koja bezobraznost od onoga čovjeka! On može to skupo platiti, jer Bonetić nepozna šale, a ja mu za volju časti njegova imena i kuće moram ovu stvar priobćiti.“

Na ove rieči digne se Petrunić, preporuči se i ode ravno k Bonetiću.

Ovaj je bjesnio, slušajuć, što mu prijatelj kazuje. I gospodja Bonetićka planula žarom u licu.

„To je bezsramnik, kakovu neima para! Ja ću, sretnem li se tim deranom, zadaviti ga kao pašče. Odmah sada idem k njemu i pozvati ga, da mi sliku odmah vrati i svoju klevetu opozove.“

„Bolje je, piši mu;“ svjetovaše Petrunić prijatelja, „ti si nagao već od naravi, a sad si još uza to razjaren; moglo bi zla biti, da odeš onamo. Piši mu list, da ti sliku odmah vrati i pismeno opozove sve, što je klevetao.“

I posluša Bonetić; napisa list, kako mu je prijatelj svjetovao. Za 24 sata tražio je odgovor.

Nu Bonetić nedobi u tom roku odgovora, a ni kasnije. Obuče se za to i podje u kavanu

Dobije tu u ruke mjestne novine, i, kao čovjek od posla, poče čitati zadnju stranu, gdje bijahu razni oglasi. Tu mu pade u oči jedno priposlano. Stajaše naime medju oglasi uvrstak: „Gospodinu F. B-ću. Neobičajem istine opozivati, a tako i nevraćam rado dragih spomena od koje liepe ruke. To Vam za odgovor. A.“

Bonetić stisnu grčevito novine. Ogleda se po kavani, kao da nekoga traži. Njegovo oko sievaše od jarosti. Strašna je primorska krv, kad zakipi! Opazi Petrunića, sjedećega u istom družtvu, gdje je dan prije sjedio.

Podje onamo, baci se tik njega na stolac i pokaže mu prstom onaj uvrstak u novinah.

Petrunić pročita, čudi se i srdi, i daje dalje družtvu novine, da i ono čita.

Obće negodovanje zavlada stolom

„Taj je čovjek bez lica i duše!“ čuje se jedan glas.

„Izmet je to čovječjega družtva!“ govori drugi.

„Već je skrajnje vrieme, da prekinemo s njim svako drugovanje!“ reče treći. „Taj dira u poštenje čestite gospodje!“

„To je i sbilja previše, braćo!“ poče Petrunić. „Za ovaj čin treba toga bezobraznika pošteno izplatiti, al tako pošteno, da se neće već smjeti pokazati u ljudsko družtvo. Al kako?“

„Da, kako?“ i zamisli se družtvo. Tada napokon prekine jedan mučanje.

„Ja sam od svoga otca čuo, kako je on u mladosti sa svojimi drugovi izplatio jednu osobu poput Adolfa. Zašto da i mi taj recept neupotriebimo za Adolfa? Ja ću vam pripovjediti, pa ako vam se dopane, pokušat ćemo i mi. Hajdmo samo van, vani se bolje pripovieda.“

I podju svi van.

Pripoviedka dopade se svim. Isti mrki Bonetić nasmija se na koncu, tako mu se učini stvar smiešna.

„Dakle prima se!“ reče Petrunić. „Sad samo treba gledati, da sve bude dobro priredjeno.“ I sporazumiju se prijatelji, što će i kako će, pa se razidju.

Pročulo se u gradu, da se sprema nekoliko mladića na izlet u jedan mlin, nedaleko grada.

I sbilja jednoga jutra vozile se dvie pune kočije put toga mlina. Od osoba poznajemo Petrunića, Adolfa i njegove znance.

Adolfo je živ i dobre volje.

Za pol sata prispije družtvo u mlin. Mlad mlinar, koji je taj mlin držao u zakupu, podje došljakom u susret i liepo ih pozdravi.

„No je li sve u redu?“ upita ga Petrunić silazeć s kočije.

„Sve, gospodine!“ odgovori mlinar.

„I koleso?“ zapita opet tiše Petrunić.

„I ono!“ odvrati s posmjehom upitani.

Gosti unidju u mlin, i odloživši u sobi, što je tko imao suvišna, podju odmah van u vrt.

Ovaj je ležao oko mlina i bijaše sa svih strana ogradjen gustom i velikom živicom, da se nebi miš mogao provući, što kažu.

Po vrtu zasadjeno bijaše razno povrtelje i nekoje voćke. Sve je liepo stajalo, a kako da i neće, kad potok tik vrta protiče!

U vrtu blizu mlinskih kolesa stajaše namještena klupa, gdje je bilo odredjeno, da će gosti objedovati. Klupu je nadvišavala granata lipa, bacajući obilan hlad. Za tu klupu posjednu prijatelji i od duga časa počmu se kartati makao za male novce.

Mlinski šum ih nije mnogo smetao, jer je samo jedno koleso tjeralo, dočim su druga dva već više dana počivala.

U kartanju se približi i podne. Mlada i jedra mlinarica, bjeloputna, dodje prostirati stol. Oborenih očiju obavljaše ona taj posao, da izbjegne požudne poglede mladića.

Objed bi doskoro donesen i osmero mladića posjede oko stola. Išlo im je sve u tek, kraj vode, na zraku.

Kad su doobjedovali, hrupi u mlin jedna kočija.

„Gle! Bonetić je došao. Valjda ima posla ovdje!“ reče jedan iz družtva.

„Bonetić!“ izusti Adolfo i probliedi. „Valjada neće ovamo?“

„Eno je mlinar predanj izšetao, bez dvojbe će ga ovamo dovesti,“ reče onaj isti iz društva.

„Mene tu nesmije zateći!“ — drhtaše Adolfo.

„Zašto ne, ta medju nami si!“ činjahu se nevješti gosti.

„Ne, ne, sakrijte me gdjegod, neznate vi!“ uzvrpolji se Adolfo.

„Kud da se skrijete, vidite, da u živicu nemožete, a u vrtu Vas svagdje vidi,“ poče Petrunić. „Aha! to će biti najbolje,“ nastavi, kao dosjetivši se niečemu, „sakrijte se u mlinsko kolese, suho je, nećete se smočiti.“

„U mlinsko koleso, da u vodu panem?“ otezaše Adolfo.

„Šta bi pali, voda je plitka, a ja ću Vam pomoći. Žurite se, evo sada će biti u vrtu!“ gonio je Petrunić; „uhvatite se za glavinu od kolesa i spustite se dolje na obložinu, dosta je široka.“ Nužda zakon mienja, i Adolfo uzdišući učini, kako mu je kazano. — „Tako. Tu Vas nitko neće naći!“ reče Petrunić i vrati se u družtvo.

Sjednuvši Adolfo na obložinu zazebe ga u dnu duše. „Brrr!“ strese se, „al je crna, grozna voda!“

Bonetić je u to uljezao u vrt.

„Živjeli gosti!“ klikne mašuć družtvu šeširom u znak pozdrava, i izpali revolver.

„Oho!“ govoraše sam sobom Adolfo, sjedeć na kolesu. „Hvala Bogu, da sam ovdje; taj, kako je biesan, mogao bi i revolverom navaliti na me.“

„Dobro došao!“ odzdrave mu iz družtva.

Bonetić se već pozdravlja sa znanci.

U to se otvori splavnica u žlieb, što je vodio vodu na koleso, na kojem je sjedio Adolfo.

Splav zašumi i zaprsne i koleso poče se gibati.

„Što je to?“ zapita se Adolfo i obuhvati objeručke glavinu.

Al koleso se sve jače giblje, — evo već se i vrti. Čuje se vika: „Pomozite, pomozite, ljudi!“

Na tu viku poleti cielo družtvo do kolesa

U prvi mah se nevidi ništa, jer je Adolfo dolje bio. Na jednoč digne ga koleso u vis, slap pljušti po kolesu i prska po Adolfu, da je već sasma mokar.

„Pomozite!“ viče on, al jedva mu i za to pomaganje dotiče časa. Nemilosrdno koleso nosi ga opet dolje k vodi.

Gore, dolje — vrti se neprestano. U družtvu su sami zloradi ljudi, smiju se svi grohotom neprilici Adolfovoj.

„Gdje je slika moje žene, derane?“ zagrmi Bonetić Adolfu.

„Odmah ću ju vratiti, pomozite samo!“ i opet jadikuje Adolfo i opet ga koleso odnese dolje.

„Priznaješ, da si ju ukrao?“ grmi opet Bonetić, kad je Adolfo gore bio.

„Priznajem, pomozite!“ vapi Adolfo i opet leti u dno.

Bonetić mahnu rukom i netko zatvori splavnicu. Voda prestade teći, i koleso se smiri.

Adolfo, pušući poput soma, sjedi na glavini kolesa mokar kao miš, da sve curkom s njega curi. Sunce je uprlo svoje trake upravo na koleso i razsvjetljuje cielu sliku.

Pomogoše mu na obalu doći.

Sav je drhtao.

„Fotografiju amo!“ zapovjedi gromko Bonetić.

I izvadi ju Adolfo drhćućom rukom iz listnice. Bonetić ju spravi.

„A sad se nosi, bezobrazniče, iz družtva,“ nastavi

Bonetić. „Ovaj tuš nek ti služi liekom za tvoj neoprani jezik! Nosi se!“

I posluša Adolfo. Odvuče se pokorno i onako mokar sjede u kočiju, pa tjeraj.

Mislio je odsjesti u prvoj kući u gradu i odonud poslati po suhu opravu, da ga onako mokra nevide u gradu. Nu prevari se.

Blizu grada susrete ga ciela hrpa po izbor gospodja iz grada. I Marija Bonetićeva bijaše medju njimi. Sve su bile obaviještene o tom, što će se po prilici Adolfu dogoditi.

Spazivši ih Adolfo, nije znao, kamo će gledati. Poklopljenih očiju vozio se je mimo hrpe gospodja.

Ove udare u smieh, videći ga onako mokra.

„Na zdravlje tuš!“ doviknu mu nekoje, a Adolfo ni da makne okom od stida.

Bijaše mu previše te lekcije. On je osjetio, da je izigran za vazda u ovom gradu, i za tjedan dana preseli se s materom u Gradac.

Nitko nije za njim žalio, do gospodične Ninon, koja je izgubila tim nadu, da će već ikada s njime plesati moći.

„Bèfehl!“

Crtica iz staroga krajiškoga života.

I.

Kuda ste stara, mračna vremena krajiških befela i verordnunga? Stajaste nekad tako čvrsto, da bi čovjek vjerovao: vi ćete vjekovati, — ali duh vremena stupa napried i negleda, kuda gazi, — duh taj prešao je i preko vas, pa kao mnoga druga stvar, spadate sada i vi u prošlost.

Iz te prošlosti evo ti, štovani čitatelju, jedna priča o istinitu dogodjaju.

Bijaše godine 183*. U kumpaniji primišljanskoj, slavne ogulinske pukovnije, zapoviedaše tada kapetan Negovan. Bilo mu je tada kakovih šestdeset godina, nemože se dakle o njem reći, da je mlad dotjerao do kapetena. Sa osamnaest stupio je u vojsku, jak i čvrst momak, pa od frajta do kapetana prošao sve časti i na svakom novom stepenu časti posjedio par godina, dok se je opet više uzpeo.

Sada je kapetanom, pa je sretan, da se je tako visoko uzverao bez ikakve vojničke škole i naukâ, već što je samo umio čitati i pisati. Znao je on, da će s kapetanskom uniformom otići Bogu na pravicu, pa si je zato malo tro glavu, da li tko već avancira i da li ga

možda i mladi golobradci pretiču. Djece nije imao, ali je zato zadovoljno živio s dobroćudnom svojom ženom Jekom. Bijaše to dobra starica kao dobar dan, a slušala svoga vojna baš po reglamanu! Gdjekim ljudem netreba mnogo do sreće, a takovi ljudi bijahu stari Negovan i njegova Jeka. Imali su punu kuću svega, a kako i neće, već tolike godine bere Negovan liepu kapetansku plaću, a nema na što da troši. Stari kapetan ljubljaše zato vanredno goste i premda nije rado drugim išao nabijati banak, bio je nesretan, ako je više dana morao sprovesti bez gosta. Jedan najvidjenijih gosti njegove kuće bijaše pop Jovan, paroh u Primišlju. Godinami bijaše vršnjak svomu pobri kapetanu, a srcem najbliži mu prijatelj i uzdanik. Kad popadija rodi posljednje diete svomu mužu, kumovaše mu na krstu kapetan Negovan i tako se prijatelji pokumiše, a od kuma nema bližega rodjaka, vele pravoslavni u Krajini.

Jedne ljetne večeri sjedio je i kapetan na klupi pred svojim častničkim stanom, pušeć čibuk, najmiliju svoju zabavicu. Mimo kuće prolaze ljudi, mužko, žensko, staro i mlado, i sve to smierno pozdravlja gospodina kapetana. Kako i neće, kad je kapetan Bog u kumpaniji, ili bar odmah iza Boga! Kapetan odzdravlja i sa „pomoz Bog“ i „dobru večer, sinko!“ „U dobri čas!“ itd. U jedanput se diže na cesti prašina, kolutajuć se sve to bliže prama kapetanovu stanu. Kapetan pogleda onamo i čeka koji će se djavo pomoliti iz toga oblaka prašine. Kad bliže, udari u oči crvena serežanska kabanica. Star, mrk serežanin sustavio znojna i zapjenjena konja pred kapetanovim stanom i sjahao, baciv uzdu na sedlo. Tada se maši u kožnati ćemer, izvadi iz njega pismo i kao svieća izpravi se pred kapetanom, pozdravivši ga na vojničku.

„Što je dobra, junače?“ viknu kapetan.

„Pismo od regimente!“ odgovori serežanin, predavajuć službeno pismo u kapetanove ruke.

Starac prislonio lulu uza zid, razpečatio pismo i uzeo čitati. Pročitao i probliedio u licu. Mahnuv rukom serežanu, da može otići, podje sav sbunjen u kuću. U sobi razmota opet pismo i uze s nova čitati. Pokimav glavom, lupi pismom o stol i zavapi iza glasa: „Usahnula, da Bog da ruka, koja je to napisala! Ili ne, nije kriva ruka, koja je pisala, al Boga nevidio, koji je to zapovjedio!“ i starac se uhvati objema rukama za glavu i uzhukao se, stupajuć gore, dolje po sobi. — Žena Jeka unišla u to u sobu, i kako unišla, ubezeknula se gledajući muža. Moralo se nešto vanredno dogoditi, jer stari Negovan neizgubi rad kakovegod trice glavu. A sada eto srlja po sobi kao lud, pa je ni negleda, a kamo li da s njom progovori!

„Sveti Bože! ako će zlo na nas, ti budi uz nas!“ uzdahnu kroz plač žena, neufajući se izravno osloviti svoga muža.

„Što si stala, jadna!“ prodere se na nju kapetan. — „Kolji tuku i šalji po kuma Jovana, da dodje na večeru.“

Jeka se okrenula i izašla, nerekav ni rieči. Nebojte se! Zaklat će ona tuku i poslati po kuma Jovana, sve, kako joj je kazano. U to namakao starac na obrve omašnu svoju crvenkapu, koju je obično kod kuće nosio, i izašao u dvorište.

„Ej Jefreme!“ viknu kapetan momku, koji je na drveniku ciepao drva.

Momak, čuvši kapetanov glas, baci u kraj sjekiru i stvori se pred svojim gospodarom.

„Momče! pazi dobro, što ću ti sada kazati! Tamo pod kolnicom naslagano je dosta jelovih dasaka. Od

njih da mi načiniš poširoku škrinju, a dugačku kao što sam evo ja visok. Na pokrovu načini otvor, da može zrak u nutra. Položit ćemo u nju čovjeka; sad bio to ja, ti, ili tko treći, nije te briga. Za dvie, tri ure da si mi gotov! Trebaš li pomoći, potraži je! Al nikomu ni rieči! Jesi li me razumio; inače zlo i naopako s tobom!“

Kapetan se na to vrati u sobu, a Jefrem se odmah lati posla. Malo je stvari bilo, kojih nebi umio sluga Jefrem, a kamo li nebi umio slupati škrinju od jelovine. Bijaše on pravi sveznadar, i bolje bi bilo kapetanoj kući, da joj se tri ugla poruše, nego da izgubi momka Jefrema.

Već se bio mračak uhvatio, kad je u dvorište kapetanije unišao kum pop Jovan, starina častna izgleda, sa dugom, siedom bradom. Domaćina izadje mu na susret, al ne vesela lica, kao obično. Nekako sve krije svoj pogled pred kumom, a negovori ni rieči. Kum Jovan sve izpod oka pogleda u kapetana i kima glavom. Strah ga je, da se nije pobri što zla dogodilo.

Došli u sobu, gdje je već bio prostrt stol i na njem večera. Njih dvojica sjela jedan naprama drugomu, a Jeka odšuljala se u kuhinju. Slutila je ona, da će kumovi imati važna razgovora za večerom, gdje njoj nema mjesta. I dobro je slutila.

Pop Jovan bio je baš dobre volje večeras i htio na svu silu da razgovori mrkoga domaćina. Začimaj odavle, odanle, udaraj u šalu, puni čaše sebi i kumu crnim dalmatinom — sve uzalud! Moj kapetan ostao sjetan, neveseo i jedva da koju riač progovori. Napokon dodijalo to popu Jovanu, pa će napuniti čašu rujnim vinom i reći:

„E moj kume, evo sjedim tu dobru uru za tvojim čestitim stolom, pa neznam, na što si me zvao. Gosti se zovu na veselje, a ti mene zovnu, da gledam tvoje

mrko lice i da nečujem tvoga razgovora. Ili kazuj, što ti je na srcu, ili se razstanimo za danas, pa čekajmo do prve dobre volje!“

Kapetan uzdišući počeša se rukom iza uha i spusti glavu na desnu ruku; zatim pogleda tužnim okom kuma Jovana i poče govoriti: — „Bolje, da se nisam ni rodio, nego da sam to dočekao! E moj kume, ni grom iz vedra neba nebi me ošinuo ovako, kao prokleti taj bèfehl, što mi ga poslaše večeras iz Ogulina. Služim cara više od četrdeset godina, ali toga još nedoživjeh. Evo čitaj, kume, da od Boga nadješ; — ali da, ti neumiješ švabski, zato čuj, da ti kažem, što ima u ovom pismu, ognjem izgorjelo! Još ove noći valja da ja tebe, kuma svega, u škrinju zakujem i odpravim u Ogulin! Evo piše od rieči, do rieči: „sve stare popove da u škrinje dobro zakujem i u Ogulin odpravim.“ Pa je baš nesreća htjela, da si ti jedini, kume, starac medju popovi! Da je bar koji od tih mladih hrdjelja, nebi mario, al tebe, čestitu, siedu glavu, i kuma moga, prisnoga prijatelja — —“ nedalo se kapetanu dalje govoriti, već udari šakom o stol i progrcav dvie tri suze, skočio na noge i stao po sobi naglo gore dolje stupati.

Pop Jovan slušaše pozorno, što mu kum kapetan priča. Čuvši sve, zamisli se čas, pa će onda kazati:

„Bèfehl je bèfehl, kume! Ako tako pišu, nije druge, valja se pokoriti. Skrivio nisam ništa, savjest mi je čista, a pošten obraz pred Bogom i svietom! Kad traže, da legnem u škrinju, neka bude! Neboj se, ja ću uzkrsnuti!“

Domaćin stao i kao u čudu pogledao kuma Jovana. Nije se nadao, da bi on htio tako lake ruke pokoriti se zapoviedi pukovnije. Kapetanu se čisto razvedrilo lice, čuvši, kako mu sâm pop Jovan olakšava posao, o kom je mislio, da će mu zadati trista muka.

„Vjere mi, kume," — progovori kapetan ljubeznim glasom — „negovori uzalud sviet o tebi, da si valjan i razuman čojek. Pravo veliš: „bèfehl je bèfehl". Oni u štopu imaju vlast, a mi valja da slušamo i šutimo. Težko ti je hvatati se u koštac s onim, koji te može baciti u štokauz, pa i mušketati."

„Sila je, sila!" dometnu pop Jovan. — „Nu reci der, kume, kako ćemo udesiti tu nepriliku?"

„Mislio sam na sve. Škrinja je valjda već gotova, neće ti biti tiesno u njoj. Do Ogulina ja ću sâm s tobom i donle vozit ćemo se, kao ljudi. Prije nego udjemo u mjesto, leći ćeš liepo u škrinju i ja ću te zakovati sa dva čavlića, tako, da možeš laktom pokrov izdići. Eh onda, kad te predam, neka nam Bog sudi!"

„A moji kod kuće?" zapita pop Jovan.

„Njim ćemo poručiti, da je došao befel, da moraš na vrat na nos sa mnom u Ogulin," odvrati kapetan.

Kum Jovan pristade na sve. Kad se je ovako liepo sve unapried ugovorilo, sjedoše kumovi mirne duše za stol i uz čašu dalmatina i prijateljski razgovor čekahu vrieme odlazka. Kad je bilo nešto preko ponoći i pun mjesec izšetao na nebo, ustade kapetan i reče: „Ajdemo!"

„U ime božje!" prihvati pop Jovan i spreme se na put... Za nekoliko časova krenu kola iz primišljanske kapetanije.

„Kamo ćemo, gospodine?" upita kočijaš Jefrem.

„U Ogulin!" zapovjedi kapetan.

Bič pucnu, a konji pojuriše.

Pred kapetanijom stoji kapetanica Jeka, gledajući za koli suznim očima. Nezna jadna, o čem se radi, ali sluti, da nije dobro, pa zato suze roni. Prekrsti se do triputa i uzdišući vrati se u kuću

II.

Zora je. U Ogulin ulaze lagano kola, na kojih sjedi kapetan Negovan straga, a sprieda momak Jefrem. Kum Jovan već je u škrinji i zato treba lagano tjerati, da se neizubija o jelove daske. Pred pukovnikovim stanom stala kola i kapetan sašao s njih. Pogledao gore na prozore, a kad tamo gospodin obrstar, stari Juco Rukavina, naslonio se na prozor i puši. Baš je danas dobro podranio!

„Što mi to voziš, aramijo?" povika on u šali s prozora kapetanu, koji odozdo sav ukočen, kao proštac, s najvećim strahopočitanjem pozdravi obrstara.

„Popa Jovana iz Primišlja?" odgovori kratko kapetan.

„A gdje ti je?"

„Evo u škrinji po befelu!"

Obrstar se osupnu. Mislio je u prvi mah, da je njegov kapetan šenuo pameću.

„Ma šta buncaš, Boga nevidijâ," — prihvati obrstar tisnuv na prednje guste čupe svoju malu bunjevačku kapicu. — „Kakav pop, kakva škrinja, kakav befel?"

„Eh, evo befel!" odvrati uzrujani kapetan, izvadiv izpod kaputa pismo od pukovnije, što ga jučer dobi.

„Da ja vidim taj befel!" viknu srdito Juco Rukavina i požuri se niz stube dolje u dvorište. U to i kola onamo utjeraše.

„Nuder amo to pismo!" pozove obrstar kapetana, koji mu predade pukovnijsku zapovied. Obrstar pogleda u papir i turi ga pod nos kapetanu, koji je pred njim sav očajan stajao.

„Čitaj glasno, što tu piše!" zapovjedi pukovnik.

Drhćućim glasom i tvrdim, graničarskim izgovorom poče sada kapetan deklamovati pukovnijsku zapovied, koja je ovako glasila:

Befehl!
An die Compagnie
in
Primišlje!

Die Compagnie wird beauftragt, alle dort befindlichen alten Waffen wohlverpackt bis Morgen nach Ogulin in das Regiments-Magazin abzuführen.[1]

„No, aramijo! Jesi li razumio, što si čitâ?“ zapita pukovnik.

„Ma kako nebi: „alle alten Vaffen“, evo tu stoji pisano: „schwarz auf weiss“ — a befel je befel?“

„A znaš li ti, božjače, što je Waffe?“ ciknu obrstar Juco.

„Ma kako da neznam, gospodine obrstare! Vaffe je pop, a alte Vaffe, stari pop; tako sam čuo bar od malih nogu; a jer u mojoj kumpaniji nema stara popa do moga kuma popa Jovana, strpao sam njega u škrinju i dovezao.“

Obrstar Juco nije znao, bi li se grohotom nasmijao, ili bi planuo kô i lav.

„Da si radje vraga dovezâ, nego to učinijâ!“ odvrati gromkim glasom obrstar. — „Ma po rane božje, već si ostario kao vojnik, pa neznaš, da je Pfaffe pop, a Waffe oružje, koje svaki dan nosiš. Zar se tako pamti reglaman? A ti, sinja kukavice, mjesto stara oružja, koje se mora spremiti u magazin, doveze mi stara, čestita popa. Al neka, dobro si uradijâ, ti si mi ga dovezâ u goste i ja ću ga carski pogostiti, a ti ćeš, aramijo, k profuzu!“

U to krknuše jelove daske i izdiže se pokrov od

[1] Zapovied: Satniji u Primišlju
Nalaže se satniji, da sve tamo nalazeće se staro oružje dobro spravljeno do sutra u Ogulin u pukovnijsko skladište dopremi.

škrinje. U škrinji pojavi se na pol pridignut pop Jovan. Smjerno se nakloniv obrstaru progovori:

„Prostite, milostivi gospodine, dobromu mojemu kumu! Već je i tako nesretan, da je to učinio, a još da ga i Vi mučite! Nemojte, gospodine obrstare! Nije on kriv, da mu za svega vieka, kô ni meni, nije išao u tvrdu krajišku glavu taj švabski jezik. Prostite mu, kad mu od sve duše praštam ja, komu je najgore išlo.“

Mrko lice obrstarovo ublažilo se na te rieči. — „Eh, kad je tako, a vi ajdete obadva za mnom gore! Danas ste moji gosti!“

* *
*

Ob ovoj zgodi slabo se izprva znalo, nu malo po malo šušni ovaj, šušni onaj i postala ona javnom tajnom, dok joj se napokon nije grohotom počela smijati sva hrvatska Krajina.

Nekoč bilo, a sad se spominjalo! A komu bi palo na um po drugi put niemčiti našu Krajinu, neka čita ove redke i neka se već u napried veseli uspjehu!

Krizma!

Ej drágo! kad je to bilo! Ni najstariji ljudi se toga nesjećaju! Tko bi se i sjećao, kad je preuzvišeni gospodin biskup zagrebački Aleksandar Alagović dielio otajstvo sv. potvrde u Skenderovcih, zabitnoj župici požežkoga polja? Bila je sveta nedjelja, kad je upravitelj župe, (župnik je bio nedavno umro), golema ljudina, gromkim glasom naviestio svomu stadu sa propovjedaonice, da će za koji dan stići vrhovni pastir, glava starodavne, velike biskupije, da i ovo skromno stadašce ukriepi u vjeri Hristovoj. Seljani se zabezeknuli; raztrčalo se staro i mlado, mužko i žensko u svoja sela, u svoje kuće i svuda se čula samo rieč: „Dico! biskup će doći, krizmat će vas!“ Gospodin „ministrator“ (administrator) bješe naložio materam i bakam, da dan i noć mole molitvice s djećom, koja će biti krizmana, da neosramote sebe i njega pred svetim biskupovim licem. I bome žene poslušaše, da se više nije željeti moglo. Nekoliko dana izmolilo se u župi skenderovačkoj više otčenaša, zdravih Marija, vjerovanja, deset zapoviedi itd., nego drugačije u tri godine dana. Drkću žene, drkću djeca i mole se — tà nije šala: biskup će doći!

„A kako izgleda biskup?“ pitaju djeca, a žene, osobito čavrljaste bake, tumače: — „Ej, dico moja! biskup vam je star čovjek, gospodskog izgleda. Obrijan, kô i drugi naši popovi, a kosa mu je biela, kô u ovce. Na glavi nosi visoku zlatnu kapu, a na ramenih visi mu zlatna kabanica, težka, mili Bože, da se pod njom sve savija. Zato mu dvojica najstarijih nose skute, da laglje koraca. Najštimaniji od popova nosi njegov pastirski štap, sav od suha srebra, a nose pred njim štap zato, jer je on pastir svoga stada, a to stado smo mi.“

„Mi smo čuli, da on djecu pljuska!“ pitaju djeca, a bake ih mire: — „Ta, Bog s vami, dico, gdje bi biskup nejake vas pljuskao? Ali imate i pravo! Tko nezna dobro moliti, toga nešto jače ošine po obrazu, a tko zna, toga liepo pogladi svojimi finimi prsti.“

Djeca prestaju pitati, i sama od sebe, dok traje sape, mole, te mole. Bolje znati dobro moliti, nego biti pljuskan na krizmi, misle ona i muče se, da na izust nauče své, što je molitve na svietu.

I upravitelj župe nije mirovao. Trebalo je biskupa svečano i ljudski dočekati, a to je trošak, tu je trke, tu je pokore do zla boga. Pa da je još župnik, već samo upravitelj, a Bog zna, da li će ga ostaviti na župi, ili maknuti kamo na zabitnu kakovu kapelaniju! Nu sila Boga nemoli; iz oka, iz boka mora se sve naći za biskupov doček. Za dobe počeo upravitelj, sve na račun buduće župe, praviti dug, pa onda u veliko naručivati divljač, ribu, fina vina, poslastice i sve što treba za gospodski objed. Bivši u Zagrebu prebendarom, vidio je on, kako se goste velika gospoda, pa s te strane nije ni jedan čas bio u neprilici, samo da je bilo parâ! Uz to bijaše upravitelj i vatrometar (pirotehnik) na glasu, pa se baš svojski pripravio, kako će svoga biskupa iznenaditi u toj zabiti umjetnimi vatrometi, kakovih se ni u priestolnici svaki čas nevidi.

*

Kad se je približio kobni, napeto očekivani dan dolazka biskupova, bijaše po prilici sve u redu: i župnik svojim dočekom i djeca svojimi molitvami. Biskup imaše stići pod večer u Skenderovce i zato se je puk u svih selih skenderovačke župe počeo odmah poslije podne pripravljati na doček. Po petero njih umivaju se na valovu uz kućni bunar, gdje se inače goveda napajaju. Jedan momak, koji će posljednji doći na red, grabi neprestano vodu zajimačem i polieva glave nad valovom. Sve stoji pljusak vode, a ljudi žuljaju glavu, sapiru putnice s vrata i vrtaju uši prstima. Riečju, peru se kao samo jedanput u godini, na sv. Anu, kad je fešta u župi. Tamo oko pet sati počela se sakupljati sva župa blizu skretaja, koji sa glavne ceste izpod Vilić-sela vodi ravno u Skenderovce. Došao sviet u svetčanu ruhu: mužkarci u svojih tamnomodrih prslucih i bieloj kô snieg rubini, starije žene obukle za danas najnovije opanke i najljepše pregače, a djevojke nagizdale se, da ih je milota gledati. Kose su im spletene, da ih vile nebi vještije znale splesti, a u kosi zataknute su kitice smilja i kovilja. Preko prsâ svezale šarene maramice i zadjele u njih svaka po stručak bosiljka. To je seoska mirisava voda! Sve to više pridolazio sviet i kupio se oko svoga upravitelja, koji ih čekaše u crkvenom kišniku (pluvijalu) pod velikom johom uz cestu. Uz njega bio zvonar i barjaktari sa crkvenimi barjaci iz župne crkve.

U jedanput će sazvati upravitelj župski župljane oko sebe, te im reče: — „Ljudi, mi nećemo dočekati biskupa, kako ga drugdje dočekuju. To zna svatko izaći na drum i tamo čekati, dok dodje. Al mi nećemo tako. Mi ćemo se liepo posakriti za ove plotove i vrbe, pa će svi misliti, gdje su ti Skenderovčani? Al zato, kad bude već blizu nas, ti Šima pripali prangije, a vi ćete barjaktari za mnom izskočiti na drum, taman pred biskupov hintov, da ga oškropim svetom vodom. Vi ostali u isti čas stvorite se na drumu. Ovako ćemo mi da dočekamo biskupa, a drugi nek rade, kako ih volja."

Ljudi poslušali i počučali što za plotove, što za vrbe i rakitovinu, što je uz cestu amo tamo rasla. Nije dugo potrajalo, al diže se silna prašina od Vilić-sela. — „Evo ga, ide!" žumorilo se od jedne hrpe do druge i sva srca jače zakucala.

I sbilja dolazio je biskup. Pred njegovim hintovom vozio se u karucah pod kalpakom veliki sudac veličkoga kotara, za njim jašila četiri gradjana požežka, kao gradske katane, pred biskupovim hintovom. Za njimi vozio se biskup u ornatu, njemu ob lievu sjedio sav u zlatnoj odori sjajući se prvi podžupan slavne varmegjije požežke. Za biskupovim hintovom nizale se ostale karuce s gospodom svjetovnoga i duhovnoga striliša.

Povorka stigla do skretaja i pojurila drumom prama Skenderovcem. Kad su bili došli do poznatog nam mjesta, puče iza grma prangija, kao grom iz vedra neba; u isti čas izskoče na drum pred biskupov hintov golemi upravitelj mašuć škropilom, za njim barjaktari s lepršećimi barjaci i sva pobožna župa. U zao čas došlo to iznenadjenje. Vatreni biskupovi konji, uplašeni od groma iz prangije, i još više od mahanja škropilom i barjakâ, trgnuli na stranu s druma, i kao mahniti poletjeli s biskupom niz livade skenderovačke.

Nasta sveobći metež! Sve što je moglo, potrčalo za biskupom što na konjih, što pješke. Svaki čas mislilo se, eno sada će se prevaliti kočija, tako je skakala po krtorovinah i neravnoj površini livade. Već je imala kočija da naleti na stare, nizke vrbe, posadjene sredinom livade, već je sve zastrepilo od straha i prepasti, — kad al u isti čas stigoše požežke katane kočiju i podje

im za rukom sustaviti i ukrotiti poplašene konje. Biskup, sav slomljen od straha, zapovjedi, da se tjera ravno u župski dvor, al upravitelj da mu nedolazi na oči. I nije ga bilo. Nestalo ga nekud bez traga u obćoj zabuni i sve da su ga htjeli naći, nitko nije znao, kamo se je djeo.

* * *

Prijatelji i susjedi nesretnoga upravitelja svršiše mjesto njega sve što je trebalo. Uveli biskupa u crkvu, a poslije u župski dvor, gdje su gosti posjedali za gospodsku večeru. Bijaše tu sve fino i birano, da se je napokon i sámu biskupu svidjelo. Malo po malo udobrovoljio se biskup i počeo se sâm smijati originalnu dočeku u ovoj zabiti. Smračilo se. Tad u jedanput, kad se nitko nije nadao, planu krasan kries pred župskim dvorom i bajno razsvieti sve prozore. Za tim kriesom planu drugi, treći, sve to ljepši, sve umjetniji.

„Koji je to čarobnik?" upita biskup u čudu.

„Siromah prognanik, naš upravitelj!" odgovore gosti.

„Eh tim je popravio sada, što je prije sgriešio . . . Neka dodje med nas!" zapovjedi biskup.

I došao nesretnik, te kako došao, kleknuo pred biskupa i zavapio: „Milost!"

„Ustani samo!" reče mu prijazno biskup, — „al drugi put da me nisi ovako dočekao!"

Sada je bilo sve u redu. Krizma se svršila, da je bila milota, a i biskup bijaše vrlo zadovoljan s ugošćenjem župskoga upravitelja. Trošak mu se je dobro platio, jer je doskora postao župnikom, ne doduše u Skenderovcih, ali na boljoj jednoj župi.

Fiškal Gjuka.

Mili bogo! Gdje su vremena dobričina, i šaljivčina staroga soja, tih originala, koji su čitava mjesta i okolice razveseljivali, bolje nego dan danas kakav moderni „Witzblatt" sa neslanimi šalami i prostimi dosjetkami. Malo i veliko pamtilo je njihove rieči, čine, zgode i nezgode, pa se je od kraja do kraja pronosio glas takova čovjeka, znao mu se život na pamet, kao da je iz knjige naučen. Nisu se te dobričine toga radi sramile, ili možda ljutile, da svačija usta o njih govore. Oni su držali, da baš nije najgori božji stvor čovjek, koji živi drugim na veselje. Sada već neima takovih ljudi, sada je sve nekako jednolično, kao da je iz istog kalupa izišlo, sve hoće da bude mudro, pametno, praktično, i šta ja znam, što sve ne. Prije nije tako bilo. Tada je bilo ljudi samoniklih i samoraslih, ljudsko družtvo bila je živa, šarena smjesa, koja je više godila srcu od današnje družtvene monotonije, što nam ju nametnuše stroga pravila etikete i finih načina.

Da vam pričam o jednom takovom originalu starije dobe. Nisam nakanio pisati ni biografiju, ni novelu, nego ću da izpripovjedim nekoliko zgodica iz života čovjeka, koji je sa svoje originalnosti bio na glasu u sedam varmegjija, ili ako hoćete u dvie kraljevine, a možda i dalje. Po tih zgodicah sudite, kako se je nekada živjelo

i kakvi su ljudi bili. Da vam, dakle, pričam o Gjuki fiškalu.

Prije svega morat ću ipak da kažem, što je i kako je s Gjukom, gdje se je rodio, gdje učio, kako je do fiškala dotjerao itd. I to treba znati. Čujte dakle! Naš prijašin Gjuka rodio se u malenu seocu blizu slobodnog i kraljevskog grada P. U tom gradu svršio je on „nacinarske“ (tako su ondje zvali pučku-nacionalnu školu) i „latinske“ škole, a prava učio je, nezna se pravo, da li u Zagrebu il Száros-Pataku. Juratovao je dvie godine u Osieku, a onda položiv advokatsku censuru, vratio se opet u svoj zavičaj, gdje ga doskora izabraše fiškalom sl. i kr. grada Požege Malo zatim postane fiškalom i velikog jednog vlastelinstva. Sada je bio Gjuka na meti svojih želja, sada mu je pala sjekira u med. Za dvie, tri godine već je toliko prištedio novca, da si je mogao kupiti kuću na glavnom pijacu. Nije to bila Bog zna kakova kuća, kao što ih sada zidju, već je to bio nekakav čardak, na pol drvena, na pol zidana, s golemim krovom, većim od sve kuće. Neki su držali, da je ta kuća stajala ondje, kad je još u gradu stolovao posljednji paša Nuri efendija! Bilo, kako mu drago. Naš je Gjuka u u toj kući liepo živio, ljepše nego mnogi u najsjajnijem dvoru. Gore u prvom spratu bile su dvie oveće sobe. Jedna je bila blagovalište u svetčanih prilikah (a toga bijaše počesto na godinu), a druga bijaše „vladičina soba,“ gdje je odsiedao pakrački vladika, osobni prijatelj Gjukin. Dolje u prizemlju bile su tri male sobice, u kojih je stanovao naš domaćin i njegova gazdarica, jer Gjuka bijaše do svoje smrti neženja. Posoblje u svih tih sobah bijaše od tvrde hrastovine, samo u vladičinoj sobi stajaše namješten ovelik naslonjač od žute svile i pred njim olašten, okrugao stol od orahovine. Nad naslonjačem visjela je stara slika sv. Nikole, krstnjaka toga doma.

Na Nikoljdan i na veće blagdane gorjela je lampica pred crnom, starodavnom ikonom. U tih odajah čiko Gjuka malo je boravio. Cieli bogoviti dan sjedio je pušeć na udobnoj, poput naslonjača udešenoj klupi pred svojom kućom, te bi s toga mjesta zalazio u kuću samo na objed i večeru. Malo je tko prošao mimo Gjukine kuće, da ga nebi on zaustavio i za ovo, ili ono upitao. Najvolio je preda se zvati malu čifutčad i učio ju krstiti se, — a nas drugu krštenu djecu mučio je učeći nas, kako se kuha grahova čorba, kako se tarana pravi i kojekake druge ludorije. Mi djeca bojasmo ga se kao groma. Sačuvaj Bog, da bi se vraćali iz škole, ili fratarske crkve tik izpred njegova čardaka, nego smo pogureni, zažmiriv očima, samo da ga nevidimo, — šuljali se uz kuće na drugoj strani pijaca, nebi li mu kako utekli. Al badava! Njegovo jastrebovo oko uviek bi nas opazilo i za čas dopro bi nam do ušiju gromoviti njegov glas: „Hodi der amo, Švabo (tako je zvao svu nas djecu, osim čifutske), jesi l čuo, brže, brže!“ A mi bi djeca kapicu pod pazuhe i kao janjci pred vukom, stajali u tinji čas pred strogim i strašnim za nas licem gospodina fiškala Gjuke! Jao, da ste ga poznavali! Samo da vam ga malko opišem! Bio je debeo i krupan, da ga bijaše šta gledati. Njegova debljina postala je u gradu P. poslovičnom. Ako je tko o kom htio reći, da je vanredno debeo, kazao bi: „Debeo je, kao fiškal Gjuka“. Najvještiji mesar nebi mu dao manje vage izpod tri centa. Pa to njegovo lice! Bilo je široko ko tepsija, a uviek kao crn oblak mrko, pa uz to još kozičavo, da ga bijaše strahota pogledati. Biesa smo mi znali, da on ima srce, mekano kao vosak, a dušu dobru kao dobar dan. To su znala samo gospoda, koja su s njim jela i pila, a tko bi drugi mogao i samo doći na tu misao? Do odiela je čiko Gjuka malo držao. Što

ga pamtim, uviek je imao na sebi jedno te isto odielo, osim kad je trebalo izaći in forma publica. Nosio je dug, sivkast kaput, — prsluk od nekakve gladko-sjajne tvari, koji je obuzimao svu ogromnu trbušinu i poput bisaga skrojene široke pantalone. Imao je i šta strpati u nje! Sada po prilici poznate već gospodina fiškala Gjuku, pa hajde da se i pobliže s njim upoznamo po načinu njegova života, te zgodah i nezgodah, što ih je doživio.

II.

Gjuka kao instruktor.

Neimajuć sam djece, fiškal Gjuka volio je djecu, a osobito djake. Znali su to njegovi prijatelji iz okolice, koji su imali dječaka za gimnaziju, pa su sretni bili, ako im je čiko Gjuka uzeo sinčića k sebi na stan i hranu. Taj je bio u sigurnih ruku. Nije nikada primio više od jednoga, govoreći, da je i jednog jedinog vraga težko držati na uzdi. Varao bi se svatko, tko bi mislio, da je čiko Gjuka djake mazio ili makar blago s njimi postupao. O kakovoj modernoj pedagogiji nije on imao pojma.

Zapoviedati i slušati, to je bilo njegovo odgojno načelo. Tko ga nije slušao, pomozi mu Bože! Trebalo je, da mu čiko Gjuka samo jedanput nategne uši, ili da ga izlinja svojim trešnjevim kamišem, što ga je imao vazda u ruci. Onda je bio mir i subordinacija za vazda. Tako su dobri ljudi i s Gjukom radili, dok je bio djakom, pa je, hvala Bogu, postao eto fiškalom, a da je htio, mogao bi se bio popeti i na više grane. Al hoćeš da, sa tri centa tjelesine!

Kad bi se roditelji suznih očiju razstali sa djetetom i ostavili ga u rukû novoga nadstojnika, pozvao bi ga čiko Gjuka preda se i stao mu od prilike ovako govoriti: „Hodi amo, ti štene! sad već nisi u svojoj kući, — sad si kod mene! Svaka kuća ima svoju regulu, — a u mojoj, prva je regula, da ja zapoviedam, a svi da slušaju. Dok se budeš toga držao, bit će ti dobro, a naopako po te, ako se uzjoguniš. Vidiš li tu šaku, pa onda taj kamiš! Jesi li me razumio?“ Mlado bi se djače na te rieči pokunjilo, mnogo bi i procmizilo i zavuklo se u kuću, pa se do sita naplakalo. Oh, da ga je takova vidio tajko, ili majka! Orljava bi se zamutila.

Da znate, kako su živjeli Gjukini djaci! U pet sati u jutro morao je svaki djak biti na nogu! Prvi posao bio mu je čistiti čizme gospodaru, pa sebi; onda se umij, obuci i sjedi uz knjigu, pa trpaj i trpaj dok nekucne sedam sati. Sada je trebalo brže bolje skočit na bunar, na pijaci, i donesti za gospodina punu bukaru friške vode, na što je sliedila korepeticija, gdje je ubogo djače kao na čekrk moralo izrecitovati sva pitanja i odgovore iz propisanih predmeta. Nije li tekla lekcija kao voda, bilo je pokore i lupe. Ali to je bivalo vrlo riedko, jer svaki djak volio je sama sebe mučiti knjigom, nego da ga čiko Gjuka meće na muke. Poslije podne, vrativši se iz škole, čistio je djak lule fiškalove, prosijao njegov duhan za sutra na sitašcu, i pošto je napokon obskrbio hranom i vodom punu krletku ptica, mogao je sjesti i učiti. Čiko Gjuka, kao što je rano ustajao, išao je i rano spavati. I kako on, tako su radili i djaci. Zimi u sedam, a ljeti u osam sve je moralo biti u postelji. Neboga djeca zaspala bi kao zaklana, ali nisu imala ni u noći mira od svoga instruktora. Bilo, da ga je gradski „bokter“ (noćobdija) probudio, zavijajuć baš pod njegovim prozorom; bilo, da su ga ašikujuće mačke probudile, naš bi Gjuka ma baš u ponoći probudio svojim gromovnim glasom tvrdo spavajućega djaka i zadao mu iznebuha pitanje iz „Quae maribusa,“ „Simplicija,“

ili mu dao kakovu najzakučastiju deklinaciju, ili konjugaciju.

„Ej Stevo, Mito!" (kako se je već djak zvao). „Čuješ li, kopilane?" zagrmio bi fiškal u gluho doba noći.

„Čujem, gospodine!" skočio bi djak iz kreveta, sav sanen i tresuć se kao šiba.

„Hic gallus cantans, in arbore sedens — — — genitivus!" prodera se fiškal.

A djak bi protro brzo oči, spustio ruke niz bedra i visokim glasom, da se je moglo i na pijac čuti odgovorio: „Hujus galli cantantis, in arbore sedentis, pira, poma comedentis, kukuriku dicentis!"

„Lezi, derane!" zakrčio bi fiškal daljnju peroraciju, i — zavladao bi opet tihi, noćni mir.

Preko dvadeset godina bavio se tako fiškal Gjuka od duga časa zvanjem, u kom je imao, što no kažu, više sreće nego pameti. Njegovi djaci bijahu kraj njegove strogosti skoro uviek eminencijaši, i dan danas imade dosta njih, koji se blagodarno sjećaju staroga instruktora Gjuke.

Kad su prestale tako zvane „latinske škole" i sa godinom 1850. počeo se u gimnazije uvadjati hrvatski jezik, izgubio je čiko Gjuka svu volju, da se bavi s djaci. Jednoga dana donese mu djak, da ga izpita prvu deklinaciju iz „Slovnice ilirskoga jezika" od Firholcera. Naš Gjuka razkolači oči i čita, te čita: „jelen, jelena, jelenu, jelena, o jelene!" itd. — „Do biesa, ti i tvoji „jeleni!" prodere se u jedanput fiškal na djaka, baciv knjigu u zapećak. — „Pa ja da te naučim to, što moj Tanasija (kočijaš) i svaki paur zna bolje od mene i od tvojih fratara! Ele smo baš liepa vremena dočekali! Gospoda i pauri govorit će još istim jezikom! — — — —"

Tri godine za tim uveli su u škole i njemački jezik;

— nu te žalosti nije doživio čiko Gjuka. Bog ga je prije toga pozvao k sebi na „computus."[1] A da je živio, što bi onda tek kazao, kad su mu djaci, učeć švabske deklinacije, vikali u kući: „der Engel, des Engels, dem Engel? . . . ."

III.

Gjuka lovac.

Zima je, baš zima, kako valja! Snieg dubok i siguran, jer mu sjever dušu zadahnjiva. Mrtvež svuda, kamo pogledaš okom. Rogata stoka i sitna stada zatvorena su u staje, ili ih čuvaju na salaših. Za divlje zvieri, koje živu od pitome, nema tu poštene eksistencije! To je, Boga mi, već dodijalo velikim, a uz to svedjer gladnim grabežljivcem. Vuci vitezovi, videći, da su im široke poljane puste, počeše zalaziti u sela i napadati stoku. Seljaci se potuže kod „svietle varmegjije," a ova naredi veliku, gospodsku hajku. Kad se hajke drže, onda se navadno dobro jede i pije. Zato gospoda, koja su priredjivala tu hajku, podjoše do fiškala Gjuke, pitajuć ga, nebi li i on bio spreman krenuti u boj proti gladnim čoporom psećih atleta, koji su već i sam slobodni i kraljevski grad obkolili, sakupiv se u velikom broju u najbližoj šumi Glavici.

„No, da znate!" odgovori fiškal mladoj gospodi, koja su ga pozvati došla, — „ja baš nisam lovac od zanata, al da vam pokažem, da se nebojim kurjakova, ići ću i ja s vami u Glavicu . . . . Al samo da vam nešto kažem! Nemećite me na mjesto, kud će nagnuti kurjaci . . . To je za paure, da tuku zvjerad, . . . a gospoda će se gostiti, po običaju, — dakako!"

[1] Obračun medju gospoštijom i kmetovi.

„I te kako!“ potvrde pozivači: — „To je naša briga!“ Sutradan držala se na vukove velika hajka u Glavici. Gospoda od varmegjije, gradska gospoda i medju njimi fiškal Gjuka, pa svi lovci centralnoga distrikta digoše se u lov na šumske badavadžije i krvopije. Odkažu svakomu svoje mjesto, pa što komu Bog da. Čiki Gjuki utisnu u ruke dobru, oštro nabitu dvocievku, — al što urade ugursuzi! Postave ga na mjesto, gdje je od zamande bio vučji prieskok. Fiškal Gjuka imao je da stoji na oprezu pod starim grabrom, komu je s iztoka bila gusta šikara, a s juga polje, omedjašeno ljeskovom živicom. Siromah Gjuka nije ni pomisliti mogao, kako su mu liepo nagodili njegovi prijatelji. No, ako ćemo baš pravo, nisu ni oni bili bez duše, jer su blizu fiškalova stajališta namjestili dva tri pouzdana lovca, koji bi našega debeloga Nimrodovca izbavili od Bog zna kakove pogibelji.

Hajka je već započela. Čiko Gjuka čuo je, kako iz daleka praskaju paurske pištolje i kako se dere dječurlija, u hajku pozvana. To je medjutim njega baš ništa ili samo malo smetalo. On je liepo napunio svoju lulu i bezbrižno pušio, kao da sjedi pred svojom kućom u gradu.

U to zašušti nešto u šikari. Gjuka se trgne i digne glavu. Boga mi nije to samo šušanj, već tu nešto krši, lomi i potresa šibarje guste šikare. Čas, dva i fiškal čuje, kako nešta živa mrči i sopti . . .

„Tri sta mu muka!“ promrmlja Gjuka i sapa mu stane. Pogleda prama strani, odkud je čuo dosele nepoznati mu glas i sopot. U isti čas opazi, kako je golema kurjačina pomolila šiljatu svoju glavu kroz glogov grm i unj uprla svoje plamteće oči . . .

„Hriste Bože!“ zaropti Gjuka, baci lulu iz usta, a bundu s ramenâ i uhvati se za grabrove grane. Nije

ni sam znao, što se je dalje s njim sbilo. Nestalo ga je u čas sa površja zemlje.

— — — — — — — — — — — — — — —

Hajka se svrši. Do dvadeset vukova ostade mrtvih na bojištu. Lovci se stadoše kupiti sa svih strana baš na onom mjestu, gdje su ostavili fiškala Gjuku.

„Šta je s Gjukom, gdje je Gjuka?“ pitaju jedan drugoga. — „Evo mu puška, evo bunda, gle i lula — — ta valjda ga nisu kurjaci izjeli!“ Tako govore medju sobom lovci gledajuć po sniegu, nebi li našli traga nestalom drugu.

„E da vidite, svitla gospodo,“ — umieša se sad jedan kmet iz Ugaraka, — „moglo se je i to dogoditi. Da sam ja kurjak, i meni bi se htjelo fiškalova sala . . .“

„Jezik za zube, skote!“ zagrmi u jedan put Gjuka sa povisoka grabra. U smrtnom strahu, da ga vučina nerazdere, bio je kadar da se gore uzpne, al dolje ni za Boga nije mogao da sadje.

„Ta, je li moguće? Ti, Gjuka, gore! Ma kako si se samo tako visoko uzverao!“ pitaju ga drugovi i hoće da se razkinu od smieha.

„Što se cerite, haramije!“ prodera se fiškal. — „To je sve vaše maslo, ugursuzi! . . . . Al sad me skidajte, jer sam se već odrvenio od zime.“

Nije fajde, valja ga skidati. Tri „paura“ morala su se uzpeti na grabar, dok su pridigli gospodina fiškala. U malo da se nisu sva trojica skupa s fiškalom na zemlju skotrljala. Težkom mukom spustiše ga dolje medju lovce, koji ga veselo dočekaše na bratske ruke.

Sada ih je Gjuka sve redom izgrdio, da ni pas s maslom nebi ono pojeo, što im je sve kazao. Al oni su bili spremni na to. Odmah zatim započe i gostba uz velike vatre, što ih naložiše. Do skora se i Gjuka udo-

brovolji, pače kažu, da ga nisu nikad vidjeli tako široke volje kao tada.

Od toga vremena nije nitko smio Gjuki ni da spomene šta o lovu na kurjake. Bio je to njegov prvi i posljednji lov na te bitange.

IV.

Quot? (Koliko).

Jednoga dana sjedio Gjuka pred svojim čardakom, kad al opazi, gdje neki žabar (tako zovu šijaci seljake oko Djakova i Osieka) vozi ljudeskaru od čovjeka. Gjuka se lecne: Boga mi, baš ljudeskara! Primaknu se kola bliže, a Gjuka ima borme šta i gledati. Puna su ga kola. Gjuka ustade s klupe.

„Trista mu muka!“ promrmlja fiškal, — „ta valjda neće biti teži od mene.“ To rekav mahnu rukom žabaru, da stane i ovaj stane, misleći valjda, da će morat maltu platiti.

Fiškal Gjuka podje brzim korakom prama kolima i kad je bio posve blizu, upre prstom u onoga, što je u njih sjedio, te ga latinski (vidio mu je na licu, da je literat) zapita: „quot?“

Debeljak u kolih, vidiv debeljaka pred koli, dosjeti se odmah, o čem se tu radi.

„Trecentas et octo!“ (Tri centa i osam funti) odgovori trbonja u kolih.

„Ego autem,“ — reče Gjuka, ponizno se pokloniv, „ducentas nonaginta septem.“ (Ja pako dva centa devedeset i sedam funti).

Žabar ošinu konje i odveze se sa svojim teretom u fratarski manastir.

„Teži je od mene za čitavo pošteno prase!“ mrmljaše Gjuka zlovoljno, vraćajuć se na svoju klupu Nije mu vas dan išlo iz glave, da ima na blizu deblji čovjek od njega. „Eh, i ta slava nešto vriedi.“

Ta ljudeskara, koja je teža od Gjuke fiškala, bijaše gospodin Ilija P . . . . ć, eksaktor slavnoga vlastelinstva djakovačkoga. I on je već pokojni! I njega i čiku Gjuku vagnuo je već arangjel Gavril na nebeskoj vazi. Bog zna, koji je koga ondje prevagnuo?

V.

Gjuka ablegat.

Slobodni i kraljevski grad P. zastupan je bio više godina zaporedo Gjukom fiškalom to na saboru u Zagrebu, to u Požunu. Čiko Gjuka slabo je mario za političko trvenje; njemu je bila glavna stvar, hoće li biti kamo pozvan, da se u tudjem svietu malko proveseli. On je istim oduševljenjem kovao u zviezde kako Ljudevita Gaja, tako i Daniela Josipovića, komeša turopoljskoga, pa se je samo čudio, da se dva tako pametna čovjeka nemogu složiti.

Boraveći u Zagrebu, a bilo je to navadno ljetnih vrućih mjeseci, najvolio je sprovoditi vrieme u fratarskoj crkvi. Tomu su se svi čudili, jer je čiko Gjuka bio vjere pravoslavne.

„Ta Bog te vidio, Gjuka, šta radiš ti vazdan u našoj crkvi?“ znali bi ga pitati kolege.

„Prodjite me se!“ rekao bi im Gjuka. — „U cielom tome prokletom Zagrebu nema nigdje hlada, nego kod fratara —“

Sad su bili na čistu.

U Zagrebu bijaše fiškal Gjuka vrlo popularna osoba. Bio je on isto tako dobar znanac biskupu Hauliku, kao i njegovu kuhaču. Jedan i drugi običavali su ga zvati u goste.

Jedanput davao je biskup sjajan objed u čast slavonskim ablegatom i ljubezno pozove i Gjuku fiškala. Ovaj se na to duboko pokloni biskupu i zahvali:

„Humillimas gratias ago, excellentissime domine, ja sam već za taj dan pozvan kod — kuhača Vaše ekscelencije.“

„Ah, to je druga!“ nasmieši se biskup.

Valja znati, da je Gjukin nećak, parvista u zagrebačkoj gimnaziji, bio na stanu i hrani kod biskupova kuhača, pa odtud to debelo poznanstvo, za koje, dakako, biskup nije znao.

Bivši u Požunu na saboru imao je čiko Gjuka nemalu nepriliku. Kad su išli „status et ordines“ poklonit se Njegovoj ces. i kralj. visosti nadvojvodi-palatinu, bijaše strašna stiska kod ulaza u dvoranu za audijencije. Naš Gjuka dospio u najveću tišmu. Pritisnuli ga kao žabu, da je mislio: mora izdahnuti. U težkoj stisci trže Gjuka kao mamen sablju iz korica i visoko izmahnuv, povika natrag: „Trista vam mukâ, sada ću Vas na komade, ako neprestanete tiskati. Marvo!“ — Gospoda ablegati nisu doduše razumjeli, što Gjuka grmi, ali su znali, o čem se radi i pustili nevoljnika iz škripca Njegova visost opazila je, što se je dogodilo i kad se je čiko Gjuka pojavio u dvorani, turajuć vas zaduhan sablju u korice, imala je milost prijazno se nasmiešiti i upitati „judexa curiae“ za ime i stališ ablegata Gjuke.

Tako je postao fiškal Gjuka i kod previšnjega dvora poznata ličnost, pa da vidite, naš se je Gjuka tim i ponosio, makar da su se drugi tomu u potaji smijuckali.

Gjukin konac.

Jak je bio, al još jača bolest slomi ga u brzo godine 1853. Nije mu se već ni mililo živjeti, odkako zabraniše pušiti mihaljevački duhan i Niemce napustiše u zemlju. Žalila je za njim sva varmegjija, a malo i veliko u gradu P. izpratilo ga do hladna groba. Još prije smrti odredio je Gjuka, da ga nesmiju voziti na groblje na novih mrtvačkih, nego na njegovih vlastitih kolih. „Neće mene Lukša (tako se zvao imenom prvi kočijaš mrtvačkih kola) voziti na groblje, već moj Tano i moji dorati i moja kola, na kojih sam se i živ vozio.“ Tako je i bilo. U priprostih slavonskih kolih odvezoše ga uz nepreglednu pratnju gradjanstva na pravoslavno groblje. Nije tu bilo vienaca, ni svilenih vrpaca, niti se je nad grobom orila besjeda u slavu pokojnikovu, al jasne suze, koje su orosile svačije oko, kad su poštenjaka Gjuku spuštali u grob, bijahu najsjajnijim dokazom, kako su cienili onoga, koga je progutala hladna raka. Vječna mu pamet!

Koliko ja znadoh, toliko Vam izpričah o fiškalu Gjuki, a tko zna više, (a ima toga još puna torba) rodile mu višnje!

*

U produžnom tečaju.

I.

Godine 1877. mjeseca srpnja, pukla striela u Jasenje, tiho, zabitno seoce u županiji križevačkoj, te pogodila starog seoskog učitelja.

Nebila to striela iz oblaka, nego viest iz Zagreba, koja je prenerazila i porazila poštovanoga Lacka Muvrina, pučkoga učitelja, vulgo školnika u Jasenju, pomoćju božjom već kojih trideset i pet godina.

Poslije trideset godina mučna i uspješna rada, gdje se je mogao podičiti, da je mnogi njegovih učenika dotjerao do kaprala i stražmeštra u carskoj vojsci, zovu njega sada, da dodje na nekoliko tjedana u Zagreb u nekakav „produžni tečaj,“ jer se je pokazalo, „da pučki učitelj Lacko Muvrin neima potrebita osposobljenja za vršenje svoga zvanja.“

Tako je glasio službeni dopis zemaljske vlade, što ga je župnik jasenjski, kao mjestni školski nadzornik, primio od podžupanije, te ga svečanim glasom pročitao drhćućemu učitelju.

Ubogi školnik izgubio sapu i pamet, razumjev strašni taj nesmiljeni, službeni dopis. Otvorenih usta stajaše nepomično pred župnikom, upiruć u njega ukočene svoje oči, kao da ga pita: „Što kažete Vi na to?“

Župnik je razumio taj pogled i sažev ramenima, pošeta po sobi, pa onda se zaustavi pred učiteljem:

„Što ću Vam ja, —“ govoraše župnik, na kom se je vidjelo, da ga ipak dira težki položaj učiteljev — „to Vam je donio taj vaš novi zakon o pučkih školah, komu ste se vi školnici toliko radovali. Veseliste se, da ste se oslobodili vlasti „popova,“ — nu sada vam je bolje! Dok ste bili pod našom vlasti, nije nitko od vas tražio, da polazite kakove produžne tečaje; — prije nije kod vlade nitko ni znao, da ima na svietu kakav učitelj Lacko Muvrin, jer odkad postoji naša škola, nije u nju zavirio nikakav svjetovni školski nadzornik To doduše imamo zahvaliti i sretnomu položaju našega sela, u koje, jer leži u dubokoj kotlini, strani ljudi samo s najvećom pogibelju života dolaze. Interim sada je drugčije . . . Sada su namješteni školski nadzornici, u svakoj županiji po jedan. Sada se nepita, je li ti mrzko pohoditi ovu ili onu školu, nadzornik mora redovito posietiti sve škole, koje spadaju pod njegov nadzor . . . Tako je i nas već u dva puta pohodio, i svaki put sam mu vidio na nosu, da nije s Vami bio zadovoljan . . .“

Mjesto odgovora učitelj samo duboko uzdahnu.

„Eto, to je Vaš čovjek, koji je i sam bio školnik. Dok su podjašprišti dolazili amo na izpite, dotle ste bili bez brige. I onda su djeca toliko znala, kao i sada, nu nije Vas nitko korio, ni peckao u Vas, nego smo Vas još na pošten objed pozivali i s Vami se ljudski veselili. Tako je bilo pod popovi; — no, a sad ste dobili, što ste tražili . . . Radite, kako znate.“

„A što da uradim?“

„Idite u Zagreb, kamo Vas zovu!“ odgovori župnik.

„A koja hasna od toga; ja već nisam za nauku!“ primieti učitelj — „što sam naučio, naučio sam.“

„Eh, a Vi idite u mir!“

„Lako je to reći, al nije to za me mala stvar. Imam ženu i još troje neobskrbljene djece, koju treba

hraniti. Neda se to malom mirovinom, kakovu bih ja dobio. Osim toga izgubio bih prost stan, drva, vrt, do 30 viedara vina, što mi ljudi godimice daruju i koješta drugo. Puno je to izgubiti siromašnu čovjeku . . ."

„Onda Vam nepreostaje drugo, nego idite u taj produžni tečaj i pribavite si osposobljenje, koje Vam jošte manjka. Ni oni drugi, što će s Vami doći u taj tečaj, neće biti bolji od Vas. Što budu oni kadri, bit ćete i Vi. Samo napried, audaces fortuna juvat!

Učitelj se malko zamisli.

„Boga mi, imate pravo, gospodine župniče!" progovori učitelj iza kratke stanke. — „Ima nas svakakih; valjda oni drugi znadu toliko, koliko i ja. Zašto bi ih inače zvali u Zagreb? Ja ću Vas poslušati."

Sada ćemo u kratko opisati viek i djelovanje Lacka Muvrina, te kako je došlo do toga, da se je pokazala potreba, pozvati ga u produžni tečaj.

Bio je sin siromašnih roditelja i kao takova primiše ga zagrebački fratri na stan i hranu. Za ovu blagodat morao je dvoriti častne otce i ministrovat kod svetih funkcija. Učio se je prema svomu siromaštvu; bio je naime uviek medju posljednjimi, a peti razred gimnazije morao je na obću želju profesora opetovati. U samostanu bio je poznat kao najveći prevejenac i razbijač, pače i u istom susjedstvu znao je pokušati sreću, dieleć mejdan sa šoštarskimi kalfami u Opatovini. Jedna takova bitka izpade vrlo krvavo. Hoteći se osvetiti jednomu kalfi, koji ga bješe nedavno remenom pošteno izvoštio, sveže u rubac ovelik kamen i naletjev na svoga dušmana iz busije, razbije mu glavu, tako, da je ovaj dulje vremena morao odležati. Taj izgred platio je skupo. U gimnaziji dobi u ime spasonosnoga nauka dvanaest vrućih „škutika" (brezovača) pred konsesom, a fratri,

kojim je već dodijalo bilo ponašanje neukrotiva discipulusa, protjeraše ga iz samostana.

To bijaše prva kriza u njegovu životu.

O daljem naukovanju nije sada bilo ni govora. Postradavši djak vrati se svojoj rodnoj kući u župi jasenjskoj. Doznavši za njegov povratak stari župnik, koji je u Jasenju otvorio bio neku vrst škole za seosku djecu, pozove ga k sebi i stade ga rabiti kao pomoćnika. Za nekoliko godina budne nešto od te pučke učione. Sagradiše novu zgradu (do tada bila je škola u župnom stanu) i namjestiše učitelja sa stalnom plaćom. Prvi izbor pade na Lacka Muvrina i od toga časa nije se već dielio s Jasenjem. Tu se je oženio, a Bog ga je obdario dječicom, običnim darom, što ga siromasi na ovom svietu dobivaju. Po ovom kratkom vjekopisu vidi se, da učitelj jasenjski nije imao upravo nikakovo strukovno osposobljenje za pučkoga učitelja, nu parva sapientia instruitur mundus. Nisu ni njegovi kolege bili u ono doba bolje od njega osposobljeni.

Je li sada kakovo čudo, ako je po novom školskom zakonu imenovani školski nadzornik slavne županije, čovjek napredka, koji je proučio sve pedagogičke spise Amosa Komenskoga, Pestallozzia, Düsterwega, Dittesa i ostalih matadora te struke, koji je u svoje vrieme obrazovao se za učiteljsku struku u pedagogijumu bečkom, da je, velimo, taj čovjek odmah kod prve vizite opazio, da staroga kova školnik Lacko Muvrin neima ni s daleka sposobnosti, koja se traži od modernoga pučkoga učitelja?

Duša valja! jasenjski učitelj priznavao je i sam, da njegovi mladji drugovi puno toga znadu, o čem on ni pojma nema, nu bilo je ipak jedno, gdje on nije trpio prigovora. Jasenjski župljani slavili su svoga školnika kao prvoga orguljaša u varmegjiji, a taj sud priprostih župljana djelovao je tako na sujetu seoskoga našega uči-

telja, da se je sbilja držao virtuozom na orguljah. Nesreća je htjela, da je školski nadzornik bio i u muzici vještak. Prisustvovavši kod prvog svog pohoda jasenjske škole „Te Deumu“ školske mladeži, ostavio je sav smušen i zlovoljan hram božji. Strogim, gotovo osornim glasom izjavi on iznenadjenomu Lacku Muvrinu, da si gospodin Bog, slušajuć njegovo orguljanje i pjevanje na koru, mora uši začepiti.

Ta uvreda!

A kako jasenjski župljani uz njegovu pratnju na orguljah skladno pjevaju „Kyrie eleison,“ ili „Kakva to svetlost, kûm Betlem gori?“ Ah, taj nadzornik, taj novotar!

Radi toga prigovora iztuži se jadan školnik pred župljani, koji mu odlučno očitovaše, da u njihovoj crkvi, osim njega, neće nitko drugi ni orguljati, ni pjevati, inače da će ključ od crkve k sebi uzeti.

To bijaše melem na ranjeno srce uboga školnika.

Nu da sastavimo konac priče, gdje smo ga presjekli. Poštovani Lacko Muvrin riešio se dakle, da ide u Zagreb. S tom odlukom požurio se odmah kući, da vieća sa svojom ženom. „Išla bi baba u Rim, kad bi imala čim!“ To bijaše prvo pitanje, koje se je imalo da rieši u kućnom vieću. Trebalo je namaći novca za put u Zagreb, a gotova novca nije u jasenjskog učitelja nikada bilo. Razmišljajuć amo tamo, zaključe, da će prodati na prvom sajmu liepu, mladu junicu, koju je mislio učitelj dati za miraz najstarijoj, neudatoj svojoj kćeri, ako bi tko pokucao radi nje na njegovih vratih. Kako dogovoreno, tako učinjeno. Trošak za put našao se, čitavih petdeset for., s kojom svotom se mora izaći, makar vrag na vragu sjedio. Put u trećem razredu željeznice malo stoji, a župnikovo preporučno pismo na samostanskoga gvardijana u Zagrebu valjda će toliko imati uspjeha,

da častna družba ugosti uboga učitelja, tim više, što je u mladih godinah ondje „kruh služio i milost uživao“.

Dakle u Zagreb!

II.

Toga puta bojao se učitelj kao vatre. Trideset godina nije ga bilo u Zagrebu, a koliko se je od toga vremena promienilo! Trideset godina nije bio u nikojem drugom varošu nego u Križevcih, a što su Križevci prama Zagrebu! Župnik je osim preporučna pisma dao svomu učitelju još mnogo savjeta i uputa, kako se ima vladati u Zagrebu, kako govoriti s velikom gospodom, čemu se treba uklanjati itd., nu ti nauci samo su još više smeli i razoružali ubogoga učitelja, kojemu se je od jedanput pričinjao Zagreb kao neko strašilo, koje ugledavši mora ili svisnuti, ili poluditi.

Neopisivom tugom i tjeskobom sjede oko polovice kolovoza 1877. na kola poslije ponoći i po jasnoj mjesečini, vozeć se sve polako, stiže za dobe na križevački kolodvor. Ovdje mu se desi prva neprilika. Načelnik postaje imao je običaj tek nekoliko časova prije nego stigne vlak iz Koprivnice, otvarati kasu. Poštovani Lacko Muvrin, bojeći se, da nezakasni, uze ljudski lupati šakom po prozoru, vičuć, neka za Boga otvore, jer po njegovom satu da mora vlak ovaj čas stići. Za neko vrieme pojavi se doista načelnik postaje kod prozora i opaziv sveudilj bučećeg učitelja, pošteno ga izgrdi, opetujuć mu po više puta, da on najbolje zna, kada ima šta činiti.

Kako je bio goropadne ćudi, bio bi se naš kandidat produžnoga tečaja ljuto zavadio s načelnikom postaje, da je bio vješt njemačkomu jeziku, kojim je željeznički činovnik prosipao prah i olovo na prvoputnog

željezničkog putnika. Na sve goropadne izjave postajnoga načelnika, odgovarao je uvriedjeni seoski učitelj upornim: „Niks dajč, niks verštec!"

Sporazumješe se i nagodiše oba tekar onda, kad je učitelj zapitao, koliko se ima platiti za treći razred željeznice od Križevaca do Zagreba. Carta canta, veli Talijan, a činovnik željeznički pruži učitelju voznu kartu, uprievši prstom, gdje je pristojba napisana. Plaćeno je.

Duboko uzdišući izadje poštovani Lacko Muvrin iz čekaonice na perron križevačkoga kolodvora, gdje je našao više suputnika, koji su neprestano gledali, kada će doći jutarnji vlak iz Koprivnice. Nije dugo čekao. Zviždajuć i sopteć poput onoga ognjevitoga zmaja, s kojim je sv. Gjuragj dielio perje, uleti vlak u kolodvor križevački. To bijaše nešto nevidjena za našega poštovanoga Lacka Muvrina. Bio je, doduše, često u Križevcih, i htio vidjeti to novo za njega svjetsko čudovište, nu njegovi prijatelji u tom starodavnom gradu uviek su ga znali tako „pokriti," ne možda ponjavom, ili pokrivačem, nego vatrenim vinom, da je tek onda mogao progledati, kad mu je uzdani kočijaš hrapavim glasom doviknuo: „Doma smo!"

Vidjevši dakle, kako željezna grdosija pristaje na postaji, kako izdišuć mahnito zvižduka, kako sopće, naš učitelj se obazrie i dva i tri puta oko sebe i prekrsti se s najvećom pobožnošću, kao da se je sa sotonom sukobio.

Tresuć se na čitavom tielu podje u treći razred. S njim idjahu samo dva suputnika. Jedan je bio seljak, a drugi dimnjačar, odjeven in forma publica. Čovjek, idući da rieši veliku zadaću, kao što ju je imao jasenjski učitelj, ako nije kadar otresti se kojekakovih predsuda, nemože na dobro slutiti, sastavši se s dimnjačarom. To je, rekao tko što mu drago, nekakova sotonska

prilika, a s vragom nije se dobro sastati ni u raj putujući, a kamo li na takove muke, kao što su produžni tečaj i s tim skopčani izpit!

„Malum omen!" promrmlja jasenjski učitelj, sjednuvši u coupé trećeg razreda sa dva svoja suputnika. Sada mu bijaše prva želja, da se upozna sa svojimi suputnici.

„Kamo Vi putujete, dragi moj gospodine?" upita učitelj dimnjačara, tek što je počeo vlak kretati.

„U Gradec," odgovori ovaj posve uljudno, valjda udobrovoljen naslovom „gospodina". — „Tamo u ovo doba imam uviek da čistim nadbiskupove dimnjake."

Učitelju se razvedri lice, gotovo mu odlahnulo. Taj zlokobni čovjek razstati će se s njim na prvoj, bližnjoj postaji. S tim je gotov. Sada upre oči u seljaka, koji je, pušeć na svoju kratku lulu, mrko gledao na prozor coupéa, kao da prosvjeduje unapried proti svakomu razgovoru, što bi ga ovaj, ili onaj brbljavac mogao s njim zametnuti.

To, medjutim, nesmete nimalo našega učitelja.

„A kamo Vi, kume?" pripita učitelj seljaka.

Ovaj umjesto odgovora ošinu postrance učitelja mrkim pogledom, odpuhnuv pri tom iz svoje lule tri, četiri poštena dima, tako, da je učitelj u jedanput sjedio vas obavit oblakom najljućega dima, komu je otac neprispodobivi glede svoje ljutine, prostonarodni, slinogojni duhan „kocenjak."

Mašuć objema rukama, razbi učitelj oblak dima i uze opet na nišan neuljudnoga seljaka.

„Zar me niste čuli, kume, što Vas pitam?" prodera se nešto osorno učitelj. — „Jeste li gluh?"

„Ja nisam gluh," — odgovori grubo seljak, pljucnuv upravo pred učitelja, — „ali što Vas briga, kamo ja putujem?"

„A, Vi ste mi fin čovjek!“ razžesti se učitelj. — „Odkuda ste Vi?“

„Iz sv. Petra, ako Vam nije žao,“ odvrati flegmatično seljanin i izbivši opet nekoliko dimova iz svoje lule, koji su mu jasenjskog učitelja učinili nevidljivim, stade opet niemo buljiti na prozor coupéa.

Poštovani Lacko Muvrin osjeti sada dosele nikada nepoznavani željeznički strah. U novinah, koje su redovito dolazile i u njegovo zabitno seoce, čitao je često o tatbinah, grabežih, pače i o istih umorstvih, što su ih zlikovci počinili na poštenih, neizkusnih putnicih. Sve strahote, što ih je čitao u hrvatskoj brošuri svoga nekadanjega kolege o „Gauner-tipusu“, oživlješe jednim mahom u njegoj duši.

Čim je duže promatrao toga seljaka, sve mu se je više činilo, da je to nekakav preobučeni „Gauner“, koji bi ga mogao radi onih petdeset forinta poputbine orobiti.

Učitelj se domisli, da bi samo liepim načinom mogo izaći na kraj s tim neotesanim i otajstvenim suputnikom, zato mu blagim i sladkim glasom, kao da je meda liznuo, stade govoriti:

„Ali, dragi prijatelju, kad Vas liepo čovjek pita, onda mu i liepo odgovorite. Ta nismo strani, već smo domaći ljudi. Vidite, ja sam učitelj iz Jasenja i putujem u Zagreb . . .“

„No, pa što želite znati od mene?“ okrenu seljak nešto uljudnije.

„Malu stvar,“ prihvati učitelj brzo. — „Želio bih samo to znati, kamo putujete?“

„U Zagreb, k momu fiškalu,“ odvrati seljak.

„A—a, imate pravdu!“ primieti učitelj, a u sebi pomisli, da se sada nečudi, što je taj seljak bio s njim onako osoran, jer su svi pravdaši neotesani i grubi.

Sada je poštovani Lacko Muvrin mnogo mirnije putovao i nije mario upuštati se više u razgovor sa svojimi suputnici, od kojih je svaki mirno u svom kutu sjedio. Ljubopitno gledao je na prozor jureće željeznice uz prugu ležeća sela. Veselilo ga je, da je mnoga sela, u kojih ga već desetke godina nebijaše, odmah prepoznao, prije nego je vodja vlaka izviknuo: Vrbovec, Božjakovina, Dugoselo itd. Postaja za postajom i eto već Maksimira, koji je Lacko Muvrin iz daleka već opazio. Još malo vožnje i vlak stade zviždati otegnuto, dugo . . . Evo Zagreba! Čas, dva i vlak je pristao u kolodvoru.

Prekrstiv se i zazvav pomoć božju i majke božje izadje učitelj jasenjski iz coupéa, te podje za drugimi suputnici, kud se već izlazilo.

Pred kolodvorom stajaše dug red fijakera i omnibusa, a i privatnih prilika. Vozari nudjahu izilazećim putnikom glasno svoju uslugu. Učitelj stao pa gleda i sluša. Sa svih strana čuje viku i ponude: „Hotel Lamm, Hotel Prukner, Hotel Krone, Hotel Kaiser“ itd., sve u službenom njemačkom jeziku. Učitelj mašuć rukama odbijaše nudjače, odgovarajuć neprestano: „Hvala, hvala, ja idem k fratrom!“ U to jedan fijaker pristupi k njemu i liepo mu se ponudi:

„Izvolite u moja kola!“

Učitelj stade jedan čas, razmišljajuć, nebi li i on najmio priliku, videć, da skoro svi putnici sjedaju u kola.

„Koliko se plaća za priliku?“ upita poslije kratke stanke učitelj, sjetiv se župnikove opomene, da uviek sve pogodi unapried, prije nego uzme.

„A kamo želite, da Vas odvezem?“

„Do fratarskoga samostana.“

„Onda ćete platiti jednu forintu.“

„Jednu forintu!“ kriknu seoski učitelj. — „Nije li Vas Boga strah? . . . Za taj komadić puta . . .“

„Ako Vam nije pravo, a Vi se vozite na omnibusu.“ Odreza vozar.

„Što je to omnibus?“

Fijaker pokaza rukom zelenu barku.

„Hvala liepa!“ reče učitelj — „kad Vi za ta Vaša kolica tražite 1 for., onda će onaj za velika ta kola sigurno deset forinti zahtievati . . . Vi ste velik mudrijaš!“

Učitelj odluči pješice poći u Zagreb, što je svakako bilo najjeftinije. Umoren i vas znojan, noseć težki kovčeg sad u jednoj, sad u drugoj ruci, stiže gospodin Lacko Muvrin za dobru jednu uru pred fratarski samostan, gdje ga častni otac gvardijan, pročitav preporučno pismo svoga staroga prijatelja župnika, ljubezno za gosta svoga primi.

Jedna potežkoća svladana je!

III.

Poslije objeda toga dana podje učitelj da razgleda varoš. Kako se je čudio, kako je skoro kod svakoga koraka postajao, gledajuć nove, krasne zgrade i palače. Pred kipom Jelačića bana skide pobožno šešir s glave i izmoli Otče naš. Prolazeći sviet obazirao se na toga čudaka i glasno mu se smijao. Osjetiv to učitelj podje dalje i udari pravcem na Zrinjski trg. Tu se je gotovo snebivao, vidjevši što je postalo od smetnjaka i blatnoga „Viehplatza.“ Te palače, taj liepi nasad, ta tu bi se čovjek cio dan šetao! Ogledav dobro sve, uze se vraćati natrag istim putem, kojim je došao.

Pred židovskim hramom zaustavi se i stade pazljivije ogledavati tu zgradu, koja mu na prvom prolazu nije tako udarala u oči.

„Liepa zgrada!“ govoraše poluglasno učitelj. — „Izgleda nekako kao crkva, ali tornja nema . . . To nemože da bude crkva.“

Uz to stade uz njega musav šoštarski šegrt, držeć u ruci zakrpanu cipelu, te uze gursužkim svojim pogledom motriti strana čovjeka, što se je na Lacku Mavrinu po njegovoj vanjštini i ponašanju odmah opaziti dalo. Opaziv učitelj dječaka upita ga:

„Drago diete, kakova je to zgrada?“

„To je nova crkva,“ odgovori lukavo šegrt.

„Kojega svetca?“ pitaše dalje učitelj.

Šegrt pogleda u zrak, kao da se domišlja i onda sigurnim glasom izusti:

„Sv. Alojzija! . . Vrlo je liepo iz nutra; gradjena je po novoj modi.“

„To je vriedno vidjeti,“ primieti učitelj i podje u hram. Prvo, što mu je palo u oči, bijaše to, da nema na ulazu svete vode, kojom bi se prekrstio. To ipak nije u redu! pomisli on, toga nebi smjelo manjkati u nijednoj crkvi. Ogledajuć se po hramu, stade se sve to više čuditi, nigdje oltara, nigdje sv. Alojzija ni drugog poznatog svetca, ni majke božje, ni razpela. Čudna li je to nova moda! Nu bilo, kako mu drago, crkva je crkva, on će da se pomoli Bogu prije nego izadje napolje. Kleče dakle nasred crkve i stane moliti. Neprodjoše dva, tri časa ali počeli ljudi zalaziti u crkvu. Idu oko učitelja i kraj njega, pa ga ljubopitno gledaju, neki se pače i smiju. Učitelj smetnuo se s molitve. Ogleda se oko sebe i bilo mu nekakako čudno pri duši. Kakvi su to ljudi? Nekako neizgledaju kršćanski, a svi su pokrivene glave, pa u crkvi! Učitelj se prekrsti i ustade. U to pristupi k njemu mlad, elegantno odjeven čovjek i reče mu posve uljudno: — „Izvolite se pokriti, gospodine!“

Učitelj izbeči oči u toga gospodina:

„Kako da se pokrijem u crkvi, ta nisam židov,“ otresnu se učitelj.

„Ali mi smo židovi," primieti smiešeć se nepoznati, — „i ovo je naš hram."

„Židovski hram? . . ." začudi se učitelj . . . — „Sluga ponizan!" i gurajuć se što je jače mogao izpade iz hrama tako brzo, kao da ga je tko na dvor bacio.

Ova zgoda pouči jasenjskoga učitelja, kako je u Zagrebu kraj sve pedagogijske mudrosti nestalo poštovanja starosti. Ono, što je njemu učinio musavi šoštarski šegrt, nebi sigurno ni zadnji pastir u Jasenju ikomu kadar bio da učini.

Premda je ova zgoda imala crnu svoju stranu, bacajuću sjenu na razvraćenost mladeži, častni otci u samostanu nisu mogli na ino, nego od srdca smijati se tomu doživljaju, o kom im je učitelj živimi riečmi i vrlo slikovito pripoviedao kod večere.

IV.

Sutradan odluči gospodin Lacko Muvrin, da će potražiti visoku gospodu vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu. Izmedju osme i devete ure podje on preko Jelačićeva trga, pa uz sveučilištne stube u gornji grad. Došavši na južno (sada Strossmajerovo) šetalište, stade uz jednu klupu i uze gledati na varoš, steruću se podno Griča. Po promenadi šetalo se više gospode, kojim se je na licu čitao: tipus burocraticus. Bijahu to većinom sve sama visoka gospoda, o čem medjutim jasenjski učitelj ni slutio nije, nego je s pravom nasladom i uzhitom motrio doljnji grad, koji se je za trideset godina, što ga nije vidio, znatno poljepšao i razširio.

„O slavna obćino!" kliknu učitelj, razdragan svojim razmatranjem i nemareći, sluša li tko od šetalaca. — „Tko ti se nebi divio, tko te nebi slavio? Od onog sela, koje se je zvalo doljnji grad, učinila si varoš, da se Beč i Pariz mogu sakriti!" (Suvišno bi bilo spomenuti, da poštovani Lacko Muvrin nije ni Beča, ni Pariza ni u snu vidio.) „Dična obćino, ja ti se klanjam!" To rekav skide učitelj s glave šešir i držaše ga pritisnuta na oduševljene grudi. Za čas obazre se i opazi pokraj sebe prolazećega gospodina, siede glave i visoka uzrasta.

„Oprostite, štovani gospodine!" mahnu rukom učitelj nepoznatomu gospodinu, koji je pušeć svoju smotku postrance motrio seoskoga učitelja i čuo dobar dio njegova monologa. „Molim ponizno, kažite mi, kakova je ono golema zgrada, kraj opatičkoga kloštra? Čini se, da je to krasna kasarna!"

Nepoznati gospodin pristupi, dobrostivo se smiešeć, k učitelju i reče mu, da je tu smještena tvornica duhana, a zgradu da je sazidala vlada za bolnicu.

„Vidite, dragi gospodine, na onom prostoru igrali smo se riža i petrinjskoga kola, a sada je tu kuća do kuće, same palače. . . . . Jedva prepoznajem taj grad . . . a vidite li onu kuću, što upravo čelom u nas gleda . . . (Siebenscheinova kuća) . . . ."

„To je kuća jednog bogataša . . . ." primieti siedi gospodin.

„A za moje vrieme bila je tu stara Mikinka, kod koje smo mi djaci prije kakovih trideset i pet godina išli na friške djevenice . . . Kako se to mienja! . . . A molim Vas s dopuštenjem, s kim imam čast govoriti?"

Siedi gospodin nasmieši se malko.

„Ja sam" reče, „pisar kod zemaljske vlade."

„Vi pisar! Tako star, pa još pisar!" kliknu učitelj, „ta sigurno su Vam nepravdu učinili; Vaše lice već mi svjedoči, da niste iz bedakove kuće, pa ste ipak tako zaostali . . . Pak šta ćemo! Danas je već tako. Mladji napreduju, a mi stariji svagdje stojimo u zadnjem redu. I sa mnom je po prilici tako . . . . Ali da, kod kojega odjela zemaljske vlade služite Vi? "

„Kod bogoštovja i nastave!“ odgovori sjedoglavac, pošav korak dalje, nu tako, kao da želi šetajuć nastaviti razgovor. Poštovani Lacko Muvrin pošeta s nepoznatim gospodinom, na kom se je opaziti moglo, da mu se vrlo svidja ovo neočekivano poznanstvo.

„Eto vidite!“ reče učitelj veselo, — „to mi je baš drago, jer imam posla baš kod vašega odjela.“

„Čini se, da Vas nije dugo bilo u Zagrebu?“ primieti sjedoglavi gospodin.

„Ima više od trideset godina,“ odvrati učitelj. — „Nebi ni sada bilo, al proklete novotarije u pučkom školstvu prisiliše me, da dodjem amo.“

„Vi ste dakle pučki učitelj?“

„Tako je. Lacko Muvrin, pučki učitelj u Jasenju, križevačke županije,“ predstavi se školnik. „Preko dvadeset i pet godina služio sam mirno i zadovoljno kao pravi pučki učitelj, a sada me zovu u nekakav produžni tečaj, da naučim, što mi manjka.“

Nepoznati gospodin nasmieši se izpod brka i nereče ništa, nu zato je razgovorni učitelj odmah nastavio:

„U mojoj petdesetoj godini nedadu mi još mira; sadanji predstojnik kod bogoštovja, — čast mu i poštenje — stvorio je dosta liepih stvari, ali se daje uputiti u kojekakove ludorije. To ću mu ja još danas u lice kazati. Jedna od takovih ludorija je i taj produžni tečaj. Pet godina bio sam pomoćni učitelj ili vježbenik — kako se uzme, — a dvadeset i pet godina pravi učitelj. Sve to vrieme bili su moji predpostavljeni i moji župljani sa mnom zadovoljni, a sad u jedanput da nevaljam! Tako se nepostupa sa starijim čovjekom.“

„Što ćete, takova je naredba!“ Reče nepoznati.

„Znam, da ima naredba o tom, al je nepravedna i luda,“ razžesti se učitelj. — „Molim Vas, sad moram kao djačić učiti slovnicu, povjest, geometriju, gospodarstvo, pače i gimnastiku. Sad u moje stare dane, kad su mi već na pol ukočene kosti, morat ću da skačem i da se previjam, kao da sam komedijaš, ili član cirkusa! Šta će našoj seoskoj djeci gimnastika, ta oni to bolje umiju nego vaš predstojnik i njegovi školski nadzornici . . .“

„U tom bi mogli pravo imati,“ opazi stari gospodin, srdačno se nasmijav prigovoru učiteljevu. — „Vi, dakle, idete predstojniku, da se poklonite?“

„Da, to sam nakanio. Obići ću svu gospodu kod vašega odjela, a Vas, dragi gospodine, liepo molim, da mi pokažete kuću, gdje je smješten vaš odjel.“

„Drage volje!“ odgovori siedi gospodin, — „nu sa predstojnikom moći ćete istom oko jedanaeste ure govoriti; prije neprima on nikoga. Dotle možete posietiti drugu gospodu.“

Razgovarajuć o produžnom tečaju, o strogosti izpitatelja i srodnih stvarih, dodjoše poštovani Lacko Muvrin i njegov pratilac do zgrade bogoštovnoga odjela u Pivarskoj ulici.

„Ovdje počekajte vani četvrt sata, a onda možete naći svu gospodu, koju trebate!“ reče siedi pisar jasenjskomu učitelju na ulazu zgrade i zamaknu brzo u zgradu.

— — — — — — — — — — — — — — —

Točno u jedanaest sati bude poštovani Lacko Muvrin pušten pred predstojnika bogoštovnoga odjela, koji smješljivo i prijazna lica dočeka smjerno ulazećeg i duboko klanjajućeg se pučkog učitelja. Hotjevši ovaj da progovori i da pozdravi pred sobom stojećeg dostojanstvenika, probliedi sav i stvori se kamenom. Onaj siedi pisar na šetalištu, pred kim je koješta neliepa izustio o odjelnom predstojniku, nebijaše nitko drugi nego sam predstojnik.

Predstojnik spazi veliku zabunu jadnoga učitelja i podje da ga osokoli.

„Meni je po prilici poznat uzrok Vašega dolazka,“ reče predstojnik blagim glasom. — „Učite samo marljivo ovo vrieme, koje je opredieljeno za produžni tečaj, pa će ufano i izpit Vaš dobro proći.“

„Presvietli gospodine! . . .“ promuca plačnim glasom seoski učitelj, sagibajuć koljeno, u čem ga predstojnik s mjesta zaprieči. — „Milost, milost! Oprostite! . . . Uvriedio sam Vaše presvietlo gospodstvo . . . Smilujte se! . . . Moja obitelj . . .“

„Ništa, ništa!“ umirivaše predstojnik zdvajajućega učitelja. — „To su malenkosti, . . . samo prionite živo uz učenje, pa će biti sve u redu! . . .“

Timi utješljivimi riečmi odpusti predstojnik jasenjskoga učitelja, koji od silne uzrujanosti nije ni osjetio, kako se je u jedanput našao na ulici.

V.

Poštovani Lacko Muvrin posluša savjet predstojnikov i prionu živo uz knjigu. Nije mu doduše godilo novo djakovanje, ali ga je tješilo, što je u produžnom tečaju vidio kolega, koji su dobom još stariji bili od njega. Ponos mu nije dopuštao, da bi za ovimi zaostao. Koliko je bolje mogao, prouči Veberovu „Skladnju“, Pexidrovu „Geometriju“, prolista amo tamo „Hrvatsku povjest“ od Ivana Tkalčića, te nekako mirnijom dušom idjaše u susret kobnomu izpitu, koji se je imao držati na koncu tečaja. Najviše ga je srdila gimnastika! To su bile prave muke za njega, staroga čovjeka. Učili su ga mali i veliki čučaj, pa onda nožni čučaj, koga nikako nije mogao da nauči, nego se je obično srušio na zemlju, kako je dug i širok. Vježba s utezi išla mu je mnogo bolje od ruke, jer je bio od naravi jakih i čvrstih mišica. Samo ti čučaji! Toga, vjere mi, neće on nikada svojoj školskoj djeci pokazati, da mu se smiju.

Dan za danom prodje u polazku predavanja i učenju, i eto svanu dan izpita. Gospodin Lacko Muvrin obuko najbolje svoje odielo, okratki crni kaput i tiesne crne hlače, remek-djelo nekog križevačkog krojača iz ulice Kalabrije. Nećemo da govorimo o duševnom raspoloženju našeg učitelja, o strahu, nadi i ostalih neopisivih osjećajih, s kojimi je pošao na izpit, nego ćemo pristupiti odmah k izpitu.

U dvorani, gdje se je imao držati javni taj izpit, sjedi u školskih klupah do trideset matorih kandidata. Izpitatelji, ti krvožedni risovi u ljudskoj podobi, (tako ih je gledajuć u sebi krstio Lacko Muvrin) sjede za dugačkim zelenim stolom, a predsieda im školski nadzornik, čovjek po licu dobričina, jer se neprestano smieši i blagim pogledom promatra gospodu kandidate. Ah, kako to ulieva nadu i pouzdanje! Da bude uveličana svečanost prvoga toga izpita, dodje za jednu uru, što je izpit trajao, i odjelni predstojnik u dvoranu.

Strah i trepet obuze sve kandidate. Ako su prije šta i znali, sada će, pred tim velikim gospodinom, sve zaboraviti, sada će ih pamet ostaviti. Nesmiljena sudbina htjela je baš, da jasenjski učitelj gospodin Lacko Muvrin dodje prvi na red pred predstojnikom.

Kad je pozvano njegovo ime, reče predstojnik potiho i podsmievajuć se izpitateljem · — „Ovo je moj znanac i štićenik, morate mi ga liepo pitati!“

Lacko Muvrin prekrsti se „u sebi“ i stade čekati s najvećom resignacijom na pitanja, kao vojnik na puščana zrna, stojeć dušmanu na nišanu.

Ajde da čujemo, što i kako su ga pitali, kako li ga mučili.

Iz hrvatskoga jezika dobi ustmeni zadatak, da nekoliko stavaka, gdje je glagolj u perfektu, pretvori u aorist. To mu nikako nije išlo od ruke, nego se je si-

romah zapleo kao pile u kučine. Izpitatelj, da ga rieši muke i znoja, zapita ga, koji padež zahtieva predlog „na“?

„Akuzativ!“ odgovori kandidat.

„I ništa drugo?“ primieti izpitatelj.

„Ne!“

„Pazite dobro, gospodine Muvrine! Koji je padež u ovoj izreci?“ Tu ustade učitelj i napisa na ploči velikimi, razgovietnimi slovi, da je svatko mogao čitati: „V i ć e t e p a s t i n a o v o m i z p i t u!“

Umjesto da odgovori na stavljeno pitanje, stade kandidat skoro kroz plač jadikovati: — „Ta nemojte, gospodo, za Boga! Istom ste me počeli pitati, pa mi već naviеštate, da ću pasti na izpitu! Smilujte se mojoj ubogoj dječici...“ Te rieči izustio je gospodin Lacko Muvrin s tolikim osjećajem i tako tronutim glasom, da su nekojim kandidatom, koji su od njega još manje znali, suze navrle na oči.

Čitava izpitna komisija morala je skočiti na noge, da uvjeri kandidata, da je ova na ploči napisana izreka primjer i ništa drugo.

Pošto se je poštovani Lacko Muvrin umirio i iza kratka razmišljanja pogodio, da predlog „na“ osim akuzativa zahtieva i lokativ, završi se izpitivanje iz hrvatskoga jezika.

Iz povjesti dadoše kandidatu pitanje, da li zna, tko je bio Nikola Šubić Zrinjski, na koje je pitanje kandidat odmah brzo i gladko odgovorio, da je Nikola Zrinjski bio „Medjimorec“ i da je poginuo kao „Festungskomandant“ u Sigetu.

Čitava komisija, a na čelu predstojnik uze glasnimi povici „dobro, dobro!“ povladjivati tomu umnomu odgovoru.

Sada dodje na red geometrija, kojeg se je predmeta naš kandidat najviše bojao. Velikom napetošću očeki-

vaše on prvo pitanje, koje je glasilo, kakova je razlika izmedju okruga i elipse?

„Okrug je posve okrugao, a elipsa više plosnjata,“ odgovori upitnik.

„To je bar jasno!“ primieti učitelj ironički, — „a biste li Vi znali tu razliku djeci zorno predočiti?“

„Bi, dakako! Elipsa je nalik vodenoj žemički, a okrug je evo baš kao moja „tubakira.“ I to rekav izvadi iz džepa burmuticu i pokaza ju u vis. Izpitna komisija udari u grohotan smieh, jer je kandidat umjesto navadne svoje okrugle burmutice držao u ruci četverouglastu srebrenu burmuticu, koju je samo u svečanih zgodah, kao što je i današnja, sobom nosio.

I tim se veselo i brzo svrši izpit iz geometrije.

Još samo gimnastika!

Učitelj gombanja pohvali javno kandidata, da je osobito okretan u vježbah sa utezi. Uslied te hvale nape sada kandidat sve sile i pokaza, da bi njegove mišice i težim utezom odoljeti mogle.

Poslije te produkcije imao je kandidat da pokaže nožni čučaj, nu kad je razložio, da mu se pri tom uviek neprilika dogodi i da je slab u nogû, oprostiše ga milostivo od te produkcije, a učitelj gombanja pozva ga, da napravi samo veliki čučaj.

Poštovani Lacko Muvrin stavi se u pozituru, izpravi se kao duplir, uhvati se objema rukama za bokove i u tren čučnu, razkrečiv noge. U isti čas pukoše mu odtraga tiesne njegove hlače s tolikim praskom, da je nastalo gibanje i smieh u cieloj dvorani. Do skrajnosti zabunjeni kandidat nadje se ponukanim uvjeriti slavnu izpitnu komisiju, da su mu samo hlače pukle, i da nije nikakove druge neprilike bilo.

Uz obću veselost odpustiše na mjesto jasenjskoga

kandidata, komu predsjednik komisije izjavi, da su s njim gotovi.

Sutradan kao što se je moglo predvidjeti, dobi poštovani Lacko Muvrin svjedočbu o tom, da je nakon dovršenog produžnog tečaja sposoban za daljnje vršenje svoga zvanja.

* * *

S kolikim se je veseljem i zadovoljstvom jasenjski učitelj vraćao iz Zagreba u tiho svoje seoce, to si može svatko misliti. Poslije trideset godina bio je opet u Zagrebu, i boraveći tu šest tjedana vidio tu i izučio toliko, koliko mu do groba treba. Najmilije mu je, kad može pripoviedati o svojih doživljajih u Zagrebu za produžnoga tečaja, a pošto su nekoji spomena vriedni, mi, koji imasmo priliku čuti ih iz izvora, pribilježismo ih na papir i predajemo ih javnosti, da nepadnu prije ṙeda u zaborav.

Goliat.

I.

Frajla Laura.

Neka se vriedni čitatelj prenese duhom u godinu 1808., u ono doba, kad je u Evropi jedna zviezda najjače sjala i jedno se ime najviše spominjalo, ime slavnoga i silnoga francuzkoga cara Napoleona Bonaparte. Te godine spremao se upravo Napoleon, da zada što prije smrtni udarac Austriji i da u komade raztreska staru ovu carevinu. Sav sviet očekivao je najvećom napetošću, kako će se svršiti ljuta ova, orijaška borba, hoće li naime lav korsikanski operušati dvoglavoga orla, ili će ovaj lavu odoljeti. Ali o tom nismo nakanili pričati, već o sudbini zasidjelice gospodične Laure, koja je u tih burnih vremenih skromno živjela u zabitnoj Požegi, u Slavoniji.

„Frajla Laura“ — tako su ju zvali u gradu — bijaše kći varmegjskoga velikoga sudca. Mati joj je prerano umrla, tako da se na nju ni sjećala nije, a otac malo se je brinuo za svoju jedinicu. Lov, karte i časti bijahu mu milija zabava, nego pazka na kćer. Tako se je moglo dogoditi, da se je dvadesetgodišnja Laura voljela s jednim švoležerskim častnikom, koji joj se je napokon iznevjerio i ostavio ju. U to joj nekako umre i otac, ostavivši joj liepu baštinu. Bivši više godina

veliki sudac, stekao je velik imetak, guleć puk i primajuć mita na račun pravde i pravice. Poslije smrti otčeve nestade u jedanput frajle Laure iz Požege. Sviet je govorio, da je otišla u Magjarsku, da sakrije pred znanci svoju ljubavnu nezgodu. Sviet je mogao imati pravo, jer se je Laura istom poslije pet godina vratila doma, u otčinsku kuću. Imala je uza se malu djevojčicu od kakove četiri godine, o kojoj je pričala, da je njezina nahrankinja, sirotče bez otca i matere, a onamo se šaputalo, da je to pravo pravcato Laurino diete, kao jaje jajetu naliko onomu švoležerskomu častniku.

Bilo kako mu drago, „sirotče“ bijaše njezina zla kob. Premda je frajla Laura bila plemenitašica i bogata, kao malo koja bolja djevojka u Požegi, na njezina vrata nije pokucao ni star a još manje mlad prosac. Gospodski sinovi i starija gospoda udovci, kojih je i onako malo bilo u varošu i varmegjiji, nisu ni u snu pomišljali na brak sa djevojkom, o kojoj je sviet kojekako sudio. Na to se je pazilo u ono doba i te kako, a valja opet znati, da trgovac, ili obrtnik ni za sav sviet nebi se usudio bio zaprositi kćer gospodskoga roda, naime plemenitašicu! Ta metlom bi ga odpravili, odkud je i došao.

U takovih prilikah je li čudo, ako je frajla Laura čekajući prosca, sjedila godinu, dvie, tri, pače i cielih pet godina, te tako pomoćju božjom navršila punih trideset godina. Do biesa! to već nije šala; u toj dobi treba po što po to razkrstit se s djevojačtvom. Osjećala je to frajla Laura i te kako, čemu je osobito dala povoda jedna u sebi neznatna zgoda. Njezina, naime, nahrankinja, zvala se takodjer Laura, pa od toga eto što se dogodi. Kad je curica prestupila u desetu godinu i postala velička, stadoše ju zvati „mladom frajlom Laurom“ za razliku od njene nahraniteljke, koju prozvaše „starom frajlom Laurom.“

Dakako, nisu ljudi hotimice tako govorili u lice frajli Lauri, ali se je ipak dogodilo, da se je komu izmaklo to razlikovanje mlade i stare frajle, a onda je uviek bilo pokora i sijaseta.

„Tko je star?“ vrisnula bi frajla Laura, kao da je tko žeravku na nju prosuo. — „Vi lude, vi bitange! Valjda se zna, kad sam se rodila, pa ako se nisam do sada udala, nisam za to stara. Mogu, hvala Bogu, još koje vrieme čekati, pa nije ni nužda, da podjem za koga god, kao druge prnjave požežke frajle, koje ni groša svomu mužu nedonesu“ itd.

Ovako bi se žestila frajla Laura, kad bi čula, da ju zovu starom frajlom. Hvastala bi se, kao da ima na izbor prosaca, na svaki prst po deset, a ovamo znala je sva varoš, znala je i ona sama, da je nitko živ još zaprosio nije. Ovo je već dodijalo plemenitoj gospodični Lauri i ona odluči, da će sama sebi naći muža, kad nitko neće da po nju dodje.

II.

Prosac.

Jednoga ljetnoga dana, tako na početku mjeseca srpnja, upravo je frajla Laura u prostranom hodniku prala gospodske svoje rubine sa svojom službkinjom Lizom. Onda to nije bila nipošto sramota, nego bi nasuprot svaku na jezike raznieli, da šta izvan kuće prati dade. Za to se onda još nije znalo, pa možda je i bolje bilo.

I frajla i službkinja bijahu u velikom negligé-u, kô što si može svatko pomisliti pri takovu poslu, u ljetnom, vrućem danu. Kad su baš najbolje u koritu sapunicu žuljale, zalaja u jedanput malo psetance Amidor (prvo toga imena u Požegi i radi toga poznato u svoj varoši),

a u isti čas uleti mala Laura i javi „mami,“ da dolazi „kicoš Šandor“.

Frajla Laura skoči brže bolje u sobu, da ju došljak onakovu, kakova je bila, nezateče. To joj jedva podje za rukom, jer je kicoš Šandor onaj čas, kako je ona zalupila vrati za sobom, stupio u hodnik, praćen ljutitim lajanjem kudravoga Amidora, koji se je očito srdio, da ga došljak ni na um neuzima.

A tko je taj „kicoš Šandor“?

„Kicoš Šandor“ (tako ga je sve zvalo, što ga je poznavalo) bijaše čovjek kojih četrdeset godina, onizak, ali pristao. Došao je u Požegu iz Bačke, a bio je u svojih mladjih godinah husarski oficir. Sada je bez zvanja i zanimanja. Cieli dan sjedi u kavani Niemca Leopolda u varmegjskoj ulici, gdje se obično za novac karta, a za nuždu i biljari, ili, ako neima nikoga u kavani ni za karte ni za biljar, onda zapali lulu i pripovieda na dugo i široko o svom vojničkom životu, o slavnoj svojoj porodici, o ljubavnih svojih zgodah itd. U gospodske kuće riedko zalazi, jer tamo nema za njega zabave. On niti je prijatelj vinu, ni pristarim ženam, a samo to dvoje može da nadje u družtvih male varošice, u kojoj se je nastanio. Odkuda mu sredstva za svagdanji život, toga nije nitko pravo znao. Slutilo se je, da je morao imati malu glavnicu, ili kakovu godišnju rentu, od koje živi, nu mnogi su držali, da ni jedno, ni drugo neće biti istina, nego to, da „kicoš Šandor“ živi od kartanja, jer je u kartah imao veliku sreću, tako, da su se toliki i toliki bojali sjesti s njime za igraći stol. Njegovo držanje bijaše otmjeno, a uz to ljubezno. Odievao se je uviek ukusno, ali ne po francuzkoj modi. Nosio je obično zelenu dolamicu i crvene hlače, koja nošnja mu je kao nekadanjem husarskomu častniku najviše prijala i pristajala. U njoj se je kočio i pečio kao da

ima tri spahiluka, a radi toga stadoše ga zvati kicošem Šandorom, koji mu nadimak i ostade.

Stupivši kicoš Šandor u hodnik, stade malko i ogleda se na okolo Zatim se približi koritu, gdje je služkinja Liza oborenih očiju žuljala rubine, da su sve poskakivale pjene biele sapunice.

„Je li kod kuće gospodična?“ upita kicoš iz tiha djevojku, koja mu se u prvi mah vanredno svidje. Liza je mlada, jedra i rumena kao jabuka, crne kose i crnih očiju kao kukinje; tu je vriedno stati i pogledati. Tako je valjda mislio i kicoš Šandor, jer se je počeo smiešiti i sladkim pogledom motriti zabunjenu djevojku, koja na njegovo pitanje, da li je gospodična kod kuće, mahnu glavom prama sobnim vratam, odsjekav u kratko:

„Tamo je u sobi!“

Kicošu nedade bies mira, već se pusti u razgovor s djevojkom.

„Kako mi se zoveš, liepa curo?“ upita Lizu, koraknuv bliže k njoj.

„Ja nisam liepa,“ — odgovori Liza, odmičuć uz korito.

„Tko ti to kaže,“ — prihvati kicoš — „te crne oči, ti rumeni obražčići,“ — i to rekav uštine ju pošteno za lice.

„Prodjite se mene!“ viknu Liza, pa kako je mahnula rukom, da odtisne kicoša, poprska ga svega sapunicom po licu. Pogledav ga na to, nasmija se u sav glas.

Kicoš otare rukavom pjenu s očiju i uhvati Lizu za ruku.

„Čekaj sada, ti vjeverice!“ reče on, — „sad ću te ovakav svu izljubiti!“

Nu jedva što je to odrekao, poprska ga Liza iz nova, pa ne samo to, već ga omašnim komadom sapuna, što ga je imala u ruci, postrugnu preko nosa, sad niz

brdo, sad uzbrdce. Taj manevar izvede cura tolikom hitrinom i snagom, da je kicoš jauknuv odskočio i uhvatio se za nos. Kroz sapunicu probi crvena krv iz nosa. Vidjevši to, zakocenula se služkinja od smieha i naslonila se hihotajuć na zid, vičuć prekinutim glasom: „Frajla! frajla!“ U isti čaš naskakivaše mali Amidor, režeć i lajuć na kicoša, grizuć u njegove korduvanske sare, ali bez opasnih posljedica.

Sada se otvore vrata i na njih se pojavi frajla Laura u ponošenoj kućnoj opravi od žute svile, koju bješe na vrat na nos obukla.

„Kakva je to galama?“ pitaše ona Lizu, koja nemoguć od smieha progovoriti, pokazivaše samo prstom na kicoša, koji je rubcem raztirao pjenu i krv po svom licu.

„Zar su poklade danas?“ poče strogo frajla Laura. — „Jesi li ti, curo, sišla s pameti? Šta se tu ceriš, kao da si poludila? Da si odmah doniela škaf vode, da se gospodin opere. Ma za Boga! Ta Vam curi krv iz nosa, gospodine Šandore! Što se je dogodilo?“

„Ništa, ništa!“ odgovaraše kicoš odpuhujuć pjenu s usta. — „Ulazeć udario sam baš nosom o vrata, krv mi poletjela iz nosa, a ja misleći, da imade vode u koritu, zagrabim sapunicu — ha, ha, ha!“

Bijaše to nekako usiljen smieh.

Frajla Laura požali toplimi riečmi nezgodu kicoša Šandora, pa kad je Liza, gušeć smieh u sebi i grizuć ustnice, doniela škaf vode, prionu frajla svojima ručicama nježno sapirati pjenu i krv s lica kicoševa. Kad je bilo sve u redu i krv se iz nosa ustavila, ponudi domaćica došljaku, da unidje u sobu. Ona prva započe razgovor, sjedeć na blizu s gospodinom Šandorom na divanu.

„Osobito me iznenadjuje Vaš posjet, monsieur de Šandor.“ (Tako je bio običaj govoriti u Požegi u ono vrieme francuzke uljudbe. Zato razumijemo, kako se do nedavna

čulo u istom gradu, ali mnogo kasnije, kad se je njemština počela uvlačiti: Herr von Šandor, Herr von Isidor, Herr von Hugo itd.) „Vi sve do sad niste prekoračili moga praga. Moram kazati, da me je Vaš dolazak frapirao.“

„Moram priznati, mademoiselle,“ — pokloni se kicoš što kićenije — „da sam dugo razmišljao, dok sam se odvažio, da Vas posjetim.“

„Zbilja?“ zapita gospodična Laura i puna izvjedljivosti upre pitajući pogled u lice kicoša, koji je postrance nekuda očima piljio, sabirući medjutim svu svoju duševnu snagu za zrelo promišljenu izjavu.

„Moj posjet,“ — progovori kicoš ozbiljnim licem i koliko moguće dubljim glasom — „nije obična formalnost. Što me k Vam vodi, namah ćete saznati . . . Hoću da se ženim, mademoiselle . . .“

Frajla Laura nakrivi glavicu, kao da nije dobro čula: — „Što, što rekoste?“

„Hoću da se ženim!“ ponovi kicoš čvrstim glasom.

„Pa to je liepo od Vas!“ primieti domaćica kao da razmišlja o nečem, što još ima doći.

„Liepo, da!“ prihvati dosta bržo kicoš — „samo kad bi se izpunile moje nade . . .“

„Ja Vas nerazumijem . . . Rekoste, da ću namah sve saznati; Vi pletete bez kraja i konca.“

„Eh, kad je tako,“ — razsigura se kicoš — „kad Vi tjerate mak na konac, onda znajte, da sam došao u prosce.“

„Komu?“ izpravi se gospodična Laura na divanu, kao da želi zapriečiti svaki odgovor na to svoje pitanje. Nu to njezino držanje ne smete ni malo gospodina Šandora, koji posve mirno i razgovietno odgovori:

„K Vam, mademoiselle; ja prosim Vašu ruku!“

Frajla Laura skoči sa divana i pošeta do prozora'

da se malko sabere od utiska te izjave. Za čas okrenu se i stade pred kicoša, koji je uzdignutom glavom buljio u svoju odabranu, kao u kakav orakul.

„Vi hoćete da se oženite sa mnom?“ poče frajla Laura. — „Dragi moj monsieur de Šandor! Ja Vam se čudim.“ I gospodična stade se iza glasa smijati.

„Kako to Vi mislite, mademoiselle?“ upita ponešto uvriedjen kicoš Šandor, pomišljajuć pri tom na svoj rod, svoj družtveni položaj i na obćenito priznatu pristalost.

„Ja ću Vam odmah sve razjasniti,“ — odgovori mirno i ljubezno frajla Laura. — „Samo budite mi iskreni, kao što se pristoji kavaliru i ugarskomu plemiću.“

„Hoću — parole d' honneur!“

„Ljubite l' Vi mene?“ započe frajla Laura.

„Kako se uzme;“ — odgovori nešto smeteno kicoš — „ja Vas neljubim, kao što ljube derani od dvadeset godina, al lagao bih, kad bi rekao, da mi se nesvidjate . . .“

„Zar je to sve? . . . monsieur de Šandor?“ zapita frajla tako glasno, da se je i na ulicu moglo čuti.

„No, pa zar Vam to nije dosta?“

„Ne, nikada, jamais!“ vikaše Laura, uzhodav se sva uzrujana po sobi. — „Ja hoću muža, koji me iskreno i mladenački ljubi. Ljubav je život ženske . . . .“

„A Vaših trideset godina?“ primieti tiho, ali ogorčeno kicoš Šandor, vidjev, da neće uspjeti svojom osnovom.

Frajli Lauri sievnuše oči od jarosti.

„Mojih trideset godina“ — odvrati ona kicošu pridušenim glasom — „ja ću lako podnieti, al Vaše dugove ne! . . . . (Čuvši te rieči kicoš Šandor, skoči odmah kao šilom uboden s divana.) Slobodno ustajte, za Vas i nije mjesta u mojoj poštenoj kući. Vi ste mi kazali svoju, a sad čujte, što ću Vam ja reći: Prije bi htjela poći za crna ciganina, nego za čovjeka, koji se dan i noć karta, koji lakoumno meće na kocku svoj

novac, i kad već nema ništa svoga, gleda, nebi li se namjerio na tudju kesu, da i tu proigra . . . . Ne, od toga brašna neće biti pogače; — idite s milim Bogom, monsieur de Šandor. Kad ste razbili nos na mojih vratih, mogli ste već slutiti, da ćete ovdje nagrajsati. Idite, idite!“ I kicoš Šandor, na pol guran od uvriedjene i razjarene zasidjelice, — izpade iz sobe na hodnik, pa na ulicu praćen neprestanim lavežem još uviek neublažena Amidora.

„Ala ću ti se osvetiti!“ promrmlja kicoš, izašav na ulicu. „Ti ćeš pamtiti moje karte i moje dugove, tako mi tvojih trideset godina!“

III.

Djačka komedija.

Čudite se možda, da je frajla Laura odbila kicoša prosca? Ele se nečudite tomu. Zna frajla Laura, što radi. Stalo je njoj doduše do udaje, al nada sve ljubi ona ipak svoje novce. A što bi bilo, da je uslišala kicoša Šandora? Udala bi se, a on bi od nje što izmamio, što izvadio njezine novce i za kratko vrieme zakartao. Onda bi došao red na njezine vinograde, polja, livade i na samu kuću. Sve bi se to proteplo. Jok! do toga nesmije doći. Frajla Laura umjet će da sačuva svoju otčevinu, a već je promozgala, kako će i do jeftina muža doći. Njezinu računu izadje u susret kao naslana jedna prilika.

Dvie, tri nedjelje iza onoga kicoševa posjeta kod frajle Laure bijaše konac školske godine. Prije podne bio je Te Deum, a poslije podne, pod večer imale su se prikazati po djacih igre iz biblijske povjesti na varoškoj ciglani kraj Orljave.

U varošu se razneslo, da će se prikazati mejdan

izmedju Davida i Goliata, a zatim smrt kralja Saula i bieg Izrajilaca. Te dvie igre prikazivahu se o koncu svake školske godine, nu zato su ipak svaki put izmamile na stotine obćinstva, gospodskog i gradjanskog, na prostranu ciglanu.

Oko pet sati na dan sv. Ignacija poče sviet grnuti na ciglanu. Tamo bijaše zelenim suknom prostrt dugačak stol za gospodu profesore i honoraciore, koji su svojim posjetom počastili ovu djačku zabavu. A došao je, bogme, i sam gospodin vicišpan sa svojimi varmegjaši, onda varoški sudac sa viećnici, nekoliko vlastele, i sijaset gospodja i purgarica. I ti marljivi majstori ostaviše svakdanji svoj posao, pa dodjoše gledat „djačku komendiju.“ A po što i nebi, ta nestoji ni pare, a možeš se za groš nasmijati. Od zelena stola malo podalje uhvatiše mjesto gospodje i gospodične, sjedeći na stolcih, koje su si same onamo donieti dale. Iza njihovih stolaca stoje gradjanske žene i nestrpljivo izgledaju dolazak djačke čete.

Točno u pet sati začu se tik Orljave udaranje bubnjeva.

„Idu! idu!“ rodi se sada žamor medju čekajućimi gledaoci. I dodjoše eto!

Gizdavo djače nosi pred svima modru zastavu sa slikom sv. Alojzija, koju su otci Jezuite, bivši nekad profesori požežkog kolegija, djakom poklonili. Za barjaktarom stupa prva četa i to Izrajilci, oružani lukovi i sulicami. Medju njimi vidiš s krunom na glavi kralja Saula i mlado pastirče Davida, koji u jednoj ruci drži pastirski dugački štap, dočim je uzdanicu svoju, praćku, prebacio preko ramena, o kojem mu i torba visi. To su već dvie glavne osobe današnje slave.

Za Izrajilci u malom razmaku stupaju Filistejci. Pred njima bahato koraca golemi Goliat pod kacigom

i s velikom sulicom u ruci. Na ledjih nosi ogroman, širok štit. Svu četu, u kojoj bijaše već odraslih i matorih klincova, nadvisivaše Goliat za čitavu glavu i više. Baš pravi Goliat, kao što ga u sv. pismu čitaš, samo s tom razlikom, da je filistejski Goliat imao šest rifa i jednu šaku visine, a ovaj djački šest stopa i jednu šaku. Svakako prema ostalim orijaš!

A tko i nebi poznao našega Janka Feketića, kad je on požežko „dite,“ sin varoškoga kastelana, a već dvanaestu godinu djak u gimnaziji. Da se to razumije, valja spomenuti, da je Janko Feketić svaki razred dvie godine polazio, pa tako, dok su njegovi suučenici svršili dvanaest škola, svršio je on istom šest, ili ako se pravo uzme, nije ni toliko svršio, jer je u šestoj školi dobio kao poeta prve godine secundam, a druge godine čak tertiam classem. Kud je sada pristao, a ima mu pune 24 godine, te već suče brkove kao jurat, il katana kakav. Inače bijaše Janko dobroćudan (izim kad bi se napio), a uz to liep i glavit momak; zdrav kao ris, a jak kao Simson. Jao onomu, koga bi on ljutit ščepao, ili svojom zukvarom počastio! Nu jadan Janko neima ni otca ni matere, ni brata ni seke. Sve mu je to posljednja kuga (dao Bog psi ju izjeli) podavila. Samo mu je još živjela stara tetka, koja je na nećaka svoga trošila svoj uštedak, živuć u nadi, da će ga doturati do crne škole i zapopiti. Nu ove godine izjalovi se njezina nada za uviek. Dobivši treći red izjavi Janko, da više ni za sav sviet neće da ima posla s knjigom. Što je učio, učio — a sada huja! Ako nikud, a on će u soldate, tamo trebaju momaka njegove rufeti.

Djake dopratiše na ciglanu njihovi profesori, a pazku nad četami i redovi držahu navadni njihovi dekurioni. Svi bijahu obučeni u kratke dolamice sa kalpa-

čiči na glavi, u koje bijahu zataknute zelene grančice. Sve to davaše četi neko vojničko lice.

Gospodin direktor, zauzev s profesori mjesto za zelenim stolom, prozbori u ime pozdrava gostiju malu, ali zanosito izgovorenu latinsku oraciju, a zatim pozva djake, da započmu bojnu igru.

Čete Izrajilaca i Filistejaca stajahu jedna naprama drugoj u priličnu razmaku. Čistina medju njima bijaše dosta velika. Na poziv direktorov izadje prvi na sriedu filistejski Goliat. To je već šesti put, što Janko Feketić igra tu junačku ulogu. Kako je samo junački koracao, kako prkosno stao i goropadno lupio težkom sulicom o zemlju, a uz to bahato uzmahnuo glavom, da su mu vitice bujne crne kose sve zadrhtale na ramenih.

„Ala je strašan!“ uzdahnuše purgarice.

„Kako je pristao!“ šaputahu si gospodske žene.

Jakim, gromkim glasom, da se je svuda naokolo orilo, poče sada Goliat izazivati dušmane Izrajilce:

„Što ste izašli u boj proti nam? Nisam li ja Filistejac, a vi Saulove sluge? Izaberite jednoga izmedju vas, koji će mi na mejdan izaći. Svlada li me on i ubije, onda ćemo mi biti vaše sluge; a ubijem li ja njega, onda ćete vi nam robovati.“

Tu stade čekajuć, al se nitko nejavi od Izrajilaca, pa zato poče Goliat vikati još jačim glasom:

„Sram vas bilo, kukavice! Zar nema nijednoga medju vami, da se sa mnom bije?“

Na to se pojavi David, izašav na sredinu. Bijaše to mladić od kojih 16 godina, sin bogata vlastelina, ljepušan, ali slabašan Bijaše u šestoj školi primus eminens, a tomu su uviek, kao neko odlikovanje, davali ulogu Davida. Izrajilski pastir podje sa svojom palicom i praćkom sigurnim korakom prama Goliatu, koji se nanj, čim ga opazi, ljutito prodere:

„Zar sam pseto, da batinom na me ideš? Dodji samo bliže! Ja ću, znaj tvoje meso dati za hranu pticam i zvierim u polju.“

Na to mu odgovori mali David tanko, glasovito:

„Ti ideš proti meni s mačem, sulicom i štitom; a ja izadjoh tebi u susret u ime gospodina Zebaota, Boga Izrajilova, koga ti grdiš. Danas će Gospod dati, da te nadvladam, i skinut ću glavu tvoju, a truplo ću ostaviti pticam pod nebom i zvierim u polju, neka se zna, da živi Bog Izrajilov!“

Goliat pokroči na te rieči proti Davidu, huleć Izrajilce i Boga njihova. David medjutim izvadi iz torbe umjesto kamena tvrdu lukovicu, metne ju u praćku, zavitla njom i uvježbanom rukom pogodi njom mjesto u čelo, u štit Goliatov. Nu i to nije trebalo, mogao je baš i promašiti, al Goliat morao bi se srušiti, kao što se je i zbilja Janko Feketić, kako je dug i širok srušio na tratinu. David priskoči sada brzo i odsieče tobož glavu Goliatu. koju je ovaj imao sakritu pod štitom, pa visoko ju držeć u visu, pokaza ju svjetini.

„Vivat, vivat!“ Zaori sada na sve strane, a izrajilska četa zapjeva dobitniku u slavu ono, čim su Davida žene izrajilske slavile:

Hiljadu ih Saul svladô,
Ali David momče mlado
Deset hiljad' pobi ljudi,
Slava njemu, slava budi!

Dok se je to pjevalo išao je David oko gospodja, koje ga obilno nadariše: gurabijami, paprenjaci, šećernimi kolačići i drugimi poslasticami, dočim su opet gospoda Goliatu vinom namjestili glavu.

Za nekoliko časaka odigra se druga igra, naime bitka medju Filistejci i Izrajilci, u kojoj se Saul sam probode.

Boj otvoriše streljači, pa se je živo strieljalo s jedne i druge strane. Za malo povede Goliat suličare u borbu, i sada nasta trka i galama. Filistejci na čelu s Goliatom Jankom Feketićem nahrupiše uz urnebesnu viku: „udri čifuta!" ko mahniti na Izrajilce, koji zastrašeni okrenuše pleća, pa u bieg. Filistejci za njima, pa koga su dostigli, toga bi drvenimi svojimi sulicami ljudski opalili. A da to nije bila šala, vidjelo se je po tom, što je skoro sva izrajilska četa nagnula skakat u Orljavu, kamo jih Filistejci neimahu volje sliediti. Kasnije vratiše se iz vode izrajilski junaci mokri kao parcovi. Da je tu bilo smieha i grohota, može si svatko misliti.

Sviet se zadovoljan razidje kući, pripoviedajuć si sitnice boja, koje je tko vidio.

Frajla Laura, koja bijaše takodjer na ciglani, vrati se nešto zamišljena kući. Neka zamašna misao rodi se u njezinoj glavici. Na večer leže frajla Laura u krevet sa sladkim uvjerenjem, da bi Goliat Janko Feketić bio za nju muž kao stvoren! . . . On i nitko drugi!

IV.

Fac totum.

Treći dan poslije zabave na varoškoj ciglani pošalje frajla Laura služkinju Lizu po Janka Feketića. Neka dodje, čim prvo može. Djak, navikao posluhu od malih nogu, podje odmah s Lizom kao na zapovied, a uzput joj pripoviedaše matoro djače toliko sladkih stvari o njezinoj ljepoti, o ljubavi i ašikovanju, što je curu tako smelo, da nije ni sama znala, kako se je u jedanput našla pred vrati Laurine kuće.

„A šta misliš, Lizo?" zapita djak pred vrati služkinju. — „Zašto me zove tvoja gospodična?"

„Šta ja znam. Ona će Vam već sama kazati."

Udjoše u kuću.

Frajla Laura nagizdala se, što je ljepše znala i vanredno ljubezno dočekala liepoga Goliata.

„Sjedite, dragi Janko! Evo tu do mene!" reče sladko frajla Laura, nudeći mjesto nespretnu Goliatu na tiesnu divanu.

Janko sjede i sa strahopočitanjem, položiv ruke na koljena, gledaše u frajlu Lauru, kao u svoga gospodina direktora.

„Dragi Janko," — poče frajla Laura — „znate li Vi, zašto sam Vas zvala?"

„Odkud bi ja to znao?" odvrati dosta surovo poeta, kao da ima posla s profesorom, koji mu je zadao težko pitanje.

„Ma neljutite se, ja ću Vam odmah sve kazati," prihvati frajla Laura, uhvativ ga nježnima ručicama za jaka ramena. — „Vi znate, da imam malu nahrankinju — — malu Lauricu — —"

„Kako da neznam, malu frajlu — —" bubnu Feketija.

„Ta da, ono curče!" upade brzo frajla Laura, — „ono moje sirotče, koje sam pod svoje uzela. Ali sad je vrieme, da uči štiti i pisati; već joj je deset godina."

„Pa neka ide u školu!" prihvati poeta

„Ala ste brz na zlo, dragi Janko! Neka ide u školu! Lako je to reći, ali težko bi meni bilo podnositi, kad bi čula, da ju tamo meštar Petrić čupa, bubotkami časti, ili ju čak šibati dade. To nije za djecu iz boljih familija."

„E, onda neznam, šta ćete Vi s tim djetetom? Bit će najbolje, da ju i nedate u školu."

„Ali ja hoću, da diete nešto uči, pa ako neće u varošku školu, a ja ću joj sama platiti instruktora," reče odriješito frajla Laura.

„Instruktora?“ ponovi Janko Feketić, sav u čudu, jer to su u ono vrieme bile riedke, vrlo riedke stvari.

„Da, instruktora!“ potvrdi ponosito frajla Laura, „a Vi ste kao stvoreni za to.“

„Hm! . . . drage volje!“ izjavi se s mjesta poeta.

„Vi ćete moju Lauricu učiti štiti i pisati.“

„Nemajte brige!“

„I računati.“

„I te kako!“

„Pa onda katekizam i bibliju.“

„To na pamet znam.“

„Za to dobit ćete osam cvancika na mjesec, a imat ćete uza to stan i hranu i sve, ma sve u mojoj kući.“

„Hvala liepa; ja sam zadovoljan!“ reče djak bez ikakova razmišljanja, vidjev, kako mu je sikira pala u med.

„Sve ću Vam to ja dati, dragi moj Janko,“ — govorila mu medenimi riečmi frajla Laura — „samo da moju nahrankinju liepo naučite, što joj treba za bolje družtvo. Ta i Vam će to dobro doći. Čula sam, da Vaša tetka neće ni da čuje što o Vami, odkad ste postali tercijaš. Bože moj, pa šta je za to? Zar moraju svi ljudi da budu učeni, ili profesori? Svaki je čovjek za nešto stvoren. Vi ste eto mlad, čio, liep momak — — — Vam će se sreća skoro nasmijati — — — prije nego li mislite. Za moj „gusto“ Vi ste najljepši čovjek u Požegi — —“

„To mi je i Vaša Liza kazala!“ primieti sramežljivo poeta.

„Šta Liza, šta zna Liza,“ — upade strastveno frajla Laura u rieč Janku Feketiću — „ona je govorila u vjetar, ili zar ona zna, što govori? Al mi gospodske žene i frajle govorile smo o tom. Do toga možete nešto držati. Ali molim Vas, dragi Janko! imam ja s Vami i drugog još razgovora. Vi valjda znate, da je u mene veliko gospodarstvo: vinogradi, šljivici, polja, livade i velika bašča kod Orljave. Sve se to mora nadgledati, pa gdje ja nemogu biti glavom, tu mora biti drugi netko. Nije li tako?“

„Nemože biti drugačije,“ potvrdi Janko.

„A jeste li Vi za taj posao? upita frajla.

„Znam ja od svega toga pomalo!“ odvrati Janko Feketić i dodade posve ozbiljno: „Ta zašto sam navršio dvadeset i četiri godine?“

„Tim bolje! Vi ćete dakle, biti u mojoj kući „fac totum“! Učili ste djački jezik i valjda znate, što je to?“

„Kako da neznam?“ požuri se poeta, da pokaže spoju vještinu u latinskom jeziku, — „Fac totum,“ to će toliko reći, kao vikar u manastiru!“

„Da baš tako!“ poveseli se frajla Laura. — „Vi ste moj vicarius, Vi ćete za sve brigu imati, gospodariti, prigledati, račune davati — no sve, sve!“

„Pa meni je pravo!“ zaključi djak ozbiljni taj dogovor o svojoj budućnosti.

Sutradan on se je već od svoje tetke preselio pod krov Laurine kuće.

Taj slučaj dade povoda silnomu govorkanju u maloj varošici, gdje se je to odmah saznalo.

„Ala je milostiva srca ta frajla Laura!“ govorahu medju sobom bogobojni ljudi.

„Prava je luda, ta frajla Laura!“ primjećivahu bezazleni stvorovi — „jer šta će ono curče naučiti od Janka Feketije, koji sam ništa neznade.“

„Ala je fina ptičica, ta frajla Laura!“ prišaptivahu si stare izkusne gospodje. — „Zna ona, zašto je baš Goliata domamila u kuću!“

Bilo kako mu drago, frajla Laura najbolje zna, što je uradila, svaki kosi k sebi, pa je i Bog k sebi prste stvorio.

Pa tko će još da zamiera frajli Lauri?

V.

Vjerenici.

„Factotum“ frajle Laure živio je liepo i udobno u kući svoje pokroviteljice, kao nikad prije. Jedan sat na dan podučavao bi malu nahrankinju u čitanju i pisanju, učio ju na pamet „račun svih računa“ jedan put jedan i povrh toga zadavao na izust po koji komad iz svetoga pisma, ono, što je baš on sam najbolje upamtio kao porod Isusov, muku Isukrstovu, a iz staroga zavjeta dugotrajnom praksom utuvljene si ratove medju Filistejci i Izrajilci, osobito one za doba [Saula i Davida kralja. Tu je on majstor, da mu nebi doskočio nijedan „professor religionis.“

Uz tu tobožnju glavnu zadaću obavljao je naš „factotum“ sve ekonomske i kućanske poslove u Laurinoj kući. Radio je poslušno i revno sve, što mu je njegova „frajla“ zapovjedila, a ako bi mu preostalo nešto prosta vremena, onda ga je frajla Laura uzela u školu i stala mu pričati o svom visokom rodu, o svojoj ljepoti, (o kojoj su kojekako sudili), o svojih proscih (kojih nije nikada bilo, izuzev kicoša Šandora) i o velikoj sreći, na koju će se namjeriti djerz, koga ona usreći svojom rukom i bogatim mirazom.

Kad je o tom frajla Laura jedanput vrlo zamamljivo i u četiri oka pričala svomu „factotumu“ i opazila, da momak o nečem razmišlja, zapita ga ona kao iznebuba:

„Hoćete li Vi dopustiti, baja Janko, da Vam tko drugi ugrabi liepu sreću izpred nosa? . . Da mene izprosi? . .“

„Kako to mislite?“

„Ala ste tupoglav . . . Nebi li se Vi htjeli oženit sa mnom; razumijete l' sada?“

„Nemarim,“ odgovori flegmatično factotum, — „i onako već spadam sav u Vašu kuću.“

„Ah moj Janko!“ kliknu od radosti Laura i ogrlivši ga biesno, pritisnu mu vatreni poljubac na čelo. — „Mi smo sada svoji — sad smo vjerenici,“ govoraše zanosito frajla Laura — „a za nekoliko nedjelja, čim umre tižikavi varoški kancelista, grbavi Andrija, ti ćeš dobiti njegovo mjesto, da se baš nekaže, da nisi ništa. Varoški sudac, moj ujak, već mi je obećao, da ćeš postati kancelistom, a onda ćemo se namah vjenčati, i živjet ćeš kao bubreg u loju. Nije li to sreća Janko, dobit ćeš plemenitašicu visoka roda, bogatu, o čem nisi ni sanjao!“

„Hvala Vam, liepa,!“ zahvali Janko i poljubi ručicu frajle Laure, koju mu je ona pod nos turila.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Janko je odsada nosio zlatni vjerenički prsten na ruci a i frajla Laura. Već drugi dan pročulo se u varošu o tih zarukah, i bilo je kojekakova razgovora o toj važnoj zgodi. Ali brige za to frajlu Lauru, ona ima svoga Goliata, da joj mogu sve žene zavidjeti, pa mirna Bosna.

Kicoša Šandora silno iznenadi ta viest. On se zakle, da će po što po to razvrći tu svezu i zapriečiti, da dodje do vjenčanja. Stao se odmah pripravljati na to; vrebao je na svaku zgodu, da može dobiti u svoje družtvo Janka Feketića, komu se upravo nanudjaše. Malo po malo postaše njih dvojica veliki prijatelji i svagdanji drugovi, makar da se je frajla Laura silno na to ljutila. Janku bijaše vrlo ugodno družtvo kicoša Šandora, koji ga je učio kartati, mačevati, u nišan gadjati, u družtvu veseliti se, i slične stvari, za koje je baja Janko pokazivao velik talenat.

Kicoš Šandor veselio se svomu uspjehu i vrebao samo zgodu, da se osveti staroj parti, koja je voljela

ubogu djaku nego njemu, čovjeku od ugleda i položaja družtvenoga. Ta se prilika skoro desi.

VI.

Verbonka.

Crni glasovi pronašahu se cielom carevinom. Car Napoleon kretao sa silnom vojskom ravno na Beč. Iz Bosne i Srbije pretijahu Turci, nahuškani od Francuza, da će provaliti u Hrvatsku i Slavoniju. Sve izgubilo glavu, al nije namjestnik banski, zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac. On izda proglas i odredi obću insurekciju. Po svoj zemlji idjahu verbonkaši, da kupe dobrovoljce. Dodjoše i u Požegu oko početka ožujka 1809. i razapeše svoj zamamljivi šator na trgu sv. Trojice. Bilo ih je, koji se drage volje ubirmaše, al još više takovih, koji ni blizu nisu došli.

Pod večer jednoga dana približi se tomu šatoru kicoš Šandor sa Jankom Feketićem. Baja Janko bijaše očito natrušen, jer je odmah stupio pod šator, gdje su banderijalci veličkog spahije Jakoba Svetića uz cigansku glazbu kao mameni plesali „magjarca.“ Dopalo mu se to i on stao gledati, te gledati. U to pristupi k njemu jedan banderijalac i pusti se ovako s njim u razgovor.

„Ej, gospodine Janko, poznate l' Vi mene?“

„Odkuda bi ja tebe poznao?“

„Ta ja sam Marko,“ uze verbonkaš lagati kao da iz knjige čita, „koji sam kao varoški pandur toliko godina služio pod Vašim gospodinom otcem. Vi ste bili tada malečak. Ej drago, i koliko puta ste išli sa mnom u Padež po gljive, pa u jagode u Jagodnjak. Eh! ta Vi se morate na me sjećati....“

„Da, da sjećam se nešto, sjećam....“

„Eto vidite! pa sada da pijemo u naše zdravlje. Ja u Vaše, a Vi u moje,“ reče verbonkaš natočiv čašu baji Janku, pa sebi.

Izpiše na dušak.

„Još jednu!“ viknu verbonkaš.

„Pa ma i dvie!“

„Dakle dvie!“

Izpiše drugu, treću i četvrtu — i tako dalje, ni broja se nezna. Kicošu Šandoru zaigraše oči od veselja.

„Gospodine Janko!“ viknu sada veselo banderijalac. — „Vi ste naš čovjek.“

„To se zna!“ izmuca već posve pijan baja Janko.

„Dajte mi Vašu ruku!“ I Janko položi svoju ruku u izpruženu desnicu verbonkaševu.

„Živio! živio!“ povikaše u jedan glas svi verbonkaši, koji su samo na taj čas vrebali. Čim pruži ruku, onda je ubirman, onda je njihov.

„Sad si naš, momče!“ govorahu mu verbonkaši — „sad si ubirman u „surekciju.“

„Šta ubirman?“ tepaše Janko — „a jok — nećete Vi mene.“ I stade se otimati sve jače i jače, dok to nije dosadilo verbonkašem, koji ga težkom mukom svladaše i povaliv ga na zemlju ruke mu svezaše. Takova odvedoše ga u varmegjsku kuću i tim svršiše svoj posao u Požegi.

Za čas znala je sva varoš za taj dogadjaj. Frajla Laura poleti ko bez glave k svom ujaku, varoškomu sudcu, da joj izbavi njezinoga Janka, al sudac joj reče, da tu nema pomoći. Sva van sebe potrča sad pred varmegjsku kuću, ali vrata zatvorena. Uze lupati kamenom u vrata, ali nitko neodgovara. Kukajuć vrati se kući, gdje se od boli i žalosti na zemlju sruši. Sirota Laura!

Sutra se čulo, da su Janka odveli na Savu, gdje se je insurekcija kupila, da nedade Turkom prieko. Bolan Janko, kad ćeš se vratiti! Hoćeš li kad ili nikad vidjeti svoju Lauru?

VII.

Suum cuique.

U Požegi nisu se toliko bojali Francuza, koliko Turaka. Još im je ostao u krvi i kostih strah pred Turci, koji su ondje prije sto godina gospodovali. U to dodje još glas, da su Bosanci prešli suhu medju i zapalili grad Cetin. Hrvatska insurekcija potisnu doduše Turke preko medje, nu sada se je tek sviet bojao, da će Turci gdje drugdje, ponajprije preko Save provaliti u naše krajeve. Jao i pomagaj!

U Požegi izgubilo sve glavu, osobito žene. Što će biti, ako ih Turci sobom odvedu! Ta sramota! Ta žalost!

Jednog dana došao kicoš Šandor u pohode frajli Lauri.

„No, čujete li mademoiselle,“ govoraše joj, — „što se dogadja oko nas? Za koji dan evo Turaka.“

„Občuvaj nas, sveta Bogorodice!“ zavapi Laura.

„Sad bi bilo dašto ljepše, da imate muža, koji bi Vas branio, — da ste na primjer za me pošli? . . .“

„Al Vi ste kartaš, Vi bi sve moje raztrajali . . .“ primieti Laura.

„Ma ne kartam se više,“ pobrza s odgovorom kicoš Šandor — „doktor mi je zabranio ići u kavanu i u karte gledati. Veli, da bi mogao vid izgubiti . . .“

„Vi dakle zbilja nekartate se više?“

„Ne . . .“

„To je liepo! Ali što će moj Janko, ja ću da čekam nanj!“

„Dugo ćete čekati. On će ostati za uviek u vojsci. Taj se više nevrati.“

„Naopako!“ zalomi rukama Laura — „Eh onda je druga stvar. Ja nemogu sama da živim u takovih vremenih.“

„Dakle? . . .“

„A onda, . . . onda . . . evo Vam moje ruke!“

— — — — — — — — — — — — — — — —

Za tri nedjelje vjenčao se kicoš Šandor s frajlom Laurom. Sviet se čudio, kô što se je očekivati dalo, i govorio: *tako je valjda sudjeno bilo!*

* * *

Za dva mjeseca razpustili insurekciju i Janko se vratio u Požegu. Pošao ravno u kuću „frajle Laure.“ Imao tu šta čuti i vidjeti. Htio je da pobjesni od ljutine. Kako bi mogao sada tu liepo živjeti, a eto se drugi ugniezdio. U malo da nije naletio na kicoša Šandora, koji ga je uzeo miriti.

Gospodja Laura uze sada za ruku baju Janka i odvede ga polag u sobu, pa mu stade govoriti:

„Nemoj budaliti! Kancelistom kod varoša moraš postati, to je moja briga, a grbavi Andrija leži na umoru. Onda slušaj dalje. Ja ću ti od svoga dati 500 cvancika, a da bude pazar sasma u redu — oženi se s Lizom! I onako si s njom ašikovao, dok si bio još pod mojim krovom.“

Janku se svidje taj savjet, i on se umirio. Za mjesec dana postade varoškim kancelistom, primi od frajle Laure 500 cvancika i vjenča se s Lizom, vriednom opančarskom curom iz Vučijaka, koja ga je jedva dočekala.

Bivša služkinja dolazila bi često u „vizite“ gospodji Lauri i kovala u zviezde svoga Janka.

„Eto!“ govoraše blažena Liza — „da ga nisu onda ubirmali, on bi bio Vaš čovjek,[1] a ja bi ostala bez moga dragoga Janka. Prava je sreća za me, da se je ovako dogodilo.“

„Šta ćemo!“ odgovorila bi gospodja Laura s uzdahom, po kojem se je suditi dalo, da nemože pregorjeti svoga „Goliata“.

[1] Tako u Požegi zovu „muža.“

Ponoćka.

Mlada zagorska vlastelinka, gospodja Malka, udata nema tomu godinu dana za vremešna udovca Virgila pl. Druškovića, zapodjela je dan prije badnjaka, pri jutarnjoj toaleti, sliedeći razgovor sa mladom, ljepušnom svojom sobaricom Stazikom:

„Kako se veselim, Stazice, sutrašnjoj večeri," — reče mlada gospodja sobarici, koja joj je plela guste, crne vlasi u pletenice, — „bit će toliki gosti u nas na svetu večer."

„Bit će sigurno vrlo veselo!"

„Pozvali smo najbolje družtvo iz naše okolice."

„To se razumije."

„Bit će kod nas stari barun K."

„A njegov sin?"

„On je u B. Onda naš vicekomeš, kotarski sudac, stari izsluženi vicejašprišt, i četiri naša neoženjena susjeda. Te smo morali pozvati, da nebudu sami."

„Četiri neoženjena!" začudi se Stazika.

„Da četiri!" potvrdi gospodja Malka. — „Sva četvorica mlada, liepa — ah to će biti zabava! . . . Poznaš li gospodina Janka Borovaja?"

„Zašto me to pitate, Vaša milosti?"

„Tako! zar ne, da je liep mladić?"

„O dakako, zar Vam se dopada?"

Gospodja pozornije pogleda lice svoje sobarice u zrcalu.

„A zašto me to pitaš?"

„Tako! jerbo je sbilja liep mladić."

„Ha! ti ga poznaš?"

„Dakako. Jako dobro. Dok je živjela njegova majka, bila sam kod nje sobarica. Od nje sam otišla u Zagreb, a iz Zagreba dodjoh k Vam."

Mlada gospodja Malka zašuti časak, ali će onda opet nadovezati razgovor:

„Ti ga, dakle, poznaš?"

„Jako dobro."

„Jako dobro? Kako to misliš?"

„On mi je vrlo laskao . . ."

„Laskao, tebi? . . . Ti valjda negovoriš istinu."

„Molim liepo! on me je ljubio, on mi se je kleo, da će me uzeti."

„Šta? . . ." zategnu gospodja Malka — „tebe uzeti!" I pridignuvši se, zamahnu desnicom, da pljusne po licu drzovitu služavku. Ova bijaše, medjutim, u vrlo povoljnom položaju „nuždne obrane," jerbo je baš držala obje gotove pletenice svoje gospodarice u ruku. Potegnuv, što je ikad mogla, prisili gospodju svoju, da sjedne na fotelj.

„Ah ti, bezobraznice," — vrisnu mlada gospodja od boli i od ogorčenosti. „Ti se usudjuješ mene za kosu vući; — ti, ti se usudjuješ ljubiti gospodina Janka?"

„Ali umirite se, milostiva gospodjo!" — moljaše Stazika, držeć još uviek čvrsto u svojih ruku gojne pletenice svoje gospodarice. — „Gospodin Janko je, doduše, mene ljubio, ali ja njega nikada . . ."

Gospodja Malka nasmija se sada iza glasa, a to je, kao dobar znak duševnoga razpoloženja, sklonulo sobaricu, da izpusti iz ruku pletenice svoje gospodarice.

„Dakle, ti ga nisi nikad ljubila! Vidiš, to je liepo

od tebe. Sada ti mogu reći, da si pametna djevojka. Kamo bi vodila ta ljubav? Do tvoje sramote!"

„Dakako!"

„Eto vidiš! A Bog zna, je li ti gospodin Janko ikada iskreno laskao.... Ti možda i neznaš, da je meni već tri godine prije, nego sam se udala, udvarao..."

„Zbilja?.... pa zašto nije Vas zaprosio, Vaša milosti?"

„Roditelji moji odlučiše inače... Morala sam poći za staroga muža," uzdahnu gospodja Malka.

„Koga neljubite..."

„Odkuda ti to znadeš?"

„Jerbo je star, a Vi mlada, liepa, puna života... Vi, draga moja milostiva, ljubite drugog — —"

„Ja neznam, a ti? — — —"

„Ja znam!" reče odlučno sobarica.

„Koga, no, pa koga, da čujem, da vidim, koliko ti vriedi pamet?"

„Gospodina Janka Borovaja!"

„A po čem to sudiš?" upita smješljivo gospodja Malka, oblačeći kućnu noćnu haljinu. Vidjelo se, da joj razgovor osobito godi.

„Po onoj pljuski, koju mi htjedoste dati," odgovori razumna sobarica.

„Stazice!" — progovori gospodja Malka iza kratke stanke, — „ti si pametno djevojče! Mogu li se pouzdati u te?"

„Uviek, Vaša milosti!"

„Ja ću te dobro nagraditi..."

„To je suvišno i spomenuti!"

„Ti nisi nikada ljubila Janka?"

„Ne!"

„I sad ga neljubiš?"

„Ne!"

„Ali, moraš znati, da, da..."

„Da ga Vi ljubite!" reče sobarica.

„Jest, ja ljubim njega i on mene. Dosele se nismo mogli sastati, ali sutra o ponoćki, to jest poslije ponoćke, odvesti ću se gospodinu Borovaju na čaj..."

II.

„Staziko, Stazice!" Ozva se na te rieči krupan glas iz pobočne sobe, koji je nastojao, da se u što nježniji timbre zaodjene, al mu to nije pošlo za rukom. Prešao je nekako u hripanje, pa onda u neodoljiv kašalj.

Stazika poleti namah u spavaću sobu svoga gospodara, koji je proti svomu običaju rano ustao i već u noćnoj haljini sjedio na naslonjaču.

„Što zapovieda Vaša milost?"

Gospodin pl. Virgil Drušković, trbonja od kojih 60 godina, prosied i rumena lica, metnu prst na usta i znamenovno pokaza sobarici, da šuti i da podje za njim. U trećoj sobi za goste stanu i sada poče sliedeće saslušavanje:

„Ja sam se danas rano probudio."

„Baš se čudim tomu, Vaša milosti!"

„Tvrdo sam spavao, ali me probudi vaš razgovor u sobi pokraj mene — —"

„Je li moguće? — —"

„Jest, ja sam čuo vaš razgovor, znam sve..... Priznaj sve... Što je rekla milostiva?..." zapoviedaše prietećim, piskutljivim glasom pl. gospodin Drušković.... „nije li rekla, da ljubi gospodina Janka Borovaja?"

„Da!" promuca zaplašena sobarica.

„I da mene neljubi? Krokodil!"

„Da! to sam ja rekla."

„I da joj ti moraš biti u pomoć?"

Gospodin Virgil pl. Drušković nasmija se grohotom, da li od srca ili preko srca, neka Bog zna. „A sutra o ponoćki imao bi biti prvi njihov sastanak? Prvi čaj! — Ah, pa zašto ga nebih ja svario? Ti znaš mučati, Stazice!“

„Kao riba!“

„Ako ti s ova tri cekina zapečatim usta? —“

„Ni na sudnjem danu neće se otvoriti . . .“

„Evo ti ih! Ali, da nikomu ni da pisneš o tom, što ćemo govoriti.“ Poslije toga je gospodin Virgil nekoliko časova govorio sa sobaricom i tada ju odpustio.

III.

„Što te je zvao gospodin?“ pitaše gospodja Malka u podpunoj toaleti svoju sobaricu, kad se je vratila.

„Morala sam mu iztisnuti jedan krvni prišt na vratu.“

„I ništa drugo?“

„Ne!“

„Je li dobre volje?

„I te kako! . . .“

„A i ti si nekako dobre volje! . . .“

„Kako ne, veselim se već unapried Vašoj blagodarnosti.“

„Ah, moj Janko!“

„Ah, moja tri cekina!“

IV.

„Malko, Malčice!“ čuo se opet nježni glas gospodina Virgila iz spavaće sobe.

Gospodja Malka, nacifrana kao lutkica, unidje u spavaću sobu.

„Što je, dragi Virgile?“ zapita sladkim glasom, kao da je sve grlo medom izmazala.

„Imat ćemo sutra mnogo gosti!“ reče gospodin Virgil zievajući.

„Tako si želio.“

„Jest, jest! ali ja sam već u godinah, o ponoći želio bih biti u krevetu.“

„Nitko te neće smetati, dragi Virgile. Gosti će se razići, a ja ću se odvesti na polnoćku k svetim trim kraljem. Gospodin Borovaj bio je tako ljubezan, pa nam je ponudio svoju kočiju.“

„To jest tebi.“

„Da, meni! Zar si možda ljubomoran?“

„Bog sačuvaj!“

„Ta ti me valjda poznaš, stari moj?“ i ogrli Virgila silno, žestoko.

„Dakako, dakako, dušice moja!“

„Poslije ponoćke navratit ćemo se u Jankov dvor na čaj, — — zar ne, ti si sasvim sporazuman . . . Znaš, hladna noć, vožnja u hladnoj noći, mogli bi se nahladiti . . .“

„Istina, istina, a čaj zagrieva . . . malo ruma, topla sobica . . . pa razgovor u dvoje . . . Si solus cum sola, non praesumitur orare pater noster. — —“

„Što, što si kazao?“

„Ništa, ništa, to je latinski, naime: biti će vam jako vruće.“

„Ama ti si ljubomoran, stari moj?“

„Sačuvaj Bože! ta ja te poznam. Ali i ja znam dobar čaj svariti. . . .“

„Ali, moj stari, ti zbilja luduješ. . . .“

V.

Na badnjak bilo je vrlo živo i veselo u Druškovićevu dvoru. Svi uzvani gasti došli su, da u gostoljubivu dvoru svoga prijatelja sprovedu svetu večer.

Gospodin domaćin bio je vrlo široke volje. Riedko su ga kad vidjeli tako vesela i razigrana. Gospodja Malka ne samo da ga nije odvraćala od pića, nego mu je često utakala u čašu pelinkovca, koji je sama napravila. Uz to je kradomice pogledala u Janka Borovaja, koji je naprama njoj sjedio.

Poslije večere sjedoše stariji gosti kartati se, dočim su mladji ostali uz mladu domaćicu, zabavljajući se s njom. Vrieme je brzo prolazilo. Gospodja Malka stojeći pri prozoru čula je prva, kako zvona zovu k ponoćki. Otvori malko prozor i vesela zvonjava razigra sve družtvo; čulo se je iz daleka i juškanje obiestnih momaka, što su hrlili k ponoćki kao i praskanje pušaka.

„Vrieme je, da odemo!“ reče Malka Janku.

„Trebamo dobre pol ure do crkve,“ primieti ovaj.

„Da, da, požurite se, djeco!“ umieša se domaćina, — „da nezakasnite.“

U to unidje u sobu Stazika i javi, da saonice već čekaju. Sobarica bijaše takodjer spremna za put.

„Zar ćeš i ti s nami?“ zapita očito zlovoljna Malka.

„Jest, dušice, ja sam tako naredio,“ uleti brzo u rieč gospodin Virgil.

„To je baš suvišno, kod kuće mogao bi ju puno više trebati.“

„Upravo ništa; mi imamo sve, što nam treba . . . al ti bi ju mogla trebati.“

Mlada gospodja nereče ništa, nego se u brzo preporuči gostom i sadje s Jankom i sobaricom u dvorište, kamo ih poprati gospodin Virgil.

Stazika htjede uz kočijaša sjesti, nu gospodin Virgil neopozovno odredi, da mora sjediti licem prama gospodji u kočiji.

„Neću, da se prehladi; još bi mogao za to odgovarati,“ govoraše gospodin Virgil, vukuć na koljena sobaričina gunj, koji je tako šest nogu pokrivao.

Bič pucnu, i saonice pojure po skorašnjem sniegu. Bijaše baš krasna, čarobna noć. Saonice lete kao po ledu, a praporci zveče. Kako bi se dala uživati krasna ta prilika, da nije stražara, nesretne te sobarice!

Putem na jedanput zaviknu Stazika:

„Ah, jao milostiva, Vi mi uviek stajete ma baš na kurje oko!“

„Ja? ta ja ni nemičem mojih nogu. Zar ne, gospodine Janko?“

„Sigurno sam to bio ja!“ reče Janko. — „Ali odsad ću paziti“

Prignuo se na to k uhu gospodje Malke i šapnuo joj, da se jedva čuti moglo:

„Mislio sam, da su Vaše nožice . . . . .“ Malka se nasmieši.

Odsad se nije nitko više tužio.

Ponoćka bijaše već započela, kad su došli u crkvu i sjeli u klecala kolatorska. Crkva bijaše puna puncata svieta. Sve je s napetošću očekivalo, kad će školnikov glas na koru zapjevati: „Kakva to svetlost, kûm Betlem gori?“ Puk je jednoglasno pjevao svete božićne pjesme, molio se Bogu i nadao boljoj budućnosti. Na koncu intonira školnikov glas uz vesele orguljice: „Narodil se kralj nebeski“ i od te pjesme zaori sada sva crkva. Tim se je ponoćka svršila, a puk je još idući kući pjevao tu božićnu narodnu pjesmu. Veselo juškanje i pucnjava čule se dosta dugo u noć.

Janko i Malka krenu kući. Na pol puta izmedju crkve sv. triju kralja i Virgilova dvora bijaše dvor gospodina Janka Borovaja. Tamo su se imali navratiti na čaj, a onda će ih Janko odpratiti kući. Sobarica ostat će dakako dolje s ostalom družinom, a njih dvoje će otići u gornje odaje, da svare i piju čaj! Bit će to prekrasno!

VI.

„Što je to?“ reče Malka gledajući na sobe u prvom spratu Jankova dvora. — „Sve je neobično razsvietljeno.“

„Čuli su valjda, da dolazimo!“ primieti Janko, koji se je tomu i sam čuditi morao, jer toga, polazeć od kuće, nije naredio.

Uvezu se u dvorište.

Tu su imali šta da vide.

Gospodin Virgil, o kom su Malka i Janko tvrdo bili uvjereni, da spava kao zaklan u svom dvoru, dočeka ih sa svimi gosti, što su kod njega bili, pred ulazom. Gospodin Virgil bio je podpuno natrušen, te su ga dvojica morala držati izpod ruke, da je mogao ravno stajati.

Kad je Stazica prva skočila iz kočije, mislio je gospodin Virgil, da je to „njegova dušica“ i poletjev prama njoj, savi joj se oko vrata tolikom težinom, da su se oboje srušili u duboki, pred ulazom na strani sgrnuti snieg.

Janka i Malku vrlo je iznenadio taj doček, nu trebalo je gorki osjećaj prikriti veselim licem.

„Drago mi je, to je krasno, to je doista divno iznenadjenje . . . . Izvolite samo gore, gospodo!“ govoraše Janko gostom, dočim je gospodja Malka ne baš nježno stepala snieg s odiela svoga muža, i pri tom ga častila krupnimi izrazi, od kojih dosta će biti spomenuti samo dva: „pijanica“ i „stara budala.“ Gospodin Virgil nije se dao medjutim smesti u svojoj dobroj voli, te je svejednako htio da pogladi po licu „milu svoju dušicu,“ nu ona mu je ruku ljutito turala od sebe.

Što da kažemo dalje? Cielo družtvo podje u dvor, gdje se je na brzu ruku svario i pio čaj. Na to se razidju gosti svaki k sebi.

Gospodin Virgil, čim je sjeo u kočiju uz svoju Malčicu, zaspa kao zaklan, klanjajuć se duboko cielim putem Stazici, koja je naprama njemu sjedila. Kao da joj je zahvaljivao na pomoći u spletki, koju je izveo proti svojoj milostivoj supruzi.

Kod kuće imala je sva služinčad dosta posla i muke, dok su „milostivoga“ gospodina uzvukli u prvi sprat, gdje su ga svukli i kao diete položiti u krevet. Nije pravo ni legao, pa je već stao hrkati, i hrkao je gromovito cielu noć, da je sirota Malka morala otići u treću sobu spavati. Nu i tamo čula se je ta glasna Morfejeva trublja.

Sutradan ustade dosta kasno gospodin Virgil s užasnom glavoboljom, koju je, kako reče, s toga dobio, jer su mu u naglosti zaboravili čarape s nogu svući. Uza svu glavobol ipak nije propustio otići do „svoje dušice,“ da ju zapita, kako joj je išao u slast čaj u Jankovu dvoru?

„Meni jako dobro!“ odgovori prkosno gospodja Malka, pošetavši gizdavo po sobi.

„A meni se opet čini,“ primieti gospodin Virgil, — „da je bio premalo sladak.“

„Biti će drugi put sigurno sladji,“ odvrati gospodja kao prviput i podje iz sobe van.

„Onda neću ni ja uzmanjkati u družtvu,“ doviknu gospodin Virgil tarući si ruke od veselja.

* *
*

Gospodin Janko Borovaj i gospodja Malka pokušaše još nekoliko puta sreću, da iza ledja gospodina Virgila spremaju ljubavne zgode. Nu ovaj znao im je uviek, pomoću sobarice, račune pomrsiti, što napokon u toliko ozlovolji gospodina Janka, da se je oženio.

Gospodinu Virgilu spade kamen sa srdca: „Sad ću barem imati mira,“ reče on svojoj snuždenoj ženici, priobćiv joj važnu novu viest, — „sada ima i on svoj križ!“

Gostoprim.

I.

Gospodin Luka Toljaga zakupnik je malog plemićkog dobra negdje u Posavini. Rodom je iz Krajine, gdje je služio kao računarski podčastnik preko dvanaest godina. Kad je u Hrvatskoj uveden Bachizam, pala je Luki „sjekira u med.“ Postade podredjenim činovnikom kod porezne branše, što je imao da zahvali znanju njemačkoga jezika i vojničkoj službi.

U novom zvanju bio je tako revan i marljiv, da je doskora stekao priznanje predpostavljenika. Sve propise i paragrafe, odnoseće se na poreznu službu, znao je Luka kao „otčenaš,“ imao je priličan koncept, a sa strankami bio je pravedan, ali i strog, kad je trebalo. Za nekoliko godina popeo se za dvie stepenice više, postao je najprije kontrolorom kod poreznog ureda, a kasnije i poreznikom. Dotjerao je do triju zviezda na svom uredskom kaputu. Nije to mala istom dika za rodjena graničara, koji je iz opanaka stupio u carsku službu!

Ali na tom mjestu bijaše sudjeno gospodinu Luki dočekati i mirovinu. Neimajuć potrebitih nauka, nije mogao dalje napredovati, — nu on je, kao pametan čovjek, bio i tim zadovoljan. Ženio se nije nikada, od roda su mu, Bogu hvala! svi skoro pomrli, pa je mogao

tako svojom plaćom liepo izlaziti, dapače i na stranu metati. Mogao je to tim više činiti, jer je bio vanredno štedljiv, a znao je, za što štedi. Živuć dulje vremena kao poreznik u kraju, gdje je bilo mnogo vlastele, dopao mu se neizmierno taj vlastelinski život. Ništa nije tako vruće želio, nego da može kupiti kakvo dobarce, ili makar samo držati ga u zakupu. On će tada pokazati, kako valja gospodariti, kako li teći!

Ova mu se vruća želja napokon izpuni. Navršiv četrdeset godina carske službe podje u mir, prištediv za to vrieme oveću svoticu novaca, kojom je mogao nešto podhvatiti. Nije doduše imao toliko, da kupi kakovo dobarce, ali za zakup imao i suviše. Pa onda njegova mirovina! Jedna vlastelinka udova tražila je baš zakupnika za plemićko svoje dobro Strugu u Posavini, a čim je to začuo gospodin Luka Toljaga, pohita k udovi i brže bolje ugovori s njom zakup na deset godina.

Sad mu je bilo srce na mjestu. Izprva je morao mnogo toga nabaviti: stoku, krmu, živež za kuću, pokućtvo. Izdade na to malo ne svu prištedjenu svotu. Gospodin Luka, skupac prvoga reda, česao se je doduše za uhom, razstajuć se sa svojim uštedkom, ali sada nije drugačije; kad je već u vodu zašao, mora, uztreba li, i plivati. Uložio je, istina, mnogo u zapušteno imanje, al taj će mu se uložak trostruko povratiti, kad stane nositi plodove.

Umirovljeni poreznik i zakupnik živio je u kući vrlo štedljivo sa starom kućanicom Magdom. Preuzeo ju je kao inventar od udove vlastelinke. Na veliku radost svoju uvjeri se do skora gospodin Luka, da je Magda škrtica kao i on, da je, dakle, jedno za drugo kao stvoreno. U takovu družtvu dat će se već nešto učiniti. Gospodin Luka imao je vrlo malo obzira sa svojim želudcem. Taj se je morao zadovoljiti i najprostijom hranom,

a često i onom, koja se je za družinu priredjivala. Nu zato, kad je gospodin Luka bio gdje u gostiju, onda je jeo za trojicu i vidjelo se, da on dobro umije razlikovati bolje od lošijega. Tudji stolovi bijahu mu nada sve mila stvar. Ako je znao, da će biti kod kojega susjeda gosti, on je tamo i nepozvan došao. To mu napokon nije nitko zamierao, jer to u našoj gostoljubivoj zemlji nije ništa neobična. Tko došao, dobro došao! Ali to su mu ipak zamjerili, da on nije nikoga kod sebe primio. Ako bi tko slučajno nadošao, gospodin Luka znao se brže bolje kamogod sakriti, a Magda bi odpravila gosta, žaleć, da gospodina nije doma. Pozivao nije nikoga.

Kad bi ga na to njegovi znanci pol od šale, pol od zbilje upozorili, umio bi gospodin Luka kojekako izbjeći izvjestnu odgovoru.

„Bit će i to!“ znao bi smješljivo odgovoriti; ili: — „Moja su vrata svakomu otvorena.“ Ovo je doduše mogla biti istina, nu zato ipak nije nitko, tko je na ta vrata unišao, našao domaćina kod kuće.

S ove strane postade gospodin Luka napokon i smiešna osoba. Ako su htjeli o kom kazati, da nije gostoljubiv, rekli bi: „voli goste kô Luka Toljaga!“ Ili, ako bi se htio tko izpričati, da nemože bud s koga razloga doći u goste, poručio bi: „nemogu doći, jer me je prije već pozvao gospodin Toljaga.“ I tako dalje!

Sve medjutim ove doskočice nisu bile kadre, da prinužde gospodina Luku na drugi „modus vivendi.“ On je živio uviek po staroj navadi: obijao je tudje banke, a od svoga odbijao svakoga poznatim svojim sredstvom: „nema gospodina doma!“

Uh, da li će ga jedanput ipak uhvatiti!

II.

Bijaše Stjepanje, drugi dan božića. Gospodin Luka Toljaga proračunao je, da je jučer na božić, kad nitko pošten neide od kuće drugamo, mnogo, vrlo mnogo potrošio. Trebalo je danas po što po to čim više prištediti. Zovne gospodin Luka Magdu na viećanje.

„Jučer i na badnjak mnogo smo potrošili,“ reče gospodin Luka zabrinutim licem.

„Sigurno!“ potvrdi Magda. — „Ovi su svetci pravi zator za siromake.“ (Medju te je Magda, dakako, računala i gospodina Toljagu, čemu ovaj nije htio da prigovori).

„Danas moramo što više prištediti.“

„I ja sam na to mislila. Za me i za družinu je lako. Ima nešto ostanaka od jučer; a Vaše gospodstvo moglo bi otići u Šandrovac — —“

„A što je tamo?“

„Danas je godovni dan gospodina Stjepana Vukovića.“

„Gle, vidiš!“ udari se gospodin Luka rukom po čelu. — „Danas će biti ondje silni gosti, — idem ja tamo.“

Gospodin Luka spremi se oko podne na put. Gospoštija Šandrovac bijaše samo uru hoda do Struge. On će donle pješice, a pod večer neka dodje sluga po njega s koli.

U Šandrovcu zateče već gospodin Luka silu gostiju. Sva okolica bijaše se sakupila, da proslavi imendan susjeda i prijatelja.

Dolazak gospodina Luke nije nikoga iznenadio. Znalo se, da će on i nezvan doći.

Gostba bijaše vrlo vesela, a gospodin Luka ponio se baš junački, izkazujuć najveću čast kubarici i pivnici kuće gospodara.

Pod večer poče i snieg padati. Padahu ga čitave krpetine, da nije nitko mogao misliti na povratak. To je, u ostalom, najmanja stvar. Dobro im je, gdje su, a svejedno je, došli kući danas, ili sutra. Ovako je mislio i gospodin Luka.

Gosti su se sve to više razigravali, a gospodin Luka nešto je preko običaja zavirio u čašu. Bio je vrlo široke volje. U sumrak počeo mu se pače i jezik plesti Postao je vrlo komičnom figurom. Gospodje više nego li mužkarci uzeše ga na nišan.

„Gospodine porezniče," zaokupiše ga liepe vragoljanke — „kada ćete nas već jedanput pozvati u goste?"

„To je vrlo sumnjiva stvar," — prihvate druge, — „da Vi nikoga nepozivate. Sigurno imate nekog u kući, za koga se bojite."

„Hm! hm!" smijaše se gospodin Luka, — „baš zlo pogadjate. Ja, — ja nikoga nemam osim moje Magde."

„Zar onu staru Magdu? Eh pa onda, zašto nedate nikomu. da sjedne s Vami za stol?" začmu opet gospodje.

„Moja su vrata svakomu otvorena!" odgovori gospodin Luka neprestano se osmješkujuć.

„I Vi ćete nas dočekati?"

„Dakako! to jest, ako budem kod kuće," popravi se gospodin Luka.

„A, to neide tako," zaokupe ga opet gospodje. — „Vi nam morate kazati, kad ste kod kuće, da znamo, kad možemo doći."

„Dobro, dobro!" govoraše gospodin Luka dižuć težkom mukom veslo govora — jezik, „kad vas godj volja."

„Dakle na staru godinu!" poviču gospodje kô u jedan glas. —

„Pa neka, na staru godinu!" izmuca gospodin Luka.

„Živio gospodin poreznik!" zapljeskaše rukama gospodje. — „Ala ćemo biti veseli!"

„I te kako!"

„I plesat ćemo!"

„Da se sve puši! — — —"

Gospodin poreznik nije mogao dalje da govori. Progura se ne baš finim načinom kroz hrpu gospodja, koja ga je okružavala, i ode u treću sobu — upravo spavaću domaće gospodje, gdje se izvali na divan i za kratak čas kao zaklan zaspa. Bio je pijan kao batina, — pardon! kao toljaga omine et nomine!

Dok je gospodin Luka u trećoj sobi spavao i hrkao, dotle su gosti, ostavši na okupu, razgovarali o iznudjedjenom pozivu gospodina Luke, smijali se, a napokon činilo se, kao da kuju nekakovu urotu. —

Gospodin Luka je medjutim tvrdo spavao. Sanjao je, da opet jede po izbor jela i da pije vatreno vino. I u snu se je čak častio; nije dakle čudo, ako je bio vrlo zlovoljan, kad ga oko ponoći prodrmaše, da se probudi. Bio je to sam domaćin.

„Šta hoćete?" otresnu se gospodin Luka posve još sanovan.

„Gosti se razilaze i doba je, da i Vi podjete!" reče domaćin.

„Neka ide, tko hoće; ja bih još malo spavao!" izmuca gospodin Toljaga.

„Ali ovdje u sobi spava moja žena!"

„To mene ništa neženira!" odvrati gospodin Luka, okrećuć se na drugu stranu.

„Do biesa!" viknu sad ljutito domaćin, „ali nju to ženira. Vi već neznate, šta buncate."

Gospodin Luka trgnu se malko na te ozbiljne rieči. Sjede najprije na divan i činjaše se, kao da malko razmišlja.

„Je li moj kočijaš ovdje?"

„Odkada već."

„Eh, onda idem odmah. Laku noć!“

„Laku noć.“

III

Oko pol dana na „staru godinu“ objedovao je gospodin Luka nešto suhoga svinjskoga mesa s pražetinom. To je osobito volio jesti, jer to želudac jači a žedju uviek podržava. Kad je baš strugao tanjur i svršavao svoj kratki objed, uleti kao bez duše stara Magda u sobu, i dahnu, kao da je na umoru:

„Gosti idu!“ U glasu drhtaše joj: iznenadjenje, strah, ljutina i — nešta malo ljubopitnosti.

„Gosti?“ Skoči gospodin Luka sa stolca, kao da su ga pera u vis digla. — „Koliko ih ima?“

„Petera kola!“

„Za ime božje! sakrij me, Magdo, kamogodj. Ja nisam doma.“

„Al kamo, kamo?“

„Na tavan.“

„Tamo je preveć hladno, a tko zna, gosti bi mogli podulje ostati.“

„Dakle u pivnicu, tamo je toplo.“

„Imate pravo, al samo žurno, žurno za Boga.“ Magda potrča za gospodinom Lukom, koji, uzev šubu na glavu, pohita u pivnicu.

„Kad odu gosti, otvorit ću Vam,“ reče Magda zatvarajući vrata velikim ključem, koji joj je uz ostale ključeve visio o pojasu.

Hvala Bogu! sad je sakriven.

Malo za tim uveze se pet kočija u dvorište. Odkada ih već nije toliko bilo u Strugi!

Magda izšeta pred goste. Tarući si od neprilike obje ruke o pregaču stade posve ponizno govoriti odličnim gostom:

„Ah koja šteta, ah kako će se gospodin žalostiti, da ga nije doma.“

„Da ga nije doma?“ zapita jedna vlastelinka. — „Ta on nas je pozvao k sebi na objed na ovaj dan.“

„Meni nije ništa o tom rekao,“ primieti Magda tiho.

„A gdje je gospodin?“ priupita sada omašan jedan vlastelin.

„Otišao je u pohode gospodinu Vukoviću u Šandrovac,“ odgovori Magda, slagavši ma što na brzu ruku.

„To nije istina,“ — ozva se sada krupan glas vlastelina Vukovića iz kočije — „jer ja sam evo tu!“

Magda stajaše kao poparena. Sada ju je izdala sva njezina mudrost.

„Ja Boga mi već neidem kući!“ reče jedan gost ostalomu družtvu. — „Gdje sam pozvan, tu ću i objedovati.“

„To se razumije,“ oglase se ostali gosti.

„Ja mislim,“ nastavi ovaj gost, „da će se u kući naći svega, što treba gladan želudac . . . Evo kokoši kvocaju po dvorištu, pure ćurkaju, odojci skviče, a valjda ima i u pivnici vina . . . Pa onda imamo i dosta kuharica, zar ne, milostive gospodje?“

„Oh mi ćemo drage volje kuhati; nu da bi se kući vraćale, to Bog oslobodi!“ odvrate gospodje u jedan glas.

Magdi se koža ježila, slušajući bezdušni taj razgovor. Je li moguće, da će ti gosti harati u tom siromašnom dvoru, pa ucviliti jadnoga gospodara, koji tako pazi i čuva svoje dobro? Zar se to pristoji gospodi? Dok je tako razmišljala stara kućanica Magda, gosti su već počeli izvadjati svoju osnovu. Dadoše si otvoriti sve sobe u starom dvoru i tu se razpremiše kao kod kuće. Kočijaši uvedoše konje u staju, gdje su ih sienom i zobi baš gospodski krmili. Gospoda nalože služinčadi, da za objed zakolju šarenu koku, miljenicu Magdinu, najtustijega

purana i najbolje odojče. U dvorištu, na drveniku, tekla je krv potokom. Magda gleda sve to, krsti se i Boga zaziva, ali neufa se ni pisnuti. Gospodje se, Boga mi, svojski prihvatiše posla. Zasukale rukave, privezale pregače, pa peri, čisti, vari, peci! U komori dosta je brašna, masti i sira. Bit će tu i tečne gibanice sa sirom — ma baš gospodski objed. Magdu su tako bile zaokupile gospodje kuharice, da nije imala ni časak vremena misliti na svoga gospodara u pivnici. Svaki čas trebalo je nešto pokazati, ili što donieti. „Gdje je sol, gdje je mast, voda, brašno, jaja, sir itd.?“ neprestano se pitalo i donosilo. Bile su pune ruke posla, a gospodje, vražki okretne, bile su brzo, vrlo brzo gotove baš s dobrim objedom.

Dok se objed pripravljao, kutrio je u pivnici, na podsjeku sjedeć, gospodin Luka Toljaga. Čudnovato mu se činilo, što ti gosti tako dugo kod njega rade. Činilo mu se, da čuje trku u dvorištu, veliku žurbu gore u sobah, činilo mu se dapače, da nešto neobična cvrči u kuhinji. Bože moj, Bože moj! A gdje je ta Magda, da mu bar kaže, što se sve dogadja u njegovoj kući?

Da je bar on uzeo k sebi ključ od pivnice. Al tko bi to znao, da će ti gosti biti tako bezsramni i tako dugo ostati kod njega. Možda su još zapovjedili, da im se i objed sve bez njega priredi. No, to bi mu još trebalo! Onda bi svakako volio, da je bar medju njimi, da netroše njegovo dobro bez njega.

Prava sreća, da je malo prije objedovao, nego li su došli bezobrazni ti gosti. Da ga je još glad mučio, bilo bi mu baš nesnosno u toj pivnici. Istina Bog žedjao je dosta; al on je i u noći znao naći sudić, koji je bio na pipi. Od žedje nije nikako mogao poginuti.

Dok su ove i slične misli zaokupljale gospodina Luku Toljagu, čuje on jedan mužki i jedan ženski glas

pred pivnicom. Brže bolje skoči u praznu kačicu, što je daskami pokrita stajala u jednom kutu pivnice. Ključ u vratih pivnice škrcnu i na vratih pokaza se sa sviećom u ruci mlad vlastelin i mlada vlastelinka.

Došli su, da natoče vina za objed. Nu kako su unišli, kihnu netko gromovito u jednom kutu pivnice.

„Ah!“ vrisnu vlastelinka i trgnu natrag.

„Bježimo, tu je netko sakriven. Sigurno tat.“

I povukavši za sobom svoga pratioca vrati se natrag i zaključa dobro vrata. Taj unutri, ma bio i sam djavo, neće im lje umaći!

Došavši gore, kažu, što im se desilo.

„Ajdmo dolje, da vidimo,“ povikaše gospoda. — „Ako je tat, onda je u naših ruku.“

Zapale još nekoliko svieća, ponesu sa sobom dvie dvocievke gospodina Luke, koje su na stieni visjele, pa jedan handžar, a ostali batine i štapove, i krenu njih čitava povorka s velikom bukom u pivnicu. Za gosti ušulja se u pivnicu i Toljagin lovački pas Vezir. Kako će biti bez njega, kad treba komu ući u trag!

Gosti se počmu razgledavati po svuda u pivnici, idući od suda do suda. Gledali su s prieda i s traga. Dok su oni krenuli na lievo, poleti Vezir na desno, i došav do kačice, prope se na nju prednjima nogama i poče nekako veselo i tužno cviliti i štektiti.

„Tamo mora nešto da bude!“ reče jedan gost, vidjevši, što pas radi oko posude.

„Da vidimo!“ viknu gosti i sunu svi u protivni kut.

Pas sve jednako cvili i štekti, sad još jače nego prije! Ma zašto nezna govoriti? Sigurno bi zovnuo svoga gospodara po imenu.

Gospoda došavši do kačice pridignu oprezno pokrov od dasaka i bace ga dolje. U isti čas izpravi se sa smje-

šljivim licem u kačici gospodin Luka Toljaga, pozdraviv vrlo uljudno goste sa: „Sluga ponizan!“

U taj čas zaori sva pivnica od gromovita smieha, koji je Vezir svojim glasnim lajanjem uveličao.

„Koga vraga radite tu?“ prodera se susjed Vuković. „Ajdete radje s nami na objed! Bar ćete vidjeti, kako se dade častiti u Vašoj kući!“

* * *

Što je dalje bilo, može svatko lako pogoditi. Gospodin Luka Toljaga prilagodio se situaciji i postao vrlo veseo. Morao je priznati sam sebi, da ovako fino, kao danas, nije još nikad u svom dvoru objedovao. Uz vesele goste i on se napokon od srca razveseli. Da se izpuni želja gospodja, čak se je ovaj put i plesalo . . . dugo, dugo — sve do druge godine!

Luka Toljaga, vele, da se je od toga dana ipak donekle popravio. Častio je odsele svoje znance uviek samo na „staru godinu“, a u novoj sliedećoj živio je po staroj navadi.

Pop Toša.

rije više godina pohodim prijatelja u Slavoniji. Dugo vremena spremao sam se k njemu i napokon desi se prilika, gdje mi moji službeni poslovi dopustiše, da krenem na dalji put i na podulji dopust.

Moj prijatelj stanovao je u velikom selu, većem i ljepšem nego li mnogo trgovište. U selu bijaše sjedište kotarskoga suda, tu je bila župa i katolička i pravoslavna, porezni ured, upraviteljstvo vlastelinstva, pučka škola, ljekarna, dva dućančića, velika vlastelinska gostiona, u obće bilo je u selu dosta inteligencije, da se nisi mogao dugočasiti. Moj prijatelj, doktor medicine, bio je kotarski liečnik, čovjek veoma pažen i imućan. Bijaše neženja, a njegovo oveliko kućanstvo vodila je vremešna jedna kuharica i jedan mužki individuum, koji je bio pravi fac totum ili passepartout u doktorovoj kući. Fabijan bijaše i sluga i kočijaš i špan, što si htio, i kamo si ga god postavio, bio je na svom mjestu.

On i kuharica slagali se, da nemožeš bolje, što je svakako bila riedkost, jer sluga i služkinja u kući slažu se obično kao pas i mačka. Uz ovakovu družinu, koja, budi mimogred rečeno, bijaše poštena i čistih prstiju, nije prijatelj doktor osjećao potrebe, da se ženi. — „Imam svega, što mi treba, i dobro mi je ovako, a Bog zna,

kako bi bilo onda, kad bi se oženio," znao bi doktor kazati, kad bi mu se ma s koje strane primietilo, zašto da se neženi. I ja na slično pitanje dobih od njega takav odgovor.

Dodjoh k prijatelju, kad se je već mrak počeo hvatati. Bivši sav umoran i slomljen od puta, legnem odmah poslije večere spavat i zaspim kao zaklan. Sutradan ustanem rano frižak i odmoren. Doktor bijaše već prije mene ustao i dočekao me u blagovalištu.

„Da se upoznaš s ovdašnjom inteligencijom," — govoraše moj prijatelj za doručka, „pozvao sam danas na večeru sve, s kojimi ja drugujem. To su ti gospoda od kotarskoga suda, dva, tri vlastelinska činovnika, porezník, jedan mirodijar trgovac, pučki učitelj, naš ljekarnik, pa onda župnik katolički i pop Toša. Ovaj ti je original od čovjeka, zanimiv predmet za tvoja psiholožka študija," primieti doktor.

„Tako? Šaljčina, veseljak?" upitam ja.

„Svašta pomalo," — produži doktor, — „al on se samo u vinu razodije i to u svojoj kući; onda istom prosine u punom svjetlu njegova ćud. Original, velim ti, — a drugo ćeš sâm vidjeti. Još ću ti samo to kazati, da pop Toša nemože da živi bez gostiju. Već me je pitao, čuvši, da k meni dolaziš, za koji dan bi najbolje bilo, da te pozove na objed."

Priznajem, da sam ljubopitno čekao na tu večeru, da vidim seosku gospodu i da se naužijem seoskoga humora u šarovitom družtvu, koje je sudbina od raznih elemenata sastavila. Samo se kaže, da sam se najviše veselio popu Toši, na koga me bješe prijatelj već unapried upozorio.

Poslije objeda, kad smo ja i moj prijatelj sjedili uz čašu vina i razgovarali se o koječem, pogleda doktor slučajno kroz prozor.

„Eno popa Toše," — reče ustavši sa stolice — „ide preko ulice i sve mi se čini, da će do mene" Ustanem i ja.

Preko ceste žurio se upravo pram doktorovoj kući pop Toša, čovjek onizka i krupna stasa i prosiede brade.

Čusmo, kako je unišao u dvorište i čekasmo ga, da dodje u sobu. Čekamo i čekamo. U jedanput unidje u sobu mjesto popa doktorov Fabijan i umoli domaćina, da malko izadje na dvor, jer da mu pop Toša ima nešto važna kazati.

„A što nedodje sâm unutra?" zapita domaćin.

„I ja mu to rekoh, al on neće, te neće!" odgovori Fabijan i žmignu na mene, da sam to jedva opaziti mogao.

Doktor se nasmieši i izadje iz sobe. Za nekoliko časaka vrati se i činilo se, kao da mu nešto nije pravo.

„Što je?" upitam ga.

„Baš me ljuti," odvrati nekako zlovoljno doktor. — „Ovaj čas dodje po popa Tošu seljak iz druge župe s koli. Radi se o ukopu bogata seoskoga kneza, koji je naredio, da ga tri svećenika sprovedu do groba. Donle treba tri sata, a toliko i natrag, pa onda „daća" (karmine) i tako naš popa neće prispjeti na večeru. To je došao da mi kaže."

„Dakle ga nećemo danas vidjeti?"

„Možda tamo oko polak noći, ako zasjednemo. Rekoh mu, ako vidi svjetlo u kući, neka svakako dodje!" reče doktor.

Tako je i bilo. Naše družtvo, koje je u punom broju, izim popa Toše, došlo na večeru, razigralo se malo po malo i zasjelo uz karte i uz dobro vino. Nekako oko jedanaeste ure zalaju psi u dvorištu, a domaćin pogodi odmah, da nije nitko drugi, već pop Toša.

Čas, dva i unidje popa, malo prašan od puta, al to

nesmeta. Gosti ga pozdrave glasno kao iz jednog grla, a on namah pristupi k meni i s dubokim poklonom izjavi, kako mu je žao, što nije imao sreće s tako uglednim gospodinom na večeri ostati, — „al nadam se" — dódade — „da će biti prilike za Vašega boravka ovdje, da ćemo se češće sastajati."

„Jesi li gladan, žedan?" upitat će domaćin došljaka.

„Boga mi i jedno i drugo po malo!" odgovori pop Toša. — „Na daći jedva sam nešto malo založio i gucnuo dvie tri čaše vina, pa onda sjedaj brže na kola, nebi li Vas još zatekao na okupu."

„A ti se evo okriepi!" reče doktor, posadiv gosta za stol i ponudiv ga punom zdjelom hladne pečenke. Malo po malo prikupi se nekoliko gosti oko pridošlice, i dok je on slastno trošio pečenku, uzeše mu natakati vino u čašu, jedan s lieva, drugi s desna.

Pop Toša, stari družtvenjak, opazi namah nakanu svojih prijatelja.

„Vi hoćete, da vas dostignem, da se s vami izjednačim," reče im, privukav čašu k sebi, — „a jok! Danas me nećete uhvatiti u stupicu. Al zato vidjet ćemo sutra, tko je bolji junak."

„Kako to sutra?" upitaju gosti.

Pop Toša ustade i nakloniv se prama meni reče: „Meni je čast Vaše gospodstvo i svu ovdje prisutnu gospodu i prijatelje pozvati za sutra o podne na „parče praseta."

Gosti izprva nerekoše ništa, al malo za tim uzeše svjetovati popi, da to nebude sutra, već prekosutra, jer tko će da leti tako brzo iz jedne vatre u drugu.

I ostade na tom. Dakle prekosutra bit će svečani objed kod popa Toše, ili „galama," kao što je on sâm običavao reći.

Htjedoše ga sada ukebati, nebi li se malko pokartao s njimi, al pop Toša izmahnu rukom i odbi odlučno zamamljivi poziv, komu se je inače vrlo rado odazivao: „Ne," reče im, — „danas nećete vi vidjeti liepih mojih ikonica (banka). Tko će sada da počima igru? Još malo pa će dvanaest, a onda svaki k sebi."

Tako je i bilo. Vidjevši gosti, da danas nema ništa od popa Toše, razidju se oko ponoći.

Kad bijasmo sami, poče se doktor smiešiti i reče, okrenuv se k meni:

„No, danas se je vladao, kô djevojka. Suzpregô se radi tebe, pa je već i kasno. Al vidjet ćeš prekosutra, kad budemo kod njega."

Prekosutra, točno u dvanaest sati, nadjosmo se gotovo svi uzvanici u isti čas pred parohijom. Unidjemo u veliko dvorište i prvo, što nam pade u oči, bijahu pecari, koji su uz vatru u dovorištu okretali na ražnju dva ovelika odojka. Uz njih stoji pop Toša, i jer je vjetar od zapada pojače duvao, razkrečio se on prama vjetru i razširio mantiju, da vjetar nezanosi suviše plamena na pečenku. Čuvši naš žagor u dvorištu, okrene se i potrča nam u susret.

Lice mu se sjalo od radosti, kad je mogao da pozdravi svoje goste. Nekomu se pokloni, nekomu stisnu ruku, ovog ogrli, onog opet od razdraganosti bubnu šakom po ledjih, da je sve jektilo.

Ljekarnika (po vjeri Izraelićana), koji bješe zadnji unišao, ščepa za vrat i ljudski ga prodrma, govoreć:

„Šta ćeš ti tu, nekrštena vjero! Zar sam i tebe zvao? Al čekaj, prije ću da te krstim, ili se nećeš praseta okusiti." To rekav, pusti ljekarnika i poleti u skoku napried pred sve nas i vičuć: „Samo za mnom! mili, ljubazni!" odvede nas u oveliku blagovanu, gdje smo našli već prostrt stol.

Ponudi nas starom, izvrstnom šljivovicom i šećer-

nimi kolačići, kakove je samo njegova Ana (popadija) umjela da pravi.

Za nekoliko časaka sjedosmo za stol. Pop Toša bijaše vanredno točan u tom. Čim se gosti izskupe, daj malo šljivovice, a onda nosi odmah juhu na stol.

Naš domaćin baš nas je kako valja podvorio. Sve po izbor jela i vina, da ih se nemožeš dosta naužiti. Pop Toša neprestaje nuditi, izvinjavajuć se sve jednako, neka oprostim, ako me nemože ljepše pogostiti. „Siromasi, čim imaju, tim klimaju!“ dodao bi.

Čemu da opisujem tu čast? Svi ti objedi i gostbe u nas naliče si kao jaje jajetu. Pije se nazdravlja šali se i pjeva na izmjenu. Pop Toša bijaše strastven pjevač i na glasu pjevčika. Pjesmu: „Što nisam davno, to jutros rano“ itd., ako je on bio u družtvu, nije nitko drugi smio da pjeva. Osobitim virtuozitetom znao bi on tihanim, jedva čujnim glasom pjevati pripjev te pjesme: „Srce čini tik, tik tak, tik, tik tik, tik, tak.“ Glas bi mu tada podrhtavao nalik ciliku sitne tamburice pod lakim terzijanom. I danas je on tom „svojom“ pjesmom, ili kako drugovi mu rekoše „pop Tošinom imnom“ uzhitio naše družtvo. Evala mu!

Oko šest sati poslije podne digosmo se od stola, tko razigran, tko ugrijan, a gdjetko bora mi i nakićen. Činilo se, da je domaćin odnio od stola najveću perjanicu. Pa tako je i pravo. Ako se domaćin nenakiti, tko će drugi?

Sudac, vlastelinski upravitelj, ljekarnik i pop Toša sjednu u drugoj sobi igrati karte. Jerbo pop Toša nije umio druge igre osim „färbla“, uzeše igrati färbl. Za drugim stolom igrahu župnik, poreznik, trgovac i pučki učitelj marijaš.

Ja i doktor, pušeć smotke, pošetasmo blagovalištem, te više puta prigledasmo, kakova sreća prati igrače.

Pop Toša je danas gubio te gubio, a ljekarnik skoro sve dobivao. Vidjelo se, da ga to ljuti. Od same ljutine točio je neprestano vino u čaše i gutao jednu čašu za drugom. Bješe se već užasno zažario u licu.

Jedanput, kad smo baš ja i doktor stali iza njegovih ledja, da vidimo, kako će pasti karte, imao je pop Toša tri kralja. Siguran, da će sada dobiti, udari peticom nasred stola. Ljekarnik prihvati, baci peticu, pa još jednu gore. Izvadi pop Toša i drugu peticu, pa da vidimo? Kad tamo ljekarnik ima tri keca i prigrnu sebi novce.

Pop Toša lupi kartami o stol i ustade. „Neka vrag s vami igra, meni je dosta!“ otresnu, a zatim povuče doktora na stranu i poluglasno mu smrsi u uho: „Da poludiš, odnese sve Jahudija!“

Na to goropadno pošeta blagovalištem turiv ruke u džepove od mantije. Šećući, svejednako je nešto mrmljao, kao da se s kim inati.

„Neimamo vina! Hej gazdo!“ viknut će od svoga stola trgovac.

„Tko je žedan, nek si sam donese!“ otresnu se pop Toša.

Doktor pogleda Tošu i reče mi tiho:

„Evo prve varnice! Razodieva se! Sad samo pazi!“

„Nemaj brige! To i hoćemo!“ odvrati trgovac, te on i učitelj, uzev svaki u ruku i izpod pazuha po nekoliko praznih boca, odu u podrum po vino.

Pop Toša stade, pogleda za onom dvojicom i zaklima glavom:

„Trista mu muka!“ stade za tim glasno psovati, „gledaj ti aramijâ!“

„Ma kakovih aramija? Šta to govoriš, braca Tošo?“ pristupe k njemu od svoga stola župnik i poreznik.

„Zar ih nevidjeste," psovaše dalje pop Toša, — „kako mi odoše u podrum po vino, u moje dobro?"

„Pa kad nećeš ti, odoše oni," primieti župnik.

„Ma tko im je dopustio, — trista im muka," uzvika se sada pop Toša, — „ja se samo našalio, a oni . . . ."

„Opet li ćeš zapjevati staru svoju pjesmu?" prodera se nanj poreznik.

„Šta pjesma, kakova pjesma," — odvrati Toša još osornije, — „ja sam gospodar u svojoj kući, ja sâm dvorim svoje goste. Nisam ih ja zvao, da budu moji konobari, pa niti sam ja krčmar. . . ."

U to se vrate učitelj i trgovac, noseći svaki po više punih boca vina.

„Uf! gledajte ih samo!" uhvati se pop Toša za glavu. — „Koliko toga vuku. Moju sirotinju . . . ."

Trgovac se izpod brka podsmjehnu i priviknu domaćinu:

„Braca Tošo, ajde jednu u tvoje zdravlje!"

„Jezik za zube, pustahijo! . . ." zaleti se nanj pop Toša kao biesan — „pa ti da gospodariš u mojoj kući, da raztiplješ ono malo moje sirotinje? . . Misliš li, da sam ja, što si ti, koji za groš kupiš, a za forintu prodaš . . . Ma gdje mi je ta batina . . . . ?"

Trgovac se samo smijao i nemareć za viku popa Toše izpio s učiteljem punu čašu u njegovo zdravlje.

Sada priskoči k Toši doktor, koji mu je vazda od svih najviše imponovao.

„Nije l te stid pred gospodinom iz Zagreba?" šapnu mu doktor u uho.

„Briga mene za svu gospodu . . ." Uze Toša mahati objema rukama, da se otrese doktora. U to nabasa na ljekarnika, koji je upravo hrpicu banaka k sebi prigrnuo.

„Šta? ti još tu sjediš, trovaru nijedan! Nije ti dosta, da si mene svega oglobio, hoćeš da i ove tu oguliš? Šibaj na polje, na dvor iz moje kuće!" I što si dlanom o dlan udario, pop Toša pograbi ljekarnika, sićušno, kržljavo čeljade, i šuknu ga na dvor iz sobe. Ubogi Eskulap jedva je uhvatio toliko vremena, da vještom rukom pobere sa stola oveću hrpicu svojih novaca. Gologlav odjuri kući, možda i veseleći se u sebi, da nemora dalje igrati, gdje bi mogao i gubiti, a dosele je vazda dobivao.

Upravitelj vlastelinski i sudac, koji su s ljekarnikom igrali i mislili dobiti od njega natrag izgubljene svoje novce, baš se čitavo razsrde na popa Tošu. Upravitelj, omašna Magjarina, stade goropadno basamikati, a i sudac skoči psujuć na noge.

Kao da su se dogovorili bili, pograbe oni biesnoga domaćina. Jedan ga lati izpod desnog, drugi izpod lievog pazuha i stanu ga vući tamo u treću sobu, gdje je pop Toša spavao. Zna on, što hoće oni s njim, pa se otima i grdi sve u šestnaest, al to ništa nepomaže. Njih dvojica odvukoše ga u onu treću sobu, zaključaju za njim vrata i uzmu ključ k sebi.

Sad istom da ste ga čuli!

„Zar tako, gospodo? . . ." vikaše domaćin kao kroz plač. — „Zatvoriste me u sobu, da me možete lakše orobiti, opljačkati. Nisam li vam dao sve, što sam imao? Što ćete još više? . . . Vi ste mi prijatelji! . . . Aramije ste i pustaije . . . Na polje iz moje kuće . . . ."

Slušam ja to i čudim se, kako se njegovi prijatelji svemu tomu smiju i kao da se nije ništa dogodilo, kucaju se i piju.

Malo za tim čusmo, kako je zatvoreni domaćin stao opet vikati:

„Ano, oj Ano! de vidi, rodjena, nisu l nam sve odnieli? . “

Popadija Ana sjedila pod dudom u dvorištu i bacala iz sepeta žito živadi, koja ju bješe sa svih strana saletjela. Čuvši popovu viku iztrese sav sepet i ode pjevajući u bašču. Zna ona, zašto pop Toša viče i zato ju ni brige. Nije to prvi put.

Moram reći, da ta zabava, kojoj su se ostali gosti toliko smijali, meni, varoškom čovjeku slabijih živaca, nije baš osobito prijala. Bojao sam se, da će biti i krupnijih stvari, pa se zato spremim na polazak. Izvinem se gostom, da me boli glava i da sam rad u večer malko prošetati se, te se oprostim s družtvom i odem s doktorom iz popove kuće.

Pred kućom nadjemo popadiju Anu, sjedeći na klupi. Opaziv nas, ustade i zače me moliti, da za Boga ništa neprimim za zlo, da joj muž, kad se malo više ponapije, na čas kao da poludi, a onda je opet dobar i miran kao janje.

Mi ju umirimo, da si za to netare glave i odemo svojim putem.

Gosti, što ostadoše u popovoj kući, kao da se ništa dogodilo nije, nastave piti i pjevati. Potraja kratko vrieme, kad li čuju iz sobe, gdje bijaše pop Toša zaključan, moleći njegov glas:

„Mili, ljubazni, ma zašto mi nedate k sebi?“

„Gle, gle, — jesi li ti to, braca Tošo?“ pitaju tobož gosti.

„Ma tko drugi, otvorite, tako vam se raj otvorio,“ moljaše domaćin.

I otvore mu, a pop Toša smješljivim licem stupi medju njih.

„Ala ste biede! Dete mi čašu vina! Baš sam ožednio!“ I kao uzput bubne piesnicom u rebra debeloga upravitelja.

Ajde, natoče mu čašu, a pop Toša, izliv ju u suho grlo, zapjeva iz nova svoju imnu, gosti pomognu i — sad je sve u redu. Od pjesme i razgovora ori sva kuća.

Za pol ure, što odosmo iz parohije, vidjesmo, kako pop Toša gologlav ide po ljekarnika, da ga dovede u kuću, iz koje ga bješe na dvor bacio. I doveo ga natrag u družtvo, gdje su se grlili i cjelivali kao rodjena braća, al kako čusmo, bio bi ga oko ponoći i po drugiput iz sobe izturao, da se nisu gosti u pravi čas razišli. Spremala se je u domaćinovoj duši druga erupcija, do koje srećom ipak nije došlo.

Sutradan već iz jutra vidim ja, kako pop Toša obija oko doktorove kuće, kao lisica oko tora. Nema sumnje, želio bi govoriti s doktorom, a neufa se u kuću. Upozorim na to doktora, a on izadje pred kuću, gdje se medju njim i popom Tošom razveza sliedeći razgovor:

„Što mi šilbotaš tu izpred kuće?“ poče doktor, držeć se osbiljno.

„Ma, sladki braca, želim govoriti s tobom,“ odgovori skrušeno pop Toša.

„No, pa?“

„Ma, što bi ono jučer? ako Boga znadeš?“

„Pamet te ostavila, kô obično.“

„Idi negovori! Pa što sam učinio?“

„Pa ti još pitaš?“

„Ma nesjećam se ničesa; rekoše mi nešto, da sam našega čivu (židova) izcakao na dvor — — e pa šta je to . . ? Bilo je i boljih od njega, koji su isto tako prošli, pa nije bilo bruke.“

„A kako si nas izgrdio, to neznaš?“

„Šta bi znao; zar sve vas?“

„Ta sve nas, i moga prijatelja, takova gospodina . . .“

„Uf! uf! ma nemoj, ... kaži da nije tako? . . . Al čuj me, doktore, ja ću to sve popraviti. Šta bi

bilo, da dodjete prekosutra k meni u vinograd. Janje ćemo peći."

„Pa da nas opet izgrdiš i za veće veselje još koga izdevetaš....?"

„Ma neću imena mi?"

„Nećeš da!"

„Zakleo sam se svetim Gjurgjem... Nikad više..."

„Pa vidjet ćemo!..."

Doktor se vrati i izpričav mi sav razgovor medju njim i popom Tošom, produži ovako:

„Eto takav ti je uviek: dobar kô dobar dan, dao bi ti krvi svoje, a bez gosti nemože da živi. Al kad se nakiti vinom, onda je onakav, kakva si ga jučer vidio. Grdi, psuje goste, a ako se tko dâ, baci ga i na polje na jedna vrata, da na druga unidje. To mi znamo, pa kad dodje njegov „raptus", onda ga odvučemo u njegovu sobu i zaključamo. Tu viče i psuje još neko vrieme, a u to izbukti u njem sav goropadni bies. Onda je opet sve dobro. Al takav je samo u svojoj kući, druggdje je miran kao janje, i nepije ni pol toliko, koliko u svojoj kući, kad časti; što više, on ni neide rado drugim u goste i srdi ga, ako tko osim njega gostiju imade."

Doktor mi nedade mira, dok nisam obećao, da ću poći u vinograd popa Toše.

Nadjosmo se tamo isti oni gosti kao i prije dva dana. Pop Toša držao se junački. Čuvao se, da nepije suviše, da ga nebi opet njegov bies spopao. Čak je zaboravio i na svoju imnu i težkom mukom nagovorismo ga, da nam ju odpjeva. Razidjosmo se dobre volje, jedini pop Toša bijaše nekako nujan i mučaljiv.

Na oprostu htjede doktor da ga pohvali, te mu reče: „Ovako treba da se uviek vladaš, tako je u redu!" Al moj pop Toša otresnu se ljutito: „Džaba ti i takova

čast, gdje nesmiješ onako po svojoj volji, već kako drugi hoće. Sapet kao parip u bukagijah!"

Sutradan čusmo, da je ostale goste molio i zaklinjao, neka se samo na čas navrate u njegovu kuću, ma na samo jednu čašu vina, nu gosti neodazvaše se pozivu, a moj pop Toša izgrdi ih na pasja kola i bilo bi šta i gorega, da nisu bili pod vedrim nebom. Vele, da ga godine i godine nisu vidjeli onako zlovoljna, kao te večeri.

* * *

Tri godine poslije moga boravka kod prijatelja doktora pohodi me ovaj u Zagrebu U razgovoru upitam ga medju ostalim i za popa Tošu. „Kako nekad, tako i sada. Svaki čas gosti i časti, a kada se razpali vinom, grdi i psuje goste, a koga može, toga i na dvor baci, al zato je njegova kuća uviek puna gosti, i čim ih više na polje baca, tim ih više dolazi."

Bachiana.

I.

Jednoga jesenskoga dana godine 1852. sastala se u vieće u dvorištu slavne varmegjije požežke „gospoda“ panduri, da razgovaraju o stvari, koja se je najbližje ticala vlastite im kože. Gospodin kastelan naviestio im ojutros, da je odkucao sat njihovoj slavi, pa za nekoliko dana, do prvoga sliedećega mjeseca, da neće više biti varmegjinskih pandura, varmegjinske dike.

Nije im to nikako išlo u glavu! . . . Bez njih da obastane varmegjija! Ajà!

Nabili pošteno svoje lule s kratkimi kamišci, pa se okupili oko dereša, na kom je njihov „bog“ Stipo kapralj sjedio, pušeć iz isto takove lule i pljuckajuć čas desno, čas lievo, čas opet preda se.

„Ma, kako će to biti bez nas?“ upitat će matori jedan pandur, koji je ostario u varmegjinskoj službi. „Ti, kapralju, znaš sve, a ništa nam nekazuješ.“

„Što sam čuo, to vam rekoh!“ pljucnu kapralj. „Sâm milostivi gospodin vicišpan reče mi, da ćemo za desetak dana svući naše pandursko odielo, obući dvogaće, pa svaki sebi. Doći će nova regula.“

„Hm, hm!“ zakimaše panduri glavom. Al će opet da pita onaj matori:

„Pa tko će držati stražu pred varmegjijom, tko će

pauriju tjerati u sveti red, tko će nositi aber u sela, tko će na ordinaciju paziti, tko će dieliti varmegjske batine . . . ?“

„Nova regula!“ odgovori lakonički Stipo kapralj i premetnu jednu nogu preko druge. Odbivši dva, tri dima iz lule, on će nastaviti: „A znate li vi, kakova je to nova regula? . . . Eto čujte, i to mi je rekao gospodin vicišpan . . . Neustao s toga mjesta, ako vam lažem; milostivi gospodin vicišpan plakao je kao diete, kad mi je o tom govorio . . . Nova regula, sinci moji, to vam je naopaka stvar! Sjediš liepo i mirno u svojoj kući, misliš, da ćeš do vieka biti svoj na svom, a ono sutradan dodju, pa te bace iz tvoje rodjene kuće na djubre . . .“

„Zar tako?“ uzvrpolje se panduri.

„Baš tako reče milostivi gospodin vicišpan!“ produži Stipo kapralj. „Al da me razumijete: mjesto naše gospode doći će tudja gospoda, koja niesu stvorena na našu sliku i priliku (panduri se stadoše krstiti) . . . , koja ni „racki“ negovore . . . .“

„Pa zar ima i takovih ljudi na svietu?“ uplete se u rieč najmladji, najludji pandur.

„S tom gospodom,“ produži kapralj, „doći će neka nova vojska, šandari, kako li se zovu, pa će poplaviti svu zemlju. Oni će mjesto pandurije, bajagi, paziti na red.“

„No, to ćemo da vidimo!“ proderu se kao u jedan glas panduri.

„Pa kako to, kapralju,“ opet će onaj matori, „zar će nas odpraviti onako kao bitange, bez penzije . . . ?“

„Kakova penzija, budalo?“ otrese se kapralj. „Bog zna, hoće li ju i naša gospoda dobiti. Svašta se govori, moj junače! Budi sretan, da imaš gdje sklonuti glavu. Mi ćemo se vratiti svaki svojoj kući, pa tko za čim.

Dosad smo meli kancelarije i dvorili vicišpane i notaruše, a odsad ćemo mesti štale, a dvoriti konje i volove. Bili smo „panduri“, al sad je huja s našom slavom . . . postat ćemo i opet „pauri“, i tako, braćo moja, od paura nikad ništa, paur te paur.“

Na ove rieči kapraljeve, koji je sigurno najviše žalio za izgubljenom slavom pandurskom, zamuknuše gospoda panduri, izmirujući se u duhu sa sudbinom, koja ih čeka. Neka dodje, što mu drago, oni će bar moći kazati, da su bili varmegjinski panduri, pa i to niesu trice i kučine. Riedki su, koji se naužiše te dike.

Zadnjega dana mjeseca rujna, tako oko pet sati, kad su pod varmegjskom kapijom braća panduri najbolje ćeretali, pušeći iz svojih kratkih lula, ujera nepoznat Zabrdac od Pakraca kola u dvorište svietle varmegjije.

U šaragljah na nizku sjedalu sjedi čovjek pod carskom kapom, s naočali. Panduri stisnu se u klupko i gledaju u došljaka, kao u kako čudo. Ovaj, kad su kola stala bila, razgrnu kabanicu i sada sievnu pandurom u oči zlatni njegov ovratnik.

„Ovincir!“ uzeše šaptati medju sobom i gurkati se laktovi. Od same zabune niesu znali, bi li skinuli kape, ili šta da urade. Jedan, što je stajao straga, bješe već skinuo kapu s glave, ali vidjev, kako svi drugi pokriti stoje, natuče i on opet kapu na glavu.

Nepoznati, koji je po sudu pandura imao da bude oficir, sprtlja se nekako s malih šijačkih kola i izbečiv oči u onih šest danguba, što se panduri zvahu, upita čudnim izgovorom, kao da melje kašu pod zubima: „Kde je hospodin vicišpan?“

„Vicišpan?“ priupita dosta osornim glasom kapralj, pogledav mrko nepoznata „ovincira.“

„Da, vicišpan!“ potvrdi onaj.

„Hm! . . .“ odgovorit će zlovoljno kapralj, „šta Vi tražite ovdje vicišpana . . . On samo prije podne kadkad zaviri u varmegjiju, a po podne nikad nedolazi.“

Nepoznati sluša i sluša, što mu kapralj onako od komada govori; vidi mu se, da je od svega toga govora malo, ili ništa razumio.

Iza male stanke poče nepoznati čudnom smjesom slavenskih jezika pentati nešto, iz čega je bistroumni kapralj jedva dokučio, da bi taj nepoznati želio govoriti s gospodinom vicišpanom.

„A tako . . .“ prihvatit će kapralj, „Vi bi rada govorili s gospodinom vicišpanom. Onda morate k njemu u kuću. — Deder, Kuzmane,“ reče na to najmladjemu panduru, „odvedi toga „ovincira“ do gospodina vicišpana, pa ako nije kod kuće, a Vi pričekajte u momačkoj sobi, dok dodje.“

Benjamin pandurske družbe stvori se u čas uz nepoznatoga. Rekav mu „ajdmo!“ povuče ga za rukav od haljine i mahnu rukom prama ulici, da ga bolje razumije.

Kad ova dvojica odoše, salete panduri kočijaša, koji je dovezao nepoznatoga.

„Koga si to dovezao?“ upitaše kao u jedan glas.

„Šta ja znam . . .“ odgovori ovaj nekako zlovoljno, „uvališe mi ga u Pakracu u kola i rekoše mi, da je to novi vicišpan, pa neka pazim, da ga neprevalim putem.“

„Novi vicišpan!“ začude se panduri.

„Bit će on i nitko drugi,“ reče kapralj, „jeste li samo čuli kako govori racki. Nek ga djavo razumije.“

„Sada nam je odzvonilo!“ uzdahnu onaj matori pandur. „Taj Švaba u varmegjiju, a mi na dvor.“

Pa tako je i bilo.

Sutradan bila predaja ureda. Stari vicišpan predao novomu nasljedniku vlasti sve prostorije županijske, sve stvari, pisma, protokole, uznike, riečju svu varmegjiju.

Panduri dobiše nalog, da svuku pandursko odielo, pa da ga polože u jednu kancelariju. Žalostno bijaše gledati, kako su bili tužni, neveseli, vidjevši se u seljačkom odielu, gotovi, da krenu svojim kućam. Dogovoriše se, da će se prije razstanka sastati na čašu vina u krčmi kod „Kraljevića Marka", pa tu čekati, dok se smrači, a onda će svaki sebi. Stidili se, da ih vidi sviet u paurskih gaćah.

Stipo kapralj, izlazeć iz sobe, prekrsti se i zatim se ogleda, nije li šta u sobi zaboravio. Sve je prazno, nigdje ništa, . . . al gle! Tamo u kutu stoji njegov rovaš, njegova pouzdana bilježnica, koju do njega nitko drugi na svietu nerazumije. Na taj rovaš bilježio je kapralj, tko je kad izostao od ordinacije, tko mu je dužan ostao mito, komu je mjesto vrućih dao mlakih batina, tko mu je obećao „jabuku", ili „ljubav" donieti itd.

Zamisli se kapralj, šta bi uradio s tom uspomenom nedavne svoje vlasti: bi li ga polomio i na djubre bacio, ili bi ga ostavio, gdje je. „Ne!" rieši se u jedanput, „i ti ćeš sa mnom, tko zna, neću l te još kada trebati."

I uzev rovaš u ruke, prekrsti se još jedanput i ode iz varmegjije. Dvie krupne suze skruniše mu se u guste brčine, kad je stupio na ulicu.

S bogom, svietla varmegjijo!

Kod „Kraljevića Marka" već su bili na okupu njegovi drugovi. Tu se sada uzeše praštati i kititi vinom, dok se nije smrklo, a onda tužno razigrani izgrle se i izljube, pa štap u ruke i svaki k sebi.

U noći se orio žalostni „Oj" na više strana ravnog požežkog polja. Bugarili su to odpušteni panduri, idući svojim kućam i misleći na dragu svoju varmegjiju.

II.

Novi vicišpan nove regule, inače Bachovski „Vorstand", gospodin Zacherle (neima se zamieniti s onim, koji je izumio prašak za tamanjenje gamadi), lati se živo posla u svom novom „djelokrugu". O slavonskih drumovih čuo je puno zla još onda, kada je tražio, da ga kao apostola Bachove kulture pošalju medju slavonske divljake. Nemalo se je začudio, kada se je na liepoj i valjano izgradjenoj zemaljskoj cesti vozio iz Pakraca do Požege. Gotovo nije vjerovao, da se vozi po Slavoniji. Da nije možda njegov kočijaš skrenuo u drugi koji vilajet! A kamo bi, da nadje tako dobru cestu? U Magjarsku, ili u Bosnu? Tà i ondje nije ništa bolje . . . . Da, da bit će to sbilja njegovo novo „područje"; vidi on to već po konjih, na kojih se može poznati, da su na toj cesti kao kod kuće. U toj vjeri utvrdjuje ga i kočijaš, koji svega puta dremuca, nebojeći se, da će zabasati s puta. Spava li on, znat će već njegovi dorati kud i kamo.

Ele, nije tim već sve u redu, ako je valjana zemaljska cesta! Bog zna, kako je tamo u obćinah, u onih zabitnih mjestih, kamo prije ni u desetak godina nije zavirilo budno oko uprave! Tamo će sigurno biti blata do osovine, bit će jama i vagaša, da dušu izdahneš. Gospodin „Vorstand" Zacherle rieši se, da proputuje i te krajeve, na koje je sav sviet zaboravio. Mislio je, da će više dana trebati, dok sve prodje i obadje, al kad tamo već u prvom selu desila mu se nesreća: skrhala mu se podosina, pa zapao u pol blata. Nikud ni makac. Valjalo mu izaći iz kola i vratiti se pješice onamo, odkud je došao.

Ljut i ogorčen napisa gospodin Zacherle gromovitu okružnicu svim obćinam, gdje im nalaže i prieti, da za

mjesec dana moraju biti u redu svi obćinski drumovi, jer inače da će upotrebiti sredstva, kakovim se nitko nenada.

Obćinski glavari, proučivši tu buruntiju, silno se uzvrpoljili. Šta bi to moglo biti, ta sredstva, kakovim se nitko nenada? ... Valjda neće njih batinjati, ... a za drugo bilo bi još kako, tako.

Bilo kako mu drago, prva je stvar, da zatjeraju strah u kosti neukoj „pauriji". Pozvaše ju na alaje u obćinske urede, gdje im uzeše na tenane tumačiti poruku gospodina Zacherla.

Tumače amo, tumače tamo, upućuju, nagovaraju, priete i psuju, al paurija neda se ni vilami sedlati; neće ni da čuje o kakovoj raboti.

„Jelačić ban, raboti sudnji dan!" odgovaraju seljaci na upute svojih glavara. „Nema više rabote; ako je netraži spahija, kako će carstvo?"

Uzalud upućuju glavari neuki sviet i pokazuju banske naredbe, koje im nalažu, da puk mora sâm uzdržavati svoje ceste.

„Znamo mi, što nam je govorio ban u Požegi," umuju seljaci, „kad nas je pozivao, da idemo na Dravu: „Nećete nikomu davati rabote, a od Drave do Save šume su vaše". Dobro mi to pamtimo!"

Eh, kad vidješe gospoda, da neide milom, a ona će silom. Gospodin Zacherle zapovjedi, da se sviet globom i zatvorom prisili na posluh. To je napokon pomoglo. Neprestane globe i zatvori, pooštreni postom, dodijaše odpornikom i oni se pokoriše i urediše zapuštene drumove. Svi poslušaše, al neće tvrdoglavci iz sela Lipe, gdje je onomad gospodinu „Vorstandu" podosina pukla. Globe ih, zatvaraju, sve uzalud.

„Šta da počmemo s timi sotonjaci?" reče očajano gospodin Zacherle pristaromu svomu aktuaru, koji je

nota bene i kod varmegjije služio kao veliki sudac, a sada težkom mukom aktuarom postao.

Praktični aktuar nije dugo razmišljao, da odgovori svomu predstojniku:

„Dajte amo dereš i batinu, pa da vidite!" izjavi se aktuar.

„Da, to je bila vaša praksa, vaš Verböczyanski codex," primieti porugljivo i prezirno gospodin Zacherle. „Batina bijaše alfa i omega vašeg pravoznanstva i upravljačke vještine. Znam ja to ... Nema ništa lakšega nego povaliti čovjeka na dereš, pa ga mlatiti kao žito, dok nepostigneš što si htio. Al, gdje je tu humanizam, gdje je na umu dostojanstvo čovjeka, koje ni seljaku odreći nesmijemo ...."

„To je sve liepo, što Vi tu govorite, gospodine predstojniče," odvrati aktuar. „Ali ja Vam kažem, da su prijašnji poglavari ove varmegjije bili tako tankoćutni kao Vi i da su zazirali od batine, mi nebi imali ni ono malo cestâ, što ih imamo. Sve je to batina sagradila, a batini se ima zahvaliti, da je ovaj poludivlji nekoč puk slušao svoju gospodu kao malo koji. Sve je to zasluga batine ...."

„To je moglo valjati nekoč, u staro vrieme, kad smo Vas od Turaka oslobodili," primieti gosp. Zacherle, „ali sada u vieku obće uljudbe i kulture ...."

Aktuar nereče više ni rieči. „Vidjet ćemo," pomisli u sebi, „kako ćeš izaći s njimi na kraj."

I oblast stade iznova globiti i zatvarati nepokorne Lipljane, al oni plaćaju i trpe, al neće da poslušaju.

Gospodin Zacherle pozove preda se glavara i bilježnika te obćine i stade ih koriti radi odpora toga jednoga sela. Kori ih i psuje ni krive, ni dužne, je li to pravo?

„Da gospodin predstojnik nas posluša, sve bi bilo odmah u redu,“ reče malko razdražen glavar.

„No da čujem?“ upita brzo gospodin Zacherle, željan čuti upravljački recipe, koji mora djelovati.

„Trebalo bi svakomu, koji neposluša,“ produži glavar, „opaliti dvaest i pet vrućih varmegjskih batina, pa evo glave, ako neće za koji dan biti drum u redu.“

„Aha!“ ozva se glas aktuarov iz sobe polag.

„Man'te me se s vašimi batinami!“ otresnu se gospodin Zacherle. „Ja sam odlučan protivnik batinjanju.“

„Al bez toga neće ići, Vaša milosti!“ opazi glavar. „Poznamo mi taj puk bolje od Vas.“

„Da najmimo ljude, pa da na trošak odpornika uredimo onaj komad puta,“ reći će gospodin Vorstand.

„Lako je to reći,“ primieti glavar, „al gdje ćemo naći ljudî, koji bi htjeli obaviti taj posao. Neće s dobra ni da svoje svrše, a kamo li bi radili ono, što na njih nespada, pa bilo baš i za dobar novac. Koliko je njim do novca, vidjeli smo po tom, kako vole globe plaćati, nego li raditi. Nema tu lieka do batine.“

Gospodin „Vorstand“ zamisli se.

„I ja velim,“ umieša se u razpravu gospodin aktuar iz druge sobe, „tu samo batine pomažu.“

„Neće biti reda bez batine,“ usudi se primietiti i prisutni obćinski bilježnik.

„Dakle, kad svi velite batine i batine, pa opet batine, pa neka budu batine,“ rieši se napokon kulturnonapredni gospodin Vorstand „Bijasmo obzirni do skrajnosti; da vidim dakle, kakov će uspjeh imati to vaše sredstvo.“

Glavar dobije sada pozivnice za njih 14 odpornika, koji se za tri dana imadu staviti pred gospodina predstojnika. Onda što im Bog da.

Na zakazani dan dodjoše svi točno. Ni jedan nije falio. Kad samo znadu, da se nemora ići na drum, svi će oni doći. Nemajte brige!

Kad javiše gospodinu Zacherlu, da su Lipljani na okupu u dvorištu, sadje on s aktuarom i podvornikom u dvorište. Neposlušni ugursuzi poskidaju ponizno šešire pred poglavarom, pa će da slušaju, što će im on da kaže. Gospodin „Vorstand“ bijaše neobično uzbudjen i mrk. Pognute glave uze šetati izpred pozvanikâ, koji su jedan do drugoga stali u red poput vojnikâ. U ruci mu je papir, u koji ovda, onda pogleda, pa se još jače namršti. U jedanput stat će pred njih i pogledati opet u artiju.

„Ljudi . . . žitelji lipljanski! . . .“ progovori gospodin „Vorstand“ svečanim, ali od uzrujanosti drhćućim glasom. „Vi ste se dosada svim mojim molbam, savjetom, nalogom i prietnjam na nečuven način oglušili . . . .“ Tu pogleda govornik i opet u artiju, gdje je imao velikimi pismeni napisan cieli svoj blistateljni govor, i zatim produži: „Vi nikako nećete da popravite svoj seoski put premda je u najhrdjavijem stanju. I meni je nedavno pukla podosina na tom vašem putu . . .“

„Istina je, istina!“ potvrde seljaci u jedan glas.

„Pogibeljno je i u po dana voziti se tim drumom, a vi toga neuvidjate, nećete, da ga popravite. Koliko sam vas globio, koliko zatvarao . . . sve uzalud . . .“

„Ali, Vaša milosti, od Jelačića bana . . . . .“ zaleti se najveći medju seljani pravdaš u rieč gospodinu „Vorstandu“, koji ga gromkim „tiho!“ ušutka i baciv postrance pogled na svoju artiju opet nastavi:

„Sve uzalud! . . . Vi nećete da slušate i prkosite oblasti. Al ja ću slomiti taj vaš prkos, pa kad neide dobrim, a ja ću upotrebiti silu, tjelesnu kaznu, batine, da me dobro razumijete . . . .“

Sada produlji gospodin „Vorstand“ dubokim, silno drhćućim, napol plačnim glasom:

„Seljani, žitelji lipljanski! Zar se nesgražate, čujući sramotnu rieč: „batine“? Zar nepropadate u zemlju, pomisliv, da će vas tući kao neumnu živinu?“

Gospodin „Vorstand“ počeka malo, da vidi utisak svojih užasnih rieči i pogleda seljake. Nu ovi su posve ravnodušno buljili u gospodina „Vorstanda“, nekojim se dapače moglo čitati na licu, da žale toga gospodina, što se toliko muči s njimi.

Gospodin se „Vorstand“ čisto okameni, gledajuć tu ravnodušnost u očigled onako sramotne kazne.

„Podvorniče!“ reče na to gospodin Zacherle nekakovu čovuljku, što je iza njega stajao u uredskom odielu, „vršite svoju dužnost!“

Podvornik prihvati s dereša batinu i sada poče eksekucija. Na mig gospodina predstojnika poče prisutni aktuar osornim, na varmegjsku školu sjećajućim te glasom prozivati osudjenike, da pretrpe svoju kaznu. Prozivaše ih po naročitom nalogu gospodina predstojnika alfabetskim redom, da i glede toga nebude tužbe, jer svi bijahu jednako krivi.

Obredaju se njih četrnajstorica na derešu, dobivši tamo na veliko svoje udivljenje svaki samo po jedan štap. Moradoše se opet povrstati u red, kako su prije toga stajali.

„Šta će to da bude?“ prišapnu najdalje od gospodina Zacherla stojeći seljanin svomu drugu. „Zar ćemo prije svake batine prodiku slušati?“

„Hoće Švaba, da nas muči,“ odvrati ovaj.

Kako je krivo učinio gospodinu Zacherlu! Nije mu to ni na kraj pameti bilo... Plačnim skoro glasom uze on zaklinjati kažnjenike, neka mu nedadu više povoda, da ih tako sramotno kazni... Za prviput neka im bude ovo dosta....

Seljani se sgledaše, kao da jedan drugoga pita: Šta, zar samo jednu batinu...?

„Zar je to sve, Vaša milosti?“ upita na to jedan od kažnjene družine, koji je u svom životu ne jedanput i u boljih prilikah pjevao na derešu. „Zar nas neće dalje batinjati?“

„Za prviput ovo je dosta!“ odgovori mu gospodin Zacherle, prieteć kažiprstom. „Al drugiput ćete gorje proći.“

Na ovo će onaj dereślija:

„Ta da smo to znali, Vaša milosti, mi bi jednog od nas poslali u varmegjiju, koji bi za sve nas primio te batine. Ovako smo baš u ludo dangubili...“

Čuvši gospodin Zacherle ovu izjavu, uhvati se objema rukama za glavu i rekav aktuaru, neka radi s timi ljudmi što ga volja, uteče tako rekuć u svoj ured, čudeći se tomu, što je malo prije čuo i vidio.

Gospodin aktuar, dobivši vlast, da može odporne Lipljane utjerati u sveti red po svom načinu, stegnu obrve i naoblači čelo, pa će im poluglasno, al silno prietećim izrazom lica kazati:

„Čujete l me Lipljani! Vi ste stare aramije, izmet čitave varmegjije... Ja vas poznajem, ali poznajete i vi mene, dok sam bio vašim obersudcem... Trista vam muka vaših, kad se za osam dana k vam izvezem i ako nebude drum u redu, onda ću vam na pol druma dieliti batine, al ne kao ovaj Švaba, već onako po varmegjski, da ćete pamtiti, što je jogunluk... Jeste l me razumjeli... trista vam...“

„Kako da niesmo, Vaša milosti,“ reče najstariji medju kažnjenici, „kad nam tako liepo kažete. Nemajte

brige, za osam dana bit će drum u redu, kad Vi tako želite . . ."

Odporni Lipljani krenuše kući, smijući se putem švabskim batinam. Radi njih niesu baš trebali dvogaća da obuku . . . Al s onim aktuarom, bivšim njihovim obersudcem, znali su, da neće tako olako proći. Taj nije razumio šale . . . Kad je dao koga povaliti, bilo je to za uhar, da te Bog očuvaj.

I zbilja dali se ljudi odmah sutradan na posao. Jedni su privozili piesak, drugi kamen, treći ga tucali, pa razgrtali, riečju, skočilo sve selo, da udovolji zapoviedi oblasti . . . Batina se vije nad njimi u zraku, pa to ih na rad nuka. Kad je poslije osam dana gospodin aktuar i bivši obersudac pošao da vidi, da li je popravljen drum, dovezao se kao po loju u Lipu.

III.

Osim cestâ zadavaše gospodinu Zacherlu mnogo brige i javna sigurnost. Sa svih strana stizale mu tužbe, da se sviet daje na kradju i kojekakva lupežtva. Bojati se je bilo uz to, da se nevaljaliji nepočmu odmitati u hajduke. Tada je bio u varmegjiji samo jedan jedini hajduk, za hajduka prilično dobroćudan, al svakako opasan. Kad ga niesu htjeli da uzdržavaju dobrovoljnimi prinosi, on je Boga mi uzimao i grabio, do čega je došao. Inače mogao se je kako tako podnositi. Bijaše to hajduk Jovo, predteča glasovitoga hajduka Maksima Bojanića.

Hajduk Jovo skitao se od sela do sela, zalazio medju puk i govorio s njim liepo i prijateljski, a to je moglo zlim plodom uroditi. Gospodin Zacherle naloži žandarom, da gledaju po što po to uhvatiti Jovu hajduka, a da ga što prije stjera u kozji rog, naredi, da

moraju u svakom selu stražiti noću patrole, njih četvorica odraslih mužkaraca.

Ta novota nije se nimalo svidjala seoskomu puku. Govorili su: „Opet su nešto nova smislili, da nam život otežčaju. Patrole se drže u krajini, al zato su ono carski ljudi i vojnici, a mi smo pauri." Pa onda svi su držali, da je hajduk Jovo „dobar čovjek, radi koga nije nuždno praviti toliko galame."

Nije čudo, ako se je uz takovu volju patrola po selih slabo, ili nikako držala. Obično su poslali djecu na „patrolu", koja bi tamo mirno zaspala i spavala do zore. Ako su išli da straže odrasli momci, moglo se je odmah znati, da neidu na patrolu radi straže, već da mogu gdješta ukrasti, ili da ašikuju.

Kad gospodin Zacherle saznade za taj nered, rieši se, da će obaći noću neka sela, da vidi na svoje oči, kako se drže patrole. Pročulo se za to u selih i stalo se marljivije ići na stražu, dok bude trajala „vezetacija" gospodina Vorstanda.

U selu Deževcih, kako se ide iz Kamenske u Požegu, skupila se patrola pred križem kraj glavne ceste. Ima ih četvorica odrasla patroljca. Da neidu badava na patrolj, ukradoše uzput kod kneza, koji ih je naredio, iz komorice tri plećke suha mesa i sudić rakije. Naloživši vatru, uzmu pripicati na njoj suho meso, zalagati ga i po malo zalievati rakijom. Noć je hladna, treba se ugrijati.

Kad su smirili gladne želudce, zapale svoje kratke lulice i udare u razgovor.

„Boga mi, da sada nadodje Jovo, zlo bi prošao!" reći će jedan, koji se bješe najviše nalio rakije, pa zato mislio, da je već Kraljević Marko.

„Morali bi ga uhvatiti, kad je takva zapovied," primieti drugi.

„Tko nema pašoša, a mi ga nepoznamo, toga nesmijemo dalje pustiti. Ni pod živu glavu! rekao nam knez," opet će onaj prvi.

„Moramo ljudski paziti," umieša se treći, „jer se Jovo, kako nam kaza knez, u svašta preoblači. Sad je paur, sad je marvinski trgovac, sad kaludjer, a vele, da su ga vidjeli gdje se vozi kroz sela kao vicišpan pod carskom kapom. Tu treba oči otvoriti."

„Pa neka hiljaduputa kaže, da je vicišpan, ako nema pašoša, mi ćemo ga uhvatiti," reče drugi.

„Takva je zapovied!" povlade svi ostali.

U to čuju, kako drumom kola dolaze. Baš će mimo njih da prodju. Patroljci skoče u jedan mah na noge i zaviknu u jedan glas: „Olbrdo!"*)

„Domaći, prijatelj!" oglasi se kočijaš, zaustavivši malko konje.

Patroljci priskoče sada kolima.

„A koga to voziš?" upitaju kočijaša.

„Ma, gospodina vicišpana," reče im kočijaš, „zar nevidite sami?"

Otraga u šaragljah sjedio sbilja gospodin pod carskom kapom, slušajući razgovor izmedju patroljaca i svoga kočijaša.

„Lako je to kazati „vicišpan", al to može i hajduk Jovo kazati," okosnu se na kočijaša jedan patroljac, pa se okrenu tada k onomu gospodinu pod carskom kapom. „A gdje je pašoš?"

„Ja sam vaš predstojnik, ljudi! Meni netreba pašoša!" odgovori gospodin Zacherle donekle uplašen.

„Nema tu fajde. Ovud se bez pašoša neprolazi. Takva je zapovied. Dolje s kolâ!" prodera se patroljački vodja.

*) Halt', wer da.

„Tjeraj, kočijašu! Ovi su ljudi sigurno pijani," viknu gospodin Zacherle kočijašu.

„Ajà, neće tu nitko tjerati s mjesta!" I dvojica pograbe konje za uzde, a druga dvojica skoče u kola, iz kojih kao vreću bace gospodina predstojnika.

„Ta ljudi božji," moljaše u strahu predstojnik, „manite se mene. Vi ćete pred sudom odgovarati za vaše nasilje. Velim vam i opet, da sam vaš predstojnik."

„Pašoš, pašoš amo!" vikahu kao ludi patroljci.

U to priskupi kolima, kao da je nikla iz zemlje, neka ljudina, pa razabravši, o čem se radi, viknu jakim, gromkim glasom:

„Budale nijedne, što radite s tim čovjekom?"

Patroljci, koji su držali za ruke svoga predstojnika, da im neuteče, okrenu se prama došljaku i osorno ga upitaju: „A tko si ti?"

„Ja sam hajduk Jovo!" zagrmi došljak i razgrnuv kabanicu pokaza svoje kubure i handžare.

Čuvši to gospodin Zacherle skoči kao vjeverica u kola i bjegaj, što konji mogu; a patroljci razlete se glavom bez obzira, kud koji, kao kad vjetar prašinu raznosi.

U hitnji zaboraviše pokupiti svoje plećke i rakiju; al zato je to dobro došlo hajduku Jovi, koji je za tim mirno sjeo na njihovo mjesto, da založi slastna plećeta i stare kneževe rakije. Kradeno je sladko, al prekradeno još sladje! vele tati i lupeži.

Ni gospodin predstojnik, ni patroljci nepripovjediše nikomu ni rieči o toj zgodi. Po kočijašu predstojnikovu doznade se ipak za ovaj zanimivi dogadjaj, koji je uvjerio gospodina Zacherla, da je hajduk Jovo u neku ruku pristojniji čovjek nego njegovi patroljci.

Odsada nije si više tro glave, da li se drže patrole na selu. Džaba ih!

IV.

Djed Mišo iz Zakorenja imao jedinca sina Pericu. Kao dječak bolovao Perica tri, četiri godine dana, da su već mislili: nema mu spasa. Al se diete nekako „izlizalo“ iz bolesti i ostalo zdravo, ali kržljavije od sve druge djece. Sada mu je punih 20 godina, a izgleda kao da je istom četrnaestu godinu navršio. Samo ono nekoliko pahuljica pod nosom moglo bi svjedočiti za veću dobu. Ni jedna djevojka nehtjede poći za njega, ne samo za to što je onako kržljav, već što je takodjer i iz dosta siromašne kuće. Ali za svakog se muža i žena nadje; tako se je već Bog postarao, pa nije zaboravio ni na malješnog Pericu. Nadjoše zanj neku sirotu iz bližnjega sela, ne baš mnogo ljepšu od Perice, al još jedanput tako visoku, ko što je on bio. Trebala je da čučne na zemlju, ako ga je htjela zagrliti.

Bilo kako mu drago, kad se je našla djevojka, bit će i svatova. Treba još samo dozvolu od oblasti, pa je sve u redu. Popitav se, što sve za to treba, pribavi si djed Mišo sva pisma, sjede sa svojim Perom u kola, pa tjeraj u Požegu, gdje oba stupiše pred naoblačeno i vazda tavno uredovno lice gospodina predstojnika, ili vincišpana, kako ga seljaci zvahu.

Saslušav gospodin Zacherle dugačku pripoviest djeda Miše i razumjev, da traži dozvolu, da može oženiti svoga sina, omjeri on ovoga od glave do pete i srdito reče: „To nerast!“

„Ma što govorite, Vaša milosti, bog Vam sudio?“ zalomi djed Mišo rukama. „Kakvi nerast, ta kršteno je čeljade, kô ja i Vi. Ako hoćete da znate, tko mu je kumovao na krstu ....“

„Šta se žestiš, djede Mišo,“ umieša se sada u rieč gospodin aktuar, bivši obersudac, unišav u sobu smješljivim licem. „Neveli gospodin vicišpan, da je tvoj Pera nerast, Bog te vidio, već da nije dorastao za ženitbu.“

„A tako, eh to je opet druga,“ reći će djed Mišo, „ali tu nemate pravo, svietla gospodo! Evo sam ponio krstni list moga sina Perice, pa tu piše crno na bielom, da je navršio dvadesetu godinu. Za mlada bio je bolestan, pa izgleda malen i nejačak, al je zato ipak za ženitbu. Ako nije u dvadesetoj godini, kad će biti? Ako ga begeniše njegova mlada, zašto da carstvo prigovara?“

Gospoda pogledaše u krstni list, što im ga pokaza djed Mišo i doista se uvjeriše, da je onaj majucan navršio dvadesetu godinu.

„Eh, pa nek se ženi!“ odluče gospoda.

Djed Mišo dobi isti dan ženitbenu dozvolu i vrati se veseo u Zakorenje sa još veselijim Pericom. Bit će svatova, trista mu sikirica!

Primivši djed Mišo iz predstojnikovih ruku ženitbenu dozvolu, zakle se u sebi, da će za koji dan donieti gospodinu „vincišpanu“ liepu „jabuku“. I zbilja za desetak dana uveze se djed Mišo u dvorište predstojničije. Da se vidi, da nedolazi prazan, uze štipati tvrdimi prsti za uši tovna godišnjaka, koji, vanredno osjetljiv, stade iza glasa cviliti. Djed Mišo radio je tako, dok su u varmegjiji vladala varmegjska gospoda, pa je uviek dobro prolazio, nu sada u malo da nenagrajsa. Iztrča predanj podvornik, koji je čuo cvilenje svinjčeta, pa upita djeda Mišu:

„Šta imaš posla ovdje, šta voziš u kolih?“

Djed Mišo mahnu rukom podvorniku, koji nije bio stranac, da pridje bliže kolima i povjerljivo mu reče:

„Dovezo sam jabuku gospodinu vincišpanu. Evo toga ušana, zar ne da je liep i tovan?“

„Ej, moj starče,“ pokima glavom podvornik, „vidi ti se, da još nisi imao posla s novom gospodom. Prodji se ti jabuke i mita, jer će te s onika u buturu, a tvoga ušana po što po to prodati mesaru. Okreni brže bolje kola i tjeraj iz toga dvorišta, dok ti je koža čitava. Nije sada stara regula.“

„Kad je tako, prijače,“ reče čudeć se djed Mišo, „pa meni je pravo. Prodat ću godišnjaka na pijacu, pa ću kupiti svojoj snasi liep kožušak.“ Na to okrenu kola, ošinu konje i potjera iz dvorišta. Bivši na ulici, zakima glavom i smrsi pod brkom: „Ala su baš luda ta nova gospoda!“

* * *

Ubogi moji Šijaci, šta sve nije počimao s vami gospodin Zacherle, da vas priuči redu i uljudbi! Al zalud se je mučio s vami. Ili vi njega niste razumjeli, ili nije on vas. Taj tudjinac nije bio loš čovjek, bar ne lošiji od stare vaše gospode, koja su vas štapom u ruci učila reda i pameti. Pa kako ste žalili za starom vašom gospodom, a kada bijaše gospodinu Zacherlu otići iz vaše sredine, nereče mu nitko ni „sretan put!“

Nestade Bacha i njegova sistema! Mi neimasmo povoda žaliti za njim. Vidjeli smo, kako se gradi od krova, al na temelj se je zaboravilo: na pučku prosvjetu slabo se je mislilo. Širitelji kulture ostaviše iza sebe vrlo malen broj pučkih škola, a koliko se je dalo učiniti u deset godina! Što oni zanemariše, treba da sada mi na vrat na nos uredimo. I hoćemo, ako Bog da!

Po odlazku gospodina Zacherla osvojiše opet stara varmegjska gospoda „svietlu varmegjiju“. Za par dana doseli se onamo i šest danguba, šest varmegjskih pandura. Samo se kaže, da nije falio ni Stipo kapralj. A tko bi bio kapralj, ako ne on? Prvi mu je posao bio, da utjera svoje dugove od seljakâ, kako je zabilježio na svom rovašu.

SADRŽAJ.